

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

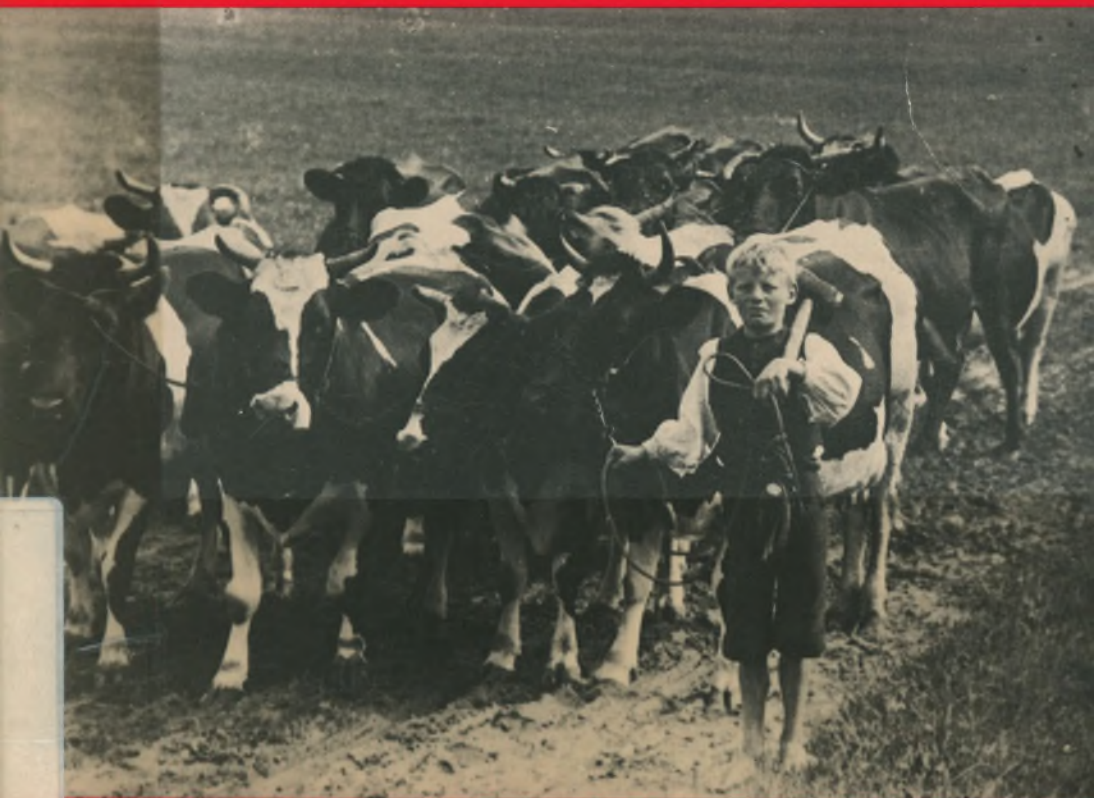
Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Landsbydreng og Svend på Valsen

En fattigdrengs erindringer (1881-1907)

Af Jes Autrup

*Jes Nybro Jørgensen Autrup. Født 1876, død 1943.
Fotograferet o. 1941 med barnebarnet Ole Kappers. (Foto i familiens eje).*

Landsbydreng og Svend på Valsen

Barndoms- og ungdomsbilleder

Jes Autrup

Tilegnet pens. lærer Søren Nielsen,
tidl. Omme skole (død 1946).

Udg. af Historisk Samfund for Ribe Amt
i samarbejde med Lokalthistorisk Arkiv for Fåborg sogn.

Til udgivelsen er ydet tilskud fra Ribe Amts kulturfond
og Skads m.fl. Herreders brandkasse.
Skrift: Times
Tryk: Vejen Bogtrykkeri

Forsidebillede:

Hyrdedreng med kreaturer. Drengen er Ingvard Jørgensen, Skovlund. Han tjente i 1910, da billedet blev taget, på Egknudgård, Ølgod sogn. (Foto fra Kjeld Graversens billedsamling i Ølgod lokalhistoriske arkiv).

Indledning

Om forfatteren

I 1942 nedskrev pensioneret smed Jes Nybro Jørgensen Autrup sine erindringer fra barndoms- og ungdomstiden (ca. 1881 til 1907), og der er, som han skriver i sit eget forord til erindringerne, i løbet af de 60 år, der er gået siden han som 5 årig kom ud at arbejde hos fremmede, sket »en mærkelig venden op og ned paa Tingene«. Hans erindringer giver da også et levende indtryk af den store omvæltning Danmark gennemgik i de 60 år.

Jes Autrup var søn af snedker Hans Chr. Autrup, der rejste rundt i sidste halvdel af 1800-tallet og lavede maler- og snedkerarbejde i kirker og private hjem i det meste af Ribe amt.

H. C. Autrup var i 1880 blevet skilt fra sin kone, de måtte derfor sælge huset i Gørding og deres 4 børn blev fordelt mellem slægtninge og andre, da ingen af forældrene kunne have dem med sig. Jes Autrup (f. 1876) blev hos faderen, der dog ikke kunne have den 5 årige dreng med sig på sine vandringer rundt om i amtet. Jes blev derfor boende i fødehjemmet hos de nye ejere. Han måtte altså allerede i en alder af 4 tjene ude, og det fortsatte han med de følgende år, indtil han i 1889 kom i smedelære – 13 år gammel. Årene som dreng på landet var hårde for Jes Autrup, kun 2 steder blev han godt behandlet. Det ene sted endda så godt, at han fik lov til at kalde sine madmor for mor, og det andet sted var hos hans lærer og ven, Søren Nielsen, Ommes skole, hvor han boede en vinter over. Det er da også Søren Nielsen, erindringerne er tilegnede.

Som 13 årig kom han i 1889 i lære hos en landsbysmed, vilkårene var dog heller ikke dør så gode. Efter nogle år løb han fra pladsen og kom til Esbjerg, hvor han blev svend i 1894, og som andre håndværkssvende dengang gik han på valsen i Tyskland og Schweitz. Han kom tilbage til Danmark i 1897, for igen at drage afsted i 1899 som hjælper for 5 arbejdsløse unge svende, der ikke mestrede det tyske. I 1901 vendte han igen tilbage til Danmark, han rejste rundt i provinsen i nogle år på grund af dårlige beskæftigelsesmuligheder i København, for så i 1907 at blive gift med Bodil Alfrida Kirstine. Året efter brylluppet fik han fast ansættelse ved DSB. Dermed ophører Jes Autrups barndoms- og ungdomserindringer.

I erindringerne giver Jes Autrup en levende skildring af livet på det fattige hedelandbrug på Fåborg-Åstrup kanten i 1880'erne og 1890'erne set helt nede fra. Set med et barns og et fattigt menneskes øjne. Det var hårdt, men han kom igennem barndoms- og ungdomstiden med selvspekten og selvbevidstheden i behold.

I Danmarkshistorien er den periode, der skildres i Jes Autrups erindringer, kendetegnet ved de politiske kampe mellem Højre og Venstre, ved landbrugets omlægning til en mere effektiv og kvalitetspræget produktion af kød- og mejeriprodukter, ved byernes industrialisering og arbejderbevægelsens vækst og ved den hastige teknologiske udvikling.

I erindringerne berøres det politiske livs bataljer slet ikke, derimod omtaler Jes Autrup de lokale reaktioner på oprettelsen af et andelsmejeri i sognet og på fremkomsten af det nye produkt, kunstmørret (margarinen). I øvrigt er det stadig det gamle landbrugssamfund, der fortælles om, med dets overtro, med dets respekt for øvrigheden og angst for fattigvæsenet, med dets utroligt dårlige hygiejne og dets grove behandling af tyendet.

Da Jes Autrup kom ind i smedeerhvervet, meldte han sig i Tyskland ind i fagforeningen og sygekassen for at være sikret rejseunderstøttelse og behandling i tilfælde af sygdom. Den store og skelsættende konflikt på det danske arbejdsmarked, stor-lockouten i 1899, dukker op i erindringerne, da den medførte, at Jes Autrup igen måtte på valsen i det sydlige udland som vejleder for 5 unge svende, der som følge af konflikten ikke kunne få arbejde hjemme. Fagforeningen hjalp dem så til udlandet; så længe de var der, ville de heller ikke belaste strejkekassen. Men ellers er erindringerne optaget af at skildre den daglige kamp for at klare tilværelsen.

Som tidligere nævnt blev Jes Autrup i 1907 gift med Bodil Alfrida Kirstine Rasmussen i København, i ægteskabet var der 2 børn, senere bosatte han sig i Strib, hvor han døde i 1943.

Om erindringerne – manuskriptet

Erindringerne blev som sagt nedskrevet i 1942, og de er kommet frem til udgivelse ad krogede og usikre veje. Et eksemplar blev i 1946 sendt til Søren Nielsen, Jes Autrups gamle lærer. Han lod pastor Schmidt i Fåborg gennemlæse det. Schmidt returnerede erindringerne og anbefalede, at de blev udgivet. Det skete ikke. I 1954 fandt Søren Niensens søn, lærer J. Hjortstrøm, erindringerne blandt faderens efterladte papirer. Hjortstrøm sendte dem til faderens efterfølger som lærer ved Omme skole, førstelærer Nørgaard. De dukkede så først op igen mange år senere ved en opryd-

ning på loftet af den nedlagte skole i Vong. De blev her fundet af Hedvig Vinter Poulsen, der afleverede dem til sin søster Ane Nielsen, Lokalhistorisk Arkiv for Fåborg sogn. Herfra kom de så Historisk Samfund for Ribe Amt i hænde til udgivelse.

Erindringerne er gengivet med forfatterens egne ord. Der er kun fjernet nogle afsnit, hvori Jes Autrup kommer med forskellige betragtninger over forholdene i hans barndoms- og ungdomstid og så nu, d.v.s. i 1942. Som bilag bringer vi Jes Autrups levnedbeskrivelse af lærer Søren Nielsen.

Vi takker Ella Kappers f. Autrup og læge Morten Autrup, Præstø, der på familiens vegne har givet Historisk Samfund tilladelsen til at trykke Jes Autrups erindringer.

Endvidere takker vi omegnens arkiver og heriblandt især Lokalhistorisk arkiv for Fåborg sogn og dets leder Ane Nielsen for velvillig hjælp ved fremskaffelsen af oplysninger, billeder, m.m.

Redaktionen

Forord

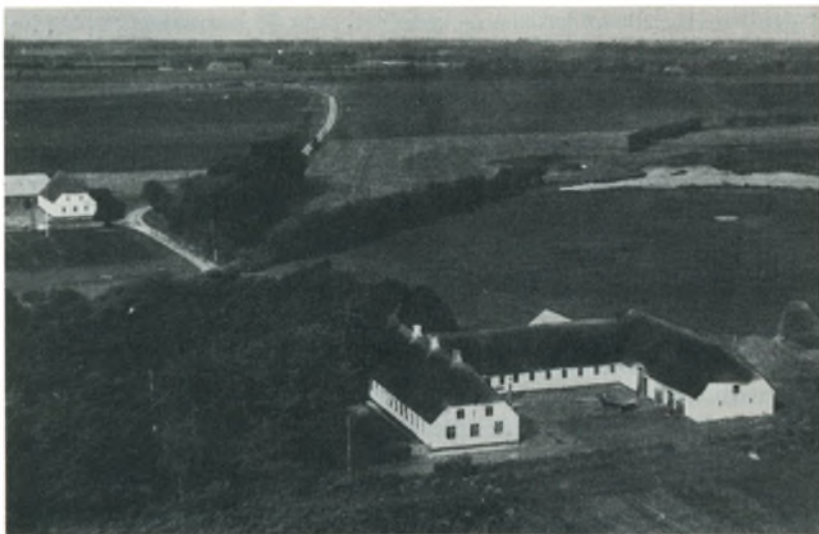
Min Barndom og Ungdom blev saa vidt forskelligt fra Nutidens Opfattelse af det Ideelle, men ved Siden af en god og stræbsom Hustru, naaede vi økonomisk videre som en Arbejder i Almindelighed, først og fremmest ved Respekt for det jævne Arbejde, ja maaske ogsaa Penge, opdraget i Nøjsomhed som vi begge var. Skildringen er maaske lidt vanskelig for den yngre Slægt at goutere, men vær forvisset om, at alt er sandfærdig og uden Udsmykning til nogen af Siderne. I den sidste forholdsvis korte spand af Tid 60 å 70 Aar er sket en mærkelig venden op og ned paa Tingene, gid man kunde se ind i Fremtiden.

J. Astrup

Barn og ung paa Landet

Jeg og min Slægt stammer alle fra Autrup i Faaborg Sogn ved Varde, hvor min Far er født 1829. Efter forskellige Beretninger fra ham selv har han sikkert haft en herlig Barndom, altid har jeg hørt ham omtale Forældrene og Barneaarene i dyb og taknemlig Erindring, mine Bedsteførelde er dog begge døde før jeg blev født, saa jeg har aldrig kendt dem, men ofte med vemodige Tanker, har jeg som Barn og senere, betragtet den smukke store Gaard, den var nu i min Farbrors Besiddelse, og jeg kom der kun sjælden. Et gammelt gulnet Papir omhandlende min Bedstefar, havde jeg vel vidst var i min Fars Besiddelse, men den blev været med samt andet Helligdom, og først efter hans Død kom det i min Besiddelse.

Min Far var Dragon i Aarhus, hans Tjenestetid faldt tildels under 3 Aars Krigen og 5 Aar ialt var han Soldat, jeg husker ham med Arret efter en uhyggelig Flænge i Panden fra den Tid. Egentlig var han Snedker og

Gammelgaard med Mortensminde i baggrunden, begge beliggende i Autrup, Fåborg sogn. Gammelgaard var Hans Chr. Autrups fødehjem. Mortensminde blev senere overtaget af Chr. Mortensen, H. C. Autrups bror (foto i Fåborg lokalhistoriske arkiv).

drog efter udstaaet Soldatertid sine 3 Aar paa Rejse i Udlandet hvorefter han gjorde Mesterstykke, giftede sig med min Mor, en ret velstaaende Gaardmandsdatter fra Egnen, og man skulde tro, at Betingelserne for en lykkelig og økonomisk uafhængig Fremtid var til Stede. Men Forholdet blev bundulykkelig, og omkring 1880 opløstes Hjemmet, Børnene deltes og hver drog sine Veje, efter Sigende var jeg den af vi 4 Søskende som de sørgelige Forhold ramte haardest, 4 Aar gammel blev jeg underkastet Fremmedes Forgodtbefindende, særlig iberegnet hvad Gavn jeg mon kunde gøre?

Barneaar i Hjemmets Røgt
Moders Favn i Haab og Frygt
Barndomstiden, Livets Blomst
Alt, for mig blev Drøm i Savnet
Tiden svandt og Taarer randt.

Maaske vil en og anden Læser tvivle paa et og andet i efterfølgende Skildring, til dem vil jeg sige, alt er nedskrevet som jeg har oplevet det og husker det og uden at være paavirket af nogen som helst politisk Indstilling, eller andet i samme Retning.

Hvor tænker jeg ofte paa min Barndom som jeg oplevede den, og som den var for mange den Gang, i Forhold til de fleste Børns nutildags. Tiden var i sig selv anderledes og haardere, men der var mere Respekt for Arbejdet, for Retsind og Dytiggørelse i sin Gerning, alle søgte og satte en stor Ære i selv at kunne tage Kampen for Tilværelsen op og helst klare sig godt. Offentlig Hjælp kendtes ikke, Fattighjælp vil man sige – jo, det fandtes, men jeg kendte nu ingen der paa Egnen – Faaborg, Grimstrup og Gørding Sogne – og kan derfor heller ikke skrive derom, og definere Forskellen mellem Social- og Fattighjælp – maa andre om.

I 7 Aars Alderen kom Drengene og forresten ogsaa Pigerne med, ud at tjene, og Lønnen for en Sommer varierede ofte omkring 10 á 15 Kroner, maaske plus et Par Træsko, een á to Pund Uld, ja til Tider i Stedet for anden Løn, et levende Faar.

Arbejdstid kendte vi ikke, men som Regel foregik alt i god Forstaaelse, meget som den Tids Børn var udsat for vil i vore Dage blive strengt bedømt, eller maaske slet ikke troet, men tiden var saaledes, og selv om det kan synes, at Behandlingen var haard, tør jeg dog ikke paastaa, at Drivfjederen fra de Foresattes Side altid var Ondskab, man kendte ikke andet, og ofte havde Gaardfolkenes egne Børn det ikke saa stort bedre. Der eksisterede naturligvis den Gang som nu, gode og mindre gode Mennesker, men man maatte lære selv at tage Kampen op.

I samme Forbindelse kan jeg ikke undlade at mindes min lille 17-aarige Søster, opdraget paa Egnen og uden anden Kendskab til Livet end

hvad en Landsbyskole og den Landsby, hvori hun færdedes, havde bi-bragt hende, uden at kende noget til en saadan Rejses Strabadser, Sproget, eller Landets indre Forhold, hvortil hun rejste, og uden ret mange Penge udover Biletten, gjorde hun Rejsen til Amerika alene, og paa maa og faa. Ganske vist var Udvandringen nemmere den Gang med Hensyn til at finde Erhverv, men til Gengæld var Rejsen vidt forskellig fra den Gang og nu, men hun lever forresten derovre den Dag i Dag, forhaabentlig som en glad gammel Bedstemor og i gode Kaar.

Selve Hjemmet som den naturlige Beskytter for Barnet, kom vi til at savne, og tillige den Ballast som dermed følger og tages med ud i Livet, maatte vi savne.

Som nævnt i mit 5te Aar blev Hjemmet opløst, og mine Forældre enedes om at gaa hver til sit uden dog derfor at søge Skilsmisse. Min Moder overtog en Husbestyrerindeplads, og min Fader, som jeg trods hans Fejl, altid har sat meget højt, led meget derved. I det meste af Ribe Amt var han kendt for sin Dygtighed og i mange af Egnens Kirker og private Hjem, findes Minder efter ham, han besad store Evner.

Vi fire Børn blev derfor delt mellem Far og Mor. Min Moders to blev anbragt hos hendes ret velhavende Familie, og min lille Søster, der, som nævnt, senere rejste til U.S.A., blev adopteret af en Familie i Nabosognet; tilbage var saa jeg. -

Huset, som mine Forældre ejede, blev solgt til en Gaardmand i Landsbyen, og jeg fulgte med i Handelen. Betingelsen lød paa et Ophold for mig paa ½ Aar, og efter den Tid, ja! Det var det store Spørgsmaal, min Far saa jeg ikke meget til, hans Arbejdsfelt spændte over et stort Omraade, og som samkvemsmidler raadede man kun over Apostlenes Heste, men Skæbnen hjalp mig.

I Nabogaarden boede 2 unge Folk, som ikke selv havde Børn, og der sluttede jeg varmt Venskab med den unge Kone, hun var hjertensgod, og jeg har kun gode Minder om hende.

Angaaende min Person, var hun vistnok i Uoverensstemmelse med Manden, men hun fik dog sat igennem, at jeg, da min Tid var udløbet, flyttede til hende, dette skete uden Aftale med min Far eller andet. Børneforsorg eller Tilsyn som i vore Dage kendtes ikke, og min Far som var min naturlige Værge, vidste vi ikke hvor opholdt sig for Tiden, men min nye Plejemoder var jeg Venner med, hun var mig en trofast Beskytter, men jeg var vist stadig Genstand for flere Uoverensstemmelser mellem hende og Manden, han ofrede ikke mange venlige Ord paa mig, og saa meget mere sluttede jeg mig til hende.

En skønne Dag kom imidlertid min Far for at besøge mig, jeg husker det endnu saa tydelig, min Far som jeg satte saa højt, jeg var meget glad.

Da han igen rejste fik jeg Tilladelse til at følge ham paa Vej op igennem Marken, jeg husker saa tydeligt dette, hvor havde vi meget at tale om, først og fremmest var det min Moder og mine tre Søskende, dog meget mere blev drøftet. I Samtalens Løb buser jeg ud: »Far! skal du ikke snart giftes igen?« Han saa forbavset og længe paa mig og svarede: »Jeg er jo gift min Dreng« – »Ikke rigtig da, saa vi alle kan være sammen« mente jeg. Han gik igen en Tid tavs, og jeg opdagede, at den aldrende Mand græd, han stod nu stille, tørrede diskret den forræderiske Taare bort, bøjede sig ned til mig og sagde: »Jes vil du holde lidt af mig, vil du give mig et Kys?« Jeg lagde gerne og tillidsfuld Armene om hans Hals og kyssede ham hjertelig, og han lovede saa at gøre alt, og prøve om vi igen kunde komme sammen, og have det rart med hinanden.

Dette skete aldrig, stakkels Far! Han led meget under sin Skæbne, saa sent som 30 Aar senere haabede han endnu, – han havde faaet bevilget en Hædersgave for Deltagelse i Krigen 1848-50 og mente, at nu var der tilstrækkelig til at leve for til ham og Mor, saa Samlivet igen kunde optages, han søgte den Gang Raad hos mig, men desværre, jeg maatte skuffe ham, jeg vidste, hvor umulig Tanken var. Han blev tavs, talte ikke mere, og ikke længe efter døde han 80 Aar gammel, men som en ensom, skuffet Mand. Han ligger begravet paa Brammingegaards Kirkegaard¹. Han havde maaske sine Fejl, som han ikke altid evnede at bekæmpe, men hvem tør kaste den første Sten. En gammel Pastor i Gørding som havde kendt ham i mange Aar, og som jeg efter Begravelsen talte med, udbød: »Saa! Hvor var det sørgelig, der var saa rige Evner«.

Naa, Tiden gik, og en skønne Dag nedkom min Plejemoder med en lille Pige, og min Stilling blev derefter hurtigt en anden. En skønne Dag kom Manden, tog mig demonstrativt ved Haanden, og under bitre Taarer hos min stakkels Plejemor, fulgte han mig til Sognets Fattiggaard. Hvorledes han uden videre kunde dette, lyder i vore Dage mærkelig, men saadan gik det. Af Fattiglemmer var her ikke mange paa Gaarden, kun et Par Smaapiger, hvis Forælde var døde fra dem, samt 2 aandsvage Personer, derefter kom jeg til at staa meget mere alene, og kort Tid efter blev jeg sat i Skole, omkring 6 Aar gammel. Hvorfor jeg skulde møde i saa ung en Alder ved jeg ikke, maaske mente man, at saa var jeg mere under Opsyn. Under hele min Skoletid blev den Periode den eneste, som jeg virkelig hadede.

1. H. C. Autrup blev gift i Fåborg den 20. december 1867, ungtkarl, 38 år, med pigen Ani Magdalene Jessen af Bolding. Parret flytter 16/8 1868 til Gørding, hvor sønnen Jes fødes 1876. H. C. Autrup blev 80 år og er begravet på Bramming gl. kirkegård.

Vi havde i den mindste Klasse, hvortil jeg naturligvis hørte, en ganske ung Lærer, ja, jeg tror forresten ikke han var andet end en Slags Hjælpe-lærer uden Eksamen, han kunde vel være højst 17-18 Aar gammel, et lignende Eksempel var den Gang ikke ualmindelig. Naturligvis, jeg var daarlig klædt, Fattigdreng, tilsyneladende ingen Forældre, og dertil anbragt paa Fattiggaarden, naturligvis ogsaa derfor Genstand for de andre Børns nysgerrige Opmærksomhed, og tillige Skive for denne mislykkede unge Pædagogspires Drillerier, med velvillig Tilslutning fra Klassen, man kan jo ikke forlange, at Børn i 7 Aars Alderen skulde kunne se til Bunds i mine fortvivlede Forhold, noget af det værste var, naar jeg blev skældt ud for en »Horeunge« (Skældsord for Børn født uden for Ægteskab). Hvor var jeg dog bundulykkelig, og bange for ham og Skolen, ingen jeg kunde tale med, eller søge Beskyttelse hos, og hvorfor haanede man mig? – Hvorfor? – Jeg havde jo intet gjort resonnerede jeg rigtig, min Far og Mor var da rigtig gift med hinanden o.s.v.

Vilde dog enhver forstaa at yde Beskyttelse mod Børn i lignende uheldige Forhold uden Hensyn til Forældrenes sociale Stilling eller Kaar.

Men al Pine faar en Ende, en Dag kom min Far som den frelsende Engel, hvor var jeg glad og stolt af ham, ogsaa dette kunde han klare for mig, han havde skaffet mig en Plads som skulde tiltrædes omgaaende. Skønt vi havde ca. 2 Mil at gaa. (Bil, Cykle eller Tog fandtes jo ikke), naaede vi dog bestemmelsesstedet samme Dag. Efter Aftalen skulde jeg blive her et Aar, og Meningen var vistnok, at jeg skulde gøre Nytte for Føden ved Pasning af Kreaturerne. Vi skrev dengang 1882, jeg var altsaa omkring 6 å 7 Aar gammel, i den Alder, som det var almindelig at sende Drengene ud at tjene, om alt er, at jeg egentlig havde det godt nok her, men en skønne Dag blev jeg syg af Difteritis, og nu var gode Raad dyre, selv havde man en lille Pige, og for at værge hende mod Smitte, skulde jeg helst fjernes hurtigst mulig. Serumbehandling kendte man ikke, hvorfor Sygdommen kunde have dødelig Udgang, og betragtedes som meget farlig. En Læge boede jo nok i nærmeste Købstad, som var Varde, men han kostede Penge og dem forstod man vel at værge – forresten har jeg aldrig erfaret, at der blev tilkaldt en saadan, og Dødeligheden var dog at regne som lille den Gang. Man levede tarvelig, men sundt og under sunde Omstændigheder – nu er Billedet et andet. Min Far vidste man ikke hvor opholdt sig, men saa henvendte man sig til min Mor, der havde en Husbestyrerindeplads i samme Landsby, beholde mig paa Gaarden turde man jo ikke, og min Mor havde vist ikke Penge nok til Kaution. I sin Kvide bestemte hun sig saa til at henvende sig til en Gaardmand i Nabobyen, hvor vi vidste min Far havde et Værelse til eventuel Afbenyttelse, naar han opholdt sig der paa Egnen, (Gaardmanden var af min

Mors Slægt) (vi kommer senere tilbage til ham). Der var ca. 1 Mil at gaa, men skønt vi havde Hestekøretøjer paa Gaarden maatte jeg, trods en ret fremskreden Difteritis med Feber, gøre Turen til Fods, Øgene skulde skaanes. Ankommen til Gaarden blev jeg udenfor placeret i en Halmstak. Man havde selv Børn og ønskede mig paa Grund af Smittefarens ikke ind i Huset. Her forefaldt saa den ene af de 2 Sammenkomster som jeg kender mellem Far og Mor, (den næste var, da min Søster rejste til Amerika), men Mødet her ved deres dødssyge Barn, kamperende i en Halmstak, maa have været smertelig for dem begge.

Jeg skulde nu paa Sygehuset i Varde, men Postkøreren kørte først næste Dag, fra Nabobyen, her skulde man vel ogsaa have været konsekvent og selv kørt, men nej. Man redte mig et Leje i noget Hø i Stalden og placerede mig der til næste Dag. Naa, frøs gjorde jeg just ikke, og næste Dag gik Turen igen til Fods ca. 1 Mil, ankommen dertil var jeg saa simpel, at Postkøreren nægtede at tage mig med, og der stod vi nu. Man vil maaske bebrejde min Far et og andet, men hvad skulde han gøre, leje Køretøj som nutildags, kendte man kun lidt til, maaske havde han heller ikke Penge nok dertil, under megen Diskussion og manges Indblanding, gik Sagen alligevel i Orden, og efter 3 Dages Parleenteren frem og tilbage, indbefattet Strabadser, naaede vi endelig Sygehuset i Varde, mærkelig nok at det gik godt.

Indlagt der skete der saa ikke andet end, at jeg blev penslet 3 Gange daglig i Halsen. Hvordan de to første Dage forløb husker jeg ikke rigtig, men vistnok Trediedagen derpaa stillede Sygehusets Sygeplejerske (der fandtes kun een) med Termometer, dets Anvendelse og Nytte kendte jeg ikke, aldrig havde jeg set Magen, hun søgte dog at indprente mig dets udmærkede Egenskaber, og hvorledes det skulde anvendes, saa gik hun!

Jeg spekulerede dybt og længe over Problemet, dog uden at komme Løsningen nærmere, puttede derefter Termometeret ned under Dynen, og afventede roligt Begivenhedernes Gang. Hun kunde da umulig opdage noget, mente jeg, men da hun nogen Tid efter kom tilbage og pure kasserede Resultatet, maatte jeg vedgaa, hvor jeg havde haft Vidunderet anbragt. Hun rystede opgivende paa Hovedet, og bad saa en voksen Patient om, naar hun nu havde fjernet sig, at gøre mig Sagen forklarlig, saa jeg kunde forstaa, hvordan det skulde anbringes – dette lovede han, og Ordren var derefter ikke til at tage fejl af. Hov! Hov! tænkte jeg, mig skal I ikke lave Grin med, saadan nogle Narrestreger. Og demonstrativ nægtede jeg herefter at følge den givne Ordre, man lo, og jeg følte mig herefter mere paa den sikre Side, af den Spas havde man ikke haft Held, tænkte jeg, at Sygeplejersken ikke uden videre bragte Termometeret paa Plads, som man naturligvis nu vilde gøre, er en anden Sag, men derfor er Histo-

rien lige sand. Derefter opgav man Sagen og jeg følte mig som Situationens Mand.

En skønne Dag fik jeg Besked paa, at nu var jeg rask og jeg drog saa alene og til Fods de 2 Mil hjem til min Landsby. Besøg havde jeg ikke haft, og fandt det meget naturligt, tænkte ikke videre derpaa, og igen var jeg saa Vogterdreng paa Gaarden.

Efterhaanden gik Sommeren paa Hæld og efter Aftalen skulde jeg skifte den første November. Min Far havde nok haft Besvær med at skaffe en anden Plads til mig, det stundede mod Vinter, og saa havde man ingen Brug for min Tjeneste, helst skulde jo slig Foretagende kunde betale sig, man var yderst beregnende i sine Dispositioner.

En skønne Dag blev jeg uden videre fulgt derhen hvor jeg var kommen fra: »Fattiggaarden«.

Den forhadte Skole var mig i levende Erindring, men jeg slap, ogsaa for at komme under offentlig Hjælp, hvilket blev betragtet som noget af det værste der kunde ske. At have været under Fattigvæsenet, var næsten ensbetydende med, at være brændemærket for Livet, enhver maatte helst klare sit, ogsaa Far havde sikkert gjort hvad der kunde gøres for mig.

Efter 9 Dages Ophold paa Gaarden kom han, og dermed Forløsningen. Han havde skaffet mig en Plads, og der kunde jeg maaske blive altid, blot

Ravnshø fattiggård. (Tidl. præstegård til Vester Nykirke og Fåborg). (Foto i Fåborg lokalhistoriske arkiv).

jeg var flink, dette lovede jeg, og saa drog vi igen afsted, men lidt dramatisk Udfald fik Rejsen.

Undervejs skulde vi passere en Kro, og Far var vel ikke stærkere i Karakteren end den bekendte Wessel, da han skulde passere Værtshuset. Kroen var forbunden med Mølle og Købmandshandel, og derfor ogsaa Samlingssted for en Del Mennesker. Far som var kendt, blev derfor anraabt fra flere Sider. En Gaardmand som skulde samme Vej som vi, tilbød os at køre med, han skulde blot ordne sine Ærinder og derind i mellem skulde saa drikkes en enlig Puns. Naa, hvor meget man drak, skal jeg lade være usagt, men mere som een gik vel nok under Vesten, men Hjemturen gik dog udmærket, og vi holdt saa ind til den under min Sygdom omtalte Gaardmand, om det var ham eller en Nabo der kørte for os, husker jeg ikke, men Folkene som jeg skulde anbringes hos boede i samme Landsby. Men nu skete det katastrofale, min Fars ene Arm gik af Led og saa var gode Raad dyre, om det var højre eller venstre Arm husker jeg ikke, men første Gang var det nu ikke og vist nok hver Gang den samme Arm. Nu skulde man tro, at her var en Læge paakrævet, men derom var der slet ikke Tale, man kunde selv, og netop i samme By boede en Mand som flere Gange havde trukket min Fars Arm i Led, om dette er det rigtige tekniske Udtryk ved jeg ikke, men Tilfældet var meget smertefuld og min Far derfor meget forpint, ligesom selve Operationen ikke godt kunde foregaa i min Nærværelse, man prøvede derfor alle mulige Udveje for at faa mig i Seng, anbragt hos Naboen, eller paa anden Maade fjernet, ikke Tale om det, jeg veg ikke fra min Far, og saa foretog man det vistnok rigtige, den store Doktormand med Tilnavnet Smed, som var tilkaldt, fik min Far paa Ryggen og jeg blev baaret af en voksen Søn af Gaardmanden og derefter sluttede han selv Troppen.

Paa denne Maade tiltraadte jeg min nye Plads, i Mørke om Aftenen og sovende paa den unge mands Skuldre.

Jeg vaagnede først næste Formiddag, min Far sov endnu, men med den syge Arm i Led, saa stod jeg op og gik ind for at sige Goddag til min nye Plejemor. Hun viste sig at være en ældre Kone, bevægende sig ved Krykker, hun tog venlig imod mig og fortalte hvad der var sket om Aftenen, men tilføjede tilsidst: »Jes! Du maa aldrig drikke Brændevin, hyt dig for den føest, saa skal a nok hytt dig for all de anner«.

Hun fortalte mig ligeledes, at hun selv havde haft en lille Dreng i min Alder ved Navn Thue, men han var død og nu kunde jeg maaske blive her i hans Sted. Vi var hurtig Venner, senere udviklede dette sig mere og mere i den rigtige Retning og varede til hendes Død. Den Dag i Dag sender jeg hende endnu ofte en venlig Tanke.

Jeg blev derefter opfordret til at gaa ud og se paa Omgivelserne, blandt

andet sige Goddag til de øvrige Familienmedlemmer, som bestod af Manden – ham lagde jeg særlig Mærke til fordi han bar Ørenringe – desuden 2 voksne Døtre, den ene paa 18, den anden paa 16 Aar, alle var de i Aktivitet, man kørte Gødning, den ældste, en kraftig sød ung Pige stod i Møddingen og læssede paa Vognen. Søsteren var derimod i Marken beskæftiget med at strø Gødningen ud, Faderen passede saa Hestene og kørte den ud. Alle var venlige imod mig, og af den ældste Pige blev jeg hilst som den nye Avlskarl, og følte mig ikke saa lidt stolt. Manden kom jeg vist aldrig paa en saa intim Fod med som de andre, men jeg har forøvrigt kun godt at sige om disse prægtige Mennesker, min største Ulykke var vel nok, at vi senere kom fra hinanden – men derom senere.

Op ad Dagen var min Far oppe og jeg lagde Mærke til hvor ked han var af det skete, han gik tavs omkring, og saa efter mig med spørgende Øjne, og senere havde han en længere og stille Samtale med Konen, hvor hun var tilgivende og forstaaende i sin Færd.

Dagen efter forlod min Far os, men besøgte mig senere med Mellemlum.

Gaarden med Besætning var næsten et helt lille Samfund for sig selv, tilsluttet hinanden med deres vanemæssige Færd, f. Eks. hvert Dyr havde sit Navn som det lystrede, Faar og Fjerkræ gik næsten som de vilde, især om Vinteren, om Morgenen blev der aabnet for deres Lukke og alle marcherede i en bestemt Orden og med Fører ud paa Rad og stillede saa igen paa Klokkeslet ved Aftenstid. Var Døren lukket, blev alle rolig staaende til der blev lukket op, det øvrige foregik i samme Retning som Vanen nu engang havde tilvendt dem. En Ko paa Gaarden som lød Navnet »Kirsten« var særlig fine Venner med den yngste Datter, og nu skete der det, at hun kom til Varde for at tjene og var væk i et halvt Aar, hjemkommen gik hun ud for at hilse paa Dyrene, men hvor Kirsten skabede sig. Manden maatte løse den fra Baasen af Hensyn til Materialet, hvormed den var bunden. At se dens Glæde var rørende, ligeledes Hestene. Jeg har haft en Del med disse indtelligente Dyr at gøre, men jeg har aldrig set en Hest udfolde en Intelligens som særlig den ene gjorde. Overfor Gaardens Folk var den villig og meget hengiven, men den anerkendte ingen Fremmed Indblanding, og kunde saa godt finde paa at bide eller sparke. Jeg husker f. Eks. at »Klaus« var mig en ret yndet Ridehest, vel at mærke naar det passede den. For at komme op at ride, skulde jeg gerne have den anbragt saaledes, at jeg kom til at staa højt paa et eller andet, men saa skete det, at Klaus midt i det psykologiske Øjeblik drejede sig lidt, jeg naaede der- ved ikke Resultatet, og der blev som Regel ingen Ridetur denne Gang. Ligeledes kunde man tøjre den som man vilde, passede det den ikke, tog den Tøjret over Nakken og trak til. Kom Tøjrstagen saa ikke, gik den til

den modsatte Side, og igen, til Resultatet var naaet. Ligeledes bedst som vi red kunde Klaus staa stille, ryste sig tilpas, og jeg var Græsrytter. – Dog tog Klaus sine Hensyn, flyttede ikke Benene, men drejede Hovedet og holdt nøje Kontrol med, at jeg ikke kom noget til, og bange var jeg ikke. Klaus gjorde mig igen Fortræd, men for mig var det som han vilde sige: »Du slog dig vel ikke, lille Ven, for det var slet ikke Meningen«. Jeg følte mig som i gode Hænder hos Klaus, men saa gik Resten af Rideturen til Fods – derimod Manden – Nej Tak! Man ser vel sine Folk an. – Klaus havde Masser af saadanne smaa Fif at pynte Tilværelsen med, men nok herom, et smukt lille Billede var her i gensidig Forstaaelse, Anerkendelse og alles Respekt for den Ledende, Manden. Ingen Ukvemsord, højst en Formaning eller en Tilrettevisning, og saa var det som oftest Plejemor der førte an, hun var som en Slags Opmand her og fulgte alt med et vaagent Øje, saaledes ser jeg hende endnu for mig.

Vi havde aaben Skorsten i Køkkenet, med Kedellænke hængede ned i Midten fastgjort paa Sodestangen, en Riste over Fyrstedet hvor man anbragte Gryden, Panden eller lignende. Oppe i Skorstenen hængte saa Lammelaar, Pølse og andre Madvarer til Røgning. Paa den aabne Plads ved Siden af Fyret havde saa Plejemor sin Residens og Krykkerne anbragt, saa hun nemt kunde naa dem. Alt saavel i Køkken som i de øvrige Rum, Spisekammer, Karlekammer o.s.v. var toppet Stenbro. Her i Køkkenet lavede hun Maden og uddelte sine Ordre til hendes Døtre, og hendes Ord var Lov. Man slagtede selv Gris og Faar, bryggede, bagte og kærnedede selv Smør, vi havde en saakaldt Mælkekælder, og efter Malkningen blev Mælkefadene stillet paa Rad paa Hylterne, som det hed i Husholdningen »sat op til Fløde« og naar den rigtige Tid saa var inde – her var det gerne en af Døtrene – gjorde hun først Pegefingeren vaad i Munden og førte den derefter rundt ved Inderkanten af Fadet, saaledes, at Fløden blev løsnet derfra, derefter blev Fingeren omhyggelig slikket af og Fløden skummedes af med en saakaldt Flødeske, o.s.v. det næste Fad, Mejeri eksisterede ikke.

Kosten var tarvelig men sund, Grød var en daglig Ret, mest Byggørød af hele Gryn og kogt i Kærnemælk, »Stuebinnegrød« kaldte vi dem, og saa spiste man Rugmelsgrød, det sidste blev vel nok betragtet som lidt mere tarvelig, til Afveksling fik vi saa Mælkebrød (nymalket Mælk med Rugbrødsterninger) Grøden blev gerne kogt om Aftenen og det tiloversblevne serveret om Morgenens tilsat kogt Mælk. Kaffe gaves ikke, for slet ikke at tale om Wienerbrød eller Kage, som vi forøvrigt slet ikke kendte.

Om Sommeren var vi i Aktivitet ved 4 á 4½ Tiden om Morgenens. Kl. ca. 6 den omtalte Morgenmad (Dower) derefter Mellemmad Kl. 9, Middag Kl. 12, Middagssøvn til Kl. 1½ og derefter en Kop Kaffe til alle

voksne, Børn, hvortil jeg naturligvis hørte, fik ingen Kaffe men Mælk. Brød til Kaffen efter Middagen fik vi ikke, derimod blev serveret en Sukkerkop med brun Kandissukker, hver tog sig et Stykke stort eller lille, syntes man det var for stort, bed man et Stykke af og lagde det tiloversblevne tilbage i Koppen (Sukkerkoppen), man suttede saa paa Sukkeret til Kaffen var drukket, men derefter blev Stykket taget af Munden og lagt op paa en Hylde, som var fastgjort til en Bjælke der gik langs med Bordet, og her blev de forskellige Bidder saa liggende til senere Brug. Paa samme Maade gik det med Skeerne, efter Brugen slikkede hver omhyggelig sin Ske ren og gav den den sidste Omgang paa Trøjeærmet – det hule passede til Albuen – derefter blev den lagt paa Plads ved Siden af Sukkeret, om Aftenen fik vi saa som nævnt nykøgt Grød. Der blev stillet et stort Fadfuld midt paa Bordet, der kunde spises noget. Appetitten var ikke ødelagt med mindre heldige Mellemmaaltider eller Slik, man skal ikke tro der var et godt Smørhul, dette skete kun ved særlige Lejligheder f. Eks. Juleaften, dertil kom saa 2 Fade med Mælk, et ved hver Side af Grøden, alle dypede saa i Mælken som den stod dem nærmest.

Om Vinteren til Aften drog Karlen og Manden i Stalden for at røgte Kreaturerne til Natten, til Belysning havde man en almindelig Staldlygte, men Belysningen var daarlig, samtidig skar man Hakkelse til Hestene, hertil havde vi kun en Hakkelsekniv (jeg ved ikke om dette Redskab endnu findes paa Egnen) derefter havde vi indvendig Syssel f. Eks. snoedes »Sim« som anvendtes til Fastbinding af Straataget, Kvinderne karded eller spandt. Jeg lærte at strikke Strømper, Muffediser eller tilvirkede Hosebaand, at sidde ledig kunde ingen tænke sig. Til Belysning havde vi saa et Tællelys som vi selv fabrikerede, skulde man et Ærinde ud i Huset, maaske Køkkenet med kort Ophold, brugte vi »Lyspinde« en Lyspind skar vi ud af Stubbe eller almindelig Træ gravet op i Mosen, jeg maa dog hertil bemærke, at vi vistnok her paa Gaarden var lidt tilbage i Tiden, disse Lyspinde var ikke paa Mode mere og jeg har ikke set dem andre steder, ligesom Petroleumslamper ogsaa fandtes sine Steder, Tiden var vistnok en Overgangstid i meget.

En enkelt Gang kom man sammen en Aftensstund med en Nabofamilie, der snakkedes saa lidt om Tidens Skrøbeligheder, spilledes Kort, oftest Skerwindsel med fast Makker og hver med 9 Kort, dertil en Tavle som man noterede Resultatet op paa, Pengespil? – Nej, fy da. Der serveredes ved en saadan Lejlighed Kaffe og dertil en Sukkerkop, men i dette Tilfælde brugtes hvid hugget Sukker, somme Steder serveredes tillige en »Puns«. Brød gaves ikke, ligesom Sukker i selve Kaffen heller ikke kendtes, man var saa vidt forskellig fra Nutiden. Nøjsom men tilfreds med sine Kaar og med hinanden, kunde man give en Haandsrækning, gjorde

man det gerne, og Husmanden fik som Regel sin Jord gratis pløjet og bearbejdet, uden at dette var forbundet med nogen Tanke om Gentjensete paa anden Maade.

Jeg sammenligner ofte Nutiden med, som den var for 60 Aar tilbage, kan vi taale Tempoet i samme Retning?

Min Plejemor talte ofte venlig og formanende til mig, paabød mig hver Aften at læse min Aftenbøn og forøvrigt foreholdt hun mig de mest forhaandenværende moralske Grundsætninger, og jeg rettede mig saa godt jeg kunde derefter. De største Synder man kunde begaa, var efter hendes Mening lyve eller stjæle, begge Dele var lige slemme og vurderedes efter hendes Mening med den samme Maalestok, et Menneske som fortalte Usandhed var en uvederhæftig Person og i Stand til alt andet, ogsaa stjæle – dette var nu hendes Teori. Mon ikke der er noget om det, nu har man ganske vist andre Udtryk derfor, hvoraf Propaganda vel nok er den allerformemste, til Dækning af dette begreb, men min Plejemors Moral var uden Omsvøb og kendte ikke til Camouflage.

Jeg husker til Eksempel, en Nabo, hvis Jordskel kun udgjorde en ca. 1 Alen bred Lyngbælte, han havde ved Siden deraf en Ager med de dejligste Sukkerærter, jeg røvede ikke en eneste, dette vilde være at stjæle.

En kønne Dag opfordrede min Plejemor mig til at kalde hende »Mor« – »du har alligevel næsten ingen andre«, mente hun, jeg gjorde det gerne, og Venskabsbaandet knyttedes derved fastere. En Dag vi var alene, foreslog hun mig, at jeg ogsaa skulde forsøge at sige »Far« til Manden. Ved første Lejlighed forsøgte jeg saa, men fik det afvisende Svar: »a er et di Faar« – jeg blev flov og tavs, men kom senere ind til min Mor, hun saa vist paa mig, men uden at spørge, udbrød hun i en ærgerlig Tone: »Eske er en Nar!«

En skønne Dag skete en Katastrofe, en af Køerne »Maren« blev fundet syg i Marken, og blev saa trukken hjem paa Græsplænen, og nu skulde der gøres noget, Maren maatte ikke dø, og i lynende Fart blev jeg sendt af Sted efter en klog Kone, som forresten ogsaa hed Maren, hun saa lidt paa Koen, og sagde saa: »Baar a no ka hjælp jer bette Bøen«, strøg derefter Koen med Hænderne paa Halsen frem og tilbage og dertil hviskede hun en Del som ikke kunde høres, knap efter og under alles Taarer døde Koen, – mærkelig nok at Overtro i Forbindelse med deres grundfæstede Gudsbegreb, kunde have slig et Tag i disse Mennesker. Man foldede nu Hænderne i Bøn og sluttede: »Guds Vilje ske« Et stort økonomisk Tab har det sikkert været, men som nævnt, man havde Kærlighed til sine Dyr, alle sørgede.

En skønne Dag blev jeg Uvenner med en af Døtrene, som resulterede i, at hun beklagede sig til Faderen, hvis Øjesten hun var. Hidsig som han

var, gik han ganske amok, nu skulde der ske noget, han huggede dertil et passende Stykke Reb, greb mig i Nakken derefter i Benene og bearbejdede mit Endeparti og Ryg med al sin Kraft, en stor og stærk Mand var han, Pigen som jeg egentlig var Venner med, fortrød ogsaa omgaaende sin Sladder, begyndte at græde og raabte paa Mor. Jeg stødte Næsen haardt mod Mandens Træsko, fik stærk Næseblod og hylede. Men nu kom Mor og aldrig har jeg set hende saa hurtig paa sine Krykker, hun lagde Beroligende men bestemt sin Hannd paa Mandens Arm, idet hun sagde: »Eske! Eske! Nu kan dette her være nok« og dermed slap jeg fri, hun bød mig i en rolig Tone komme med og faa Blodet vasket af, saa tavs og medlidende paa mig, og under Taarer formanede hun mig til altid at være flink og ikke næsvis. Afstraffelsen havde været unødigt haard og stod slet ikke i Forhold til Forsyndelsen. I flere Dage gik jeg omkring og kunde hverken vride eller bøje mig. Som ufrivillig Tilhører var jeg senere Vidne til en streng Irettesættelse til Datteren og hun indvilligede i, ikke oftere at beklage sig til Faderen, men tale med hendes Mor, og jeg lovede hende saa Bod og Bedring og dermed syntes alt i den gamle Gænge, og dog –! Kort Tid efter skete følgende for mig frygtelige Tilfælde: hos en større Dreng havde jeg været beundrende Vidne til, hvorledes han med en Frø »Padde« kunde putte denne fra oven ned i Pumpen og derefter pumpe den ud gennem Tuden. Jeg drog hjem, og her skulde Eksperimentet prøves ved vores egen Pumpe, en Frø havde jeg ganske vist ikke ved Haanden, men den kunde vel en Sten erstatte. Resultatet blev sørgelig. Stenen svømmede ikke oven paa Vandet som Frøen, men blev siddende fast ved Pumpespenden, saa den hverken kunde komme frem eller tilbage. Med den sidste Afstraffelse i frisk Erindring, blev jeg forskrækket og højst ulykkelig, dette her kunde ikke klares uden at Manden fik det at vide, og da jeg alligevel skulde ud og ordne noget ved Kreaturerne nu til Natten, stak jeg af, men turde naturligvis ikke vende hjem igen, jeg lagde mig grædende paa Jorden, og bad længe og inderlig til min Gud. Ved Midnatstid saa var Manden gaet i Seng mente jeg, og drog hjem, men gik naturligvis hen til den famøse Pumpe, men hvad var dette her, den fejlede jo ikke noget. Gud havde hørt min Bøn. Til al Uheld for at komme til mit Kammer maatte jeg passere mine Plejeforældres Sovekammer. Skønt jeg nu ikke mere var saa bange, ønskede jeg dog, at Sagen foreløbig ikke blev berørt og forsøgte derfor saa lydløst som mulig, at liste mig gennem Værelset, men mine Plejeforældre var naturligvis vaagne: »Er det dig, Jes!« spurgte Manden. »Jo, det var det«, »Ja, du burde jo have . . .« længere kom han ikke, min Mor afbrød ham kort, men bestemt: »Nej, han skal ikke, dette her var ikke Ondskab . . .« henvendt til mig: »Gaa du kun i din Seng, min Dreng og Godnat«.

Jeg gik ind i mit Kammer puttede mig ned under Dynen og takkede min Gud.

Efter Evne skulde jeg selvfølgelig være behjælpelig med alt mulig bl.a. forlangte Manden at alle Kokagerne skulde opsamles efter Kreaturerne paa Marken. Blev de liggende fremkaldte de som Gødning en Frodighed af Græsbuske som Kreaturerne nægtede at æde, en Mark som ikke blev holdt ren kunde saaledes blive helt oversaaet af Græsbuske som stod hen til ingen Nytte, og derfor forlangtes, at alt skulde opsamles, helst med det samme.

Mange Steder i Vest- og Midtjylland, særlig hos Hedebonden, var sligt almindelig, men Indsamlingen skete som Regel først i tør Tilstand, hvorefter man anvendte dem som Brændsel, vistnok særlig til Bilæggerovnen. Her forlangte man dem derimod opsamlet i frisk Tilstand, før de fik Tid til at befordre Buske, jeg fik derfor bundet en Sæk omkring Livet til at samle dem op i, samt anvist en Trillebør til Viderebefordring, men Gødningen (Kokagen) skulde saa opsamles med – Hænderne – man skulde tro, her var en Skovl et udmærket Redskab, men nej. Man skulde lære ikke at skamme sig for noget Arbejde, naa fra anden Side vidste jeg, at saaledes var Fremgangsmaaden her paa Gaarden og jeg rettede mig derefter.

Jeg erindrer her en for almindelig Betragtning ubetydelig Episode, men den belyser vel noget af Tiden som den var. Ved en eller anden Lejlighed havde jeg høstet Paaskønnelse hos Manden, han strøg mig over Haaret og lovede mig en Kage, første Gang han kom til Byen. Dagen kom, men Kagen – der som Regel var hjerteformet, med paaklistret Billede – populær kaldet en Markedskage (Pris 1 Øre) glemte han. Hele Dagen havde jeg glædet mig, og holdt Øje med, naar han var paa Hjemvejen. Dette blev en af mit Livs store Skuffelser – hvor kunde han glemme det?

Et andet tilsvarende Billede som angik ham selv. Han havde et Maanedesregnskab over et eller andet med en Nabo, som blev afregnet hver Maaned, og saa traf det sig, at min Husbond fik 1 Øre tilgode, som en Dreng saa skulde bringe ham Dagen efter. Skyldneren glemte imidlertid at komme, og min Husbond udtalte højlydt sin Utilfredshed derover til min Mor, og anden Dagen efter, tog han resolut sin Frakke paa, og gik over og krævede sin Øre. Turen fordrede vel nok en Time i Tidsspilde, man troede at være sparsommelig.

Til den Tids mange Markeder, var Bønderne flittige Gæster, alle var man relativ dygtige Handelsfolk, jeg tror det laa dem i Blodet, i alle Perioder af deres Liv handlede man, lige fra Skolebænken til Graven, men ikke gerne uden at man troede, at se sin Fordel derved.

Til daglig gik man om Sommeren med »Stomphuser«, en almindelig

Strømpe som man havde afklippet Bunden, og i Stedet paasyet en Læderstroppe som gik ned omkring Foden, kaldet »Fæsling«, ligeledes var der paa Overdelen som sluttede ved Tærerne fastsyet en Stroppe til at hæfte paa en af disse, ofte var tillige Overdelen paasyet Klæde, som til Tider kunde være hel kunstfærdig broderet. Skulde man ud, eller til Marked – det sidste var som Regel Varde – en Vejstrækning paa omkring 2½ Mil, bandt Manden ved Starten Skafestøvlerne sammen ved Stropperne og tog dem over Skulderen. Naaede man saa tilpas nær Byen, tog han dem paa.

Jeg sled Dagen med de føromtalte Stomphuser og var som Regel med som Trækker, eller paa anden Maade Hjælper. Til saadan en Markedstur, kunde jeg glæde mig i Ugevis. Under Markedet var jeg saa spændt paa, om der kom Handel i Stand, som Regel vankede der saa en 10 eller 25 Øre at solde for. Fra min Husbond fik jeg ingen, men han var flink til at minde en eventuel køber derom.

Skulde man købe eller sælge et Dyr, og det var uvis om det var drægtig eller ej, og selv om de to Parter slet ikke kendte hinanden, havde man alligevel gensidig Tillid, og satte rolig en Sum i Mangel (en Reserve), som saa skulde efterbetales hvis Drægtighed viste sig at være til Stede eller maaske paa Grund af manglende likvide Penge, satte man et Tidspunkt for Restbetalingen, og var man saa enige om alt, klaskede man hinanden i Hænderne, og jeg har aldrig hørt, at der senere opstod Tvistigheder, eller, at man ikke var sin Aftale efterrettelig. Henad Aften gik det saa atter hjem til den lille By, og min Husbond følte sig sikkert lettet ved igen at kunde tage Støvlerne paa Nakken, hjemkommen igen, ofte hen ad Morgenstunden, fik vi derfor ikke Lov at sove ret meget længere som sædvanlig. Kreaturerne skulde passes, senere Støvlerne (som gerne skulde holde sin Mand ud) renses omhyggelig, indsmøres i Tran eller Fedt, tilstoppes omhyggelig med Hø fra Næse til Hæl og dernæst ophænges til næste Tur.

Gaarden var trelænget. Laden en gammel lerklinet Bygning for sig, og syd og nord bygget. Efter Mandens Beretning, skulde den være bygget ca. 1770. Stuehuset som var sammenbygget med Stalden, men i een længe, laa modsat ogsaa i syd og nordlig Retning, den nordlige Længe som vi kaldte den, forbandt Stuehuset og Laden mod Nord blev saa brugt til forskelligt, Vognport, Karlekammer, Faarefold m.m., Lejligheden bestod af en Opholdsstue som havde indbygget 2 Alkover og saaledes tjente som en Slags kombineret Sove- og Dagligstue, her var lerstampet Gulv med Strøsand og Spyttebakke samt Bilæggerov, langt Bord og Bænk, et Par Stole samt en større Lænestol, speciel beregnet til Mor. Ur havdes ikke, derimod forefandtes flere Skure i Vindueskarmen som man i Forhold til

Solen kiggede paa og derpaa erklæredes, Klokken er deromkring. Hvorledes man forstod denne Tidsmaaler har jeg aldrig vidst. Daglig blev her fejtet og strøet frisk Sand paa Gulvet, ligesom Spyttebakken ogsaa blev rensset og tilsat ren Sand, om Søndagen kom yderligere en fiks klippet Parpirkant omkring Overkanten, det var nu ikke altid man respekterede Spyttebakken men spyttede paa Gulvet, »Stuehied o Skidt« resonneredes. Mange brugte Pibeudkradsning i Stedet for rigtig Skraatobak og en saadan Mand kunde godt efterlade sig en hel lille Sø paa Gulvet. »Griseri«! I hygiejnisk Henseende er meget forandret til det bedre – heldigvis. Ligeledes havde vi en saakaldt Storstue, ogsaa med stampet Lergulv, og dertil stødende et Gæstekammer, men her var dog Bræddegulv, og hermed er alt beskrevet vedrørende Gaardens Indretning som jeg husker den. Nøjsom og tarvelig indrettede man sig, og var tilfreds med sine Kaar. Efter Forholdene og Tiden var her ret renlig, men den værste Plage i den gamle Gaard, med Vaaningshus og Staldlænge i eet, var Lopper, disse smaa Springfyre turede vistnok frem og tilbage i hele Bygningslængden. En stor Puddelhund som naturligvis var nær tilsluttet Menneskene, var en stadig Vært for en Part. Blev de for utaalelige, satte man et Par Fade Mælk paa Gulvet Natten over. Om Loppen har Synsevne ved jeg ikke, men adskillige havnede i Mælken.

Legetøj, som man nu – ofte forbunden med stor Omkostning – anskaffer sig, var naturligvis ganske ukendt, ofte gouterer vel Barnet slet ikke den megen Mekanik. Et yndet og almindeligt Legetøj var »Hvolberekøer«, en Sten med et Hul i, hvorigennem en Snor blev bunden, tilsat en Pind som Tøjrepæl, dermed tøjrede man sine Køer og flyttede dem med passende Mellemrum. Ogsaa Potteskaar kunde anvendes til de vidunderligste Ting, men for mig var det allerbedste Dyrene, særlig Fuglene i Marken. Jeg lærte at kende dem og deres Væsen, og kunde derved finde deres Bo (Reder), satte saa en »Duel« paa en bestemt Maade og i nogenlunde bestemt Afstand fra Reden, som jeg vidste Besked, med, og havde saaledes nemt ved at finde dem igen, en Duel (et Par Sten anbragt som Mærke paa en passende Maade), nu skal man ikke tro, at jeg kom for ofte, eller rørte ved noget som kunde skræmme Moderen, kun een Gang husker jeg et saadant Uheld. Paa Marken havde vi et Par høje Træer og her havde et Par Fugle bygget Rede, noget som jeg længe havde vidst. Imidlertid kom der Unger, ogsaa dette opdagede jeg nede fra, men saa kunde jeg heller ikke styre min Nysgerrighed længere. Fuglenes Art kendte jeg nemlig ikke og jeg klatrede derfor op til Reden, men ak og ve, Reden faldt ned for mig, endnu ser jeg den ligge paa Jorden. Af Sorg og Harmе stortudede jeg og var bundulykkelig. Klatre op med Reden i Favnen kunde jeg ikke. Jeg tænkte paa flere Udveje, valgte saa at være i

Forældrenes Sted for dem, og hver Dag skaffede jeg Insekter og Orme til dem, som de tilsyneladende slugte med stor Begærlighed. Jeg havde allerede begyndt at glæde mig, men ak, en skønne Dag laa de smaa Stakler døde. Til Mor, min fortrolige i næsten alle Ting, havde jeg ikke fortalt noget, hun vilde ogsaa sørge. Endnu i min Alderdom staar denne lille Tragedie lyslevende for mig.

Hver Søndag Eftermiddag samledes vi alle omkring Bordet i Opholdsstuen, og under almindelig stille Andagt læste Manden over Dagens Tekst, tilsluttet et Skriftstykke og tilsidst et afsluttende Fadervor.

I min Tankeverden lader jeg tit dette smukke Billede passere Revu for mit indre Blik, jeg mindes dem alle med Vemod og Taknemlighed. Vi er vel saa helt anderledes nu, og saa er de forlængst døde, disse prægtige Mennesker.

Til Gaarden hørte en temmelig stor Frugthave som gav os Masser af dejlig Frugt, mærkelig nok, uden at vi kendte noget til Sprøjtning eller anden moderne Frugttræspleje som nu om Dage. Alle Træerne var overladt til sig selv. En saadan Have var dengang yderst sjælden hos Vestjyden, og derfor i vide Kredse Genstand for Omtale. Et Æble var i disse Dage helt anderledes i Kurs som nu, hvor man ofte i Frugttiden, paa Gaden og Veje, ser Æbler som efter at være bidt i en enkelt Gang, ligegyldig ligger bortkastet.

Jeg husker et lille Eksempel fra et Aarstid senere, Gaarden var den Gang solgt til en ny Ejer. Vi havde faaet Mejeri paa Egnen og Mælken skulde saa, i Lighed med hvad der ogsaa i Dag er almindelig, bringes op til Hovedvejen ca. 4-500 Alen pr. Trillebør. En stor Skoledreng, som boede ca. $\frac{1}{4}$ Mil borte, meldte sig saa, om han ikke for at bringe Mælken frem og tilbage fra 1. November til 1. Maj samme Aar, kunde tjene en Skæppe Æbler. Dermed vilde han saa være tilfreds. Tænk Dem, hele Vinterhalvaaret, i al Slags Vejr skulde han saa møde 2 Gange daglig. Senere skal der have været stor Rift om dette Job, men en Handelsvare maalt i Penge blev Æblerne først langt senere.

Min Mor, som havde sin Plads i den omtalte store Stol, med Udsigt til Haven, fulgte ivrigt med i Fuglenes Liv og Færden, det skete saa, at hun henvendte sig til mig: »Se efter, Jes! Der er vist en Fuglerede paa dette eller hint Sted!«. Var det Tilfældet, fulgte hun daglig fra sin Stol hele Familiens Udvikling. Engang i en Lærkerede paa Marken, voksede en Fugleunge sig uforholdsmæssig stor, saa der næsten ingen Plads var i Reden til de andre smaa. Min Mor var Medvider i dette. Men en skønne Dag var Gøgeungen, som det naturligvis var, forsvunden. Langt senere betroede hun mig, at hun havde sendt en af Pigerne ned efter Gøgeungen og aflivet den, den vilde tilsidst helt have taget Magten fra de smaa Lær-

keunger, ligesom Plejemoderen vilde faa Besvær med at skaffe Føden til Slughalsen, og det vilde være Synd.

Til Gaarden hørte ca. 40 Tdr. Land Agerjord og noget lignende Areal uopdyrket Hede, som nu forlængst er under Kultur og tilsammen giver Plads for 2 veldrevne Gaarde.

Paa en Nabohede havde en Rest af en blandet Rakkerfamilie slaet sig ned, Endegavlen paa Huset, med Indgang og et Vindue var af Murværk, men Lyngtaget paa Siderne gik saa helt ned til Jorden. Fraregnet den lille Forstue og dito Køkken med stampet Lergulv, fandtes kun een Stue som udgjorde Baade Sovekammer, Opholdsstue og Blikkenslagerværksted. Huset kaldtes i Folkemunde »Konvolutten«, Ligheden tangerede ogsaa lidt i den Retning og var bygget som Hjemmearbejde (Husflid).

Manden var godlidende og en søgt Arbejder og Blikkenslager. Et Stykke Arbejde som man selv kviedes ved, eller maaske slet ikke evnede, sendte man som oftest Bud efter »Grejs Mues« (Gregers Mose)¹ til, og som Regel oppebar han en efter Forholdene god Løn derfor. Altid paatog han sig det sværeste Arbejde f. Eks. Brøndarbejde, Mergelgravning, Tørvearbejde eller Høstarbejde o.l., ogsaa paa andre Omraader havde man Brug for Grejs, han var f. Eks. en søgt Mand til at kurere Tandpine »tej over æ Tænder« ligeledes »løs over æ Jegt«, hvorfor »tej« det ene Sted og »løs« det andet Sted, kender jeg ikke.

Sikkert paa Grund af den stadige Omgang med Kreaturerne havde jeg paadraget mig Ringorme paa den ene Arm, og blev derfor sendt op til Grejs Mues, han foretog nogle mystiske Bevægelser over de angrebne Steder med Fingrene og lod derefter som han smed det hele op i Skorstenen, saadan skete 3 Gange ved hvert angrebet Sted, og mærkelig nok, disse forsvandt, og i alle Tilfælde, efter dette vidunderlige Resultat, troede i det mindste jeg paa hans overnaturlige Evner. Efter dette vellykkede Resultat var særlig hans Kone flittig til at spørge til mig og efter det endelige straalende Resultat var hun lang Tid flittig til at møde med sin tomme Mælkespand samt mange Lykønskninger.

Til sidst under Arbejdet i en dyb Brød, tabte man et tungt Redskab med i Hovedet paa Grejs Mues, dette blev hans sørgelige Endeligt. Kort i Forvejen var hans Hustru død under et Brændevinsorgie. I Ægteskabet var 3 Dreng, som det vistnok gik mindre godt.

Hans Hus havde han meget fornuftig bygget paa en Sandbanke, og her kunde Omegnens Folk købe Strøsand for 25 Øre pr. Læs og saa fik man tilmed læsset gratis. Udover at begge Ægtefolkene var slem forfalden til

1) Grejs Mues og familie boede i »Bøvlhyw« på grænsen mellem Hjortkær og Jyllerup.

Drik, var der ikke stort at sige disse Mennesker paa, man havde Brug for dem som Arbejdere. Sommetider og i Fællesskab med andre ligesindede, dyrkede man vel nok »Bacchus« lidt rigelig, men her ude paa Heden var højt til Loft og Plads til Siderne, men et Hjem til deres 3 Drenges som blot et nogenlunde Eksempel, var det ikke.

Vores Gaard laa ensom, mellem to mindre Landsbyer og ret praktisk var Skolen derfor bygget paa vores Ejendom, men som Skolevej var Forholdene ret primitive, for de skolesøgende Børn. En pløret Markvej var alt, men alle gik dengang i Træsko, rigtige Træsko uden Læder af nogen Art, beslaaet med Jernkramper for og bag, og naturligvis med Træskoringe. Saadan et Par Træsko vejede flere Pund, men holdbare var de og mere varme og sundere end Læderfodtøj nu til Dags. Typen findes næppe mere.

Skolen, som laa ganske ensom med tilhørende Haveareal, tilplantet med høje Træer, indeholdt naturligvis først og fremmest Skolestuen med Brædegulv samt Bilæggerovn, Forstue, Tørverum og et lille Værelse, dog med toppede Brosten. En tidligere Lærer (almindelig Tjenestekarl) som havde sin Bopæl i dette Rum, var man efterhaanden bleven mindre godt tilfreds med, Afholdsmand var han just ikke, men kunde derimod godt tage en »Svampedag«, dette resulterede saa i, at Børnene maatte drage Hjem igen. Hans Adfærd stod vel saa ikke i Forhold til hans op-højede pædagogiske Stilling, har man nok ment, hvorfor han saa tilsidst blev afskediget.

Til den 1. November 1882 antog man en ny Vinterlærer. Som man maaske vil have forstaaet, kom jeg først til Gaarden et Par Aarstid senere. Læreren, ved Navn Søren Nielsen fik sin Forplejning paa samme Gaard, og her blev jeg saaledes om Vinteren Sovekammerat med Søren Nielsen, som dengang var ugift, hvilket gav Anledning til et Venskab for Livet. Han, saavel som hans Hustru lever endnu den Dag i Dag, højt til Aars (1942) til Sommer bliver han 89, og i de sidste 35 Aar har jeg hvert Aar aflagt Besøg hos ham.

Min gamle Skolelærer og Ven gennem 58 Aar, kan jeg ikke i denne Forbindelse undlade at omtale. De personlige Minder og hvad jeg ellers har at sige ham Tak for, gennem de mange Aar, beholder jeg hos mig selv, han ønsker det helst saadan. (Jes Autrup beskriver Søren Nielsen nærmere i bilag 1).

Hos den under min Sygdom førømtalte Gaardmand, (min Slægt paa Mødrene Side) skete i 70'erne en Tragedie, som jeg just ikke har oplevet i alle Enkeltheder, men alt som jeg kender til det staar prentet tydelig i

Lærer Søren Nielsen og elever, Omme skole. Ukendt år. (Foto i Fåborg lokalhistoriske arkiv).

min Erindring og gjorde dengang et dybt Indtryk paa mit Barnesind, og var i mange Aar Samtaleemne paa Egnen, naturligvis ikke mindst blandt min Slægt.

Den omtalte Gaardmands Forældre som var Midtpunkt i hele Affæren, husker jeg personlig, forresten var den gamle Mand en Broder til min Bedstefar og saaledes ret nær beslægtet.

Begge disse gamle Folk var klædt i groft Vadmelstøj, som sikkert, hvis det blev forsøgt, kunde staa ene og repræsenterede dertil en anselig Vægt, ligesom de bar jernbeslaaede Træsko. Til Hovedtøj brugte Manden Sommer og Vinter en gammel laadden fedtet Hue som nok kunde se ud til at have kendt bedre Dage, slig Paaklædning var almindelig den Gang, alle fabrikerede selv deres Tøj. Dertil kom, at han var en stor Forbruger af Skraatobak, (Pibeudkradsning) og fra hver Mundvige undgik en Fure i det skæggede Ansigt, hvori Tobakssovsen havde frit Afløb. Vestjyden var alt andet end proper den Gang, men som her nævnt, var almindelig i den Tidsperiode.

Ret syd for Gaarden havde en betydlig Aa sit Løb (en Biaa til Sneum Aa), her laa en til Gaarden hørende Ben- og Stampmølle, trukket af et kraftigt Vandhjul. Den ældste Mand passede saa Møllen, han havde foruden Sønnen, som overtog Gaarden, en sød ung Datter. En skønne Dag

meldte hun sig som Kæreste med Tjenestekarlen, naa, hertil var maaske ikke stort at bemærke, men fattig var han, og da man just ikke gerne giftede sine Børn bort – som man yndede at kalde det, under deres Stand, var Forholdet ikke velset, men da saa Karlen ytrede Lyst til at blive Lærer, paatog Pigens Forældre sig Udgifterne dertil.

Før han blev færdig med sin Læsning, skete det uheldige, den unge Pige blev svanger. Nutidsmennesker kan næppe helt forstaa Ulykkens Rækkevidde i slig en Situation for den unge Pige, Tiden var i den Retning mere streng som nu. Kun eet Tilfælde fra hele min Barndom kender jeg, hvor en lille Verdensborger meldte sin Ankomst for tidligt. Vel var alle den Gang som nu underkastet Livets evige Lov, men med Tidens grundfæstede Gudsbegreb og hele Indstilling, saa man meget strengt paa et illegitimt Forhold, og de moralske Hæmninger var følgelig ogsaa strengere. Ve den stakkels unge Pige og hendes lille Barn med, om et Fejltrin fik Følger. Man var dog i den Retning vel nok lidt for smaatseende, og de to Stakler samtidig sat udenfor den saakaldte pæne Kreds, med slet ingen eller relativ ringe Retskrav paa Faderen. Han derimod, fraset sin egen Vurdering af sine Forpligtelser til de to, kunde drage sig ud af Forholdet, maaske flytte til en anden Egn, uden derved at skade, eller paa anden Maade berøre sine Forhold eller Fremtid.

Forældrene til den unge Pige, udfoldede hele Datidens strenge Syn paa hendes Fejltrin, men maaske for streng. Kæresten var fraværende og hun stod ganske ene med sit lille Barn, Sorg og Skam, omgivet af nyfigne Blikke rettet imod sig, vidste hun daarlig hvor hun maatte være. Ind i mellem var der dog Mennesker som forstod hendes ulykkelige Stilling bedre. Da Forholdet kom den nære Familie for Øre, bevirkede dette, at man den først kommende Søndag spændte Hestene for Stadsvoغن og kørte hen for at tale de gamle Stivnakker til Rette. Dette forbedrede vistnok Forholdene for hende, men en skønne Dag brød Kæresten Forlovelsen, stakkels Pige! Dette kunde hun ikke bære, og stille, der hvor Vandet var dybest, gled hun ned i Nærheden af det omtalte Vandhjul, forladt af ham, som hun troede paa som ingen anden, omgivet af utidige Blikke og Haan.

For sent fortrød Forældrene, og var nu ene tilbage med den lille forældreløse Pige, vedkendende deres Fejl mod den unge Moder, kastede de nu deres hele Kærlighed paa Barnet, hun voksede op og blev den sødeste lille Pige, men 12 Aar gammel skete ogsaa hendes Ulykke. En Dag faldt hun i Aaen ved Vandhjulet, omtrent samme Sted hvor hendes ulykkelige Mor tog sit Liv, ogsaa hun druknede.

Hver Gang jeg saa de to Bedsteforældre – begge af en nu forsvunden Type – stod hele Tragedien lyslevende for mig og endnu.

En skønne Dag solgte mine Plejeforældre Gaarden og derefter oprandt igen en hel anden Tid for mig.

Jeg fulgte med Gaarden, og husker endnu, hvorledes den nye Ejer under mit Fæstemaal og i Samtalens Løb, særlig var interesseret i hvor meget jeg kunde præstere af Arbejde. I Dag venter man sig ikke meget af en 8 Aars Dreng.

Mine Plejeforældre lejede sig ind i en forhenværende Aftægtsstue med Køkken. Pladsforholdene tillode ikke, at jeg kunde følge med. Men til Gengæld trøstede min Mor mig med, at saa snart de fik købt en anden og mindre, til deres Brug passende Ejendom, skulde jeg have Lov til at komme tilbage igen.

Nogen Tid efter blev en saadan købt og ikke længe efter kom mine Plejeforældre kørende den 2½ Mil lange Vej i en med den nye Gaard erhvervet Vogn, man ønskede at gense og hilse paa den gamle Gaard samt gamle Venner og Bekendte. Dette skete en kold Efteraarsdag og jeg var sendt i Marken for at passe en Flok løse Kreaturer. Man har vel nok ønsket ogsaa at hilse paa mig, men da det hed sig, at jeg ikke kunde faa Tid og ikke maatte forlade mit Arbejde, tog min Mor resolut selv Affære, fik spændt for Vognen igen og fik Manden til ad et daarligt Markspor at køre ud i Marken til mig. Gensynsglæden var sikkert gensidig.

Den nye Gaardmand ytrede siden Mishag over denne tagen sig selv til Rette, og ikke saa længe efter henvendte min Mor sig pr. Brev til een af sine Venner i Byen, hvori hun bad vedkommende skaffe sig oplyst, hvor min Far opholdt sig, da hun ønskede at faa mig tilbage.

Overbringeren viste mig Brevet, men jeg kunde ingen Oplysninger give og mine nye Husbondfolk tog Sagen med Ligeegyldighed, var vist nærmest uinteresset, og saa gled Sagen efterhaanden i Sandet.

Længere Tid efter kom min Far, jeg fortalte ham derom, han saa lidt forbavset og interesseret paa mig.

Ikke saa længe efter døde hun, min kære Beskytterinde og Mor, til det sidste var hendes Tanker hos mig og min Skæbne. Saa længe jeg lever vil jeg mindes hende i Taknemmelighed.

Saadan som jeg fik det nu var vel nærmest som fra Asken og i Ilden, der vankede kun Knubs og haarde Ord.

I denne Periode vistnok 1885 havde man faaet færdigbygget det nye Mejeri i Sognet, ingen kendte noget til et Mejeriprodukt og alle var derfor meget spændt paa, hvorledes den afkærnedede Mælk »Futmælk« som vi kaldte den, vilde staa for en kritisk Bedømmelse, den lød imidlertid eenstemmig: »absolut ubrugelig til Menneskeføde« man trøstede sig dog med, saa kunde Kalvene faa den, men ogsaa her blev Resultatet nærmest sørgelig, den foraarsagede en voldsom Diarhee hos dem og skyndsomst

maatte vi fjerne Futmælken fra dem, hvorefter den saa gik i Svinetønden, hvad der senere er sket med Futmælken ved jeg ikke, men Svinetønden har den forlængst forladt igen.

En Dag var jeg med Manden i Marken, han talte haardt og højt bebrejdende til mig som han tit gjorde. Midt i Ordstrømmen dukkede en Mand op som jeg ikke kendte, havde heller ikke set hvorfra han kom, han talte højt til min Husbond og bebrejdede ham i stærke Ord hans Opførsel overfor mig og lovede ham alle Landsens Ulykker, hvis han ikke forbedrede sig. Noget Røre har der været om mine Forhold, for ikke saa længe efter kom min Far, og havde en længere Samtale med ham, dette skete naturligvis under fire Øjne, og jeg havde egentlig ingen Mening om Emnet. Først senere forstaar man et og andet, men mærkede ellers ingen Forandring i mine Forhold, men den 1. November 1885 blev jeg flyttet til en større Nabogaard, og fra nu af – med Undtagelse af en Vinter 1887 som jeg tilbragte hos min gamle Ven og Lærer Søren Nielsen – fik jeg en haard Tilværelse for Eftertiden og intet blivende Sted, højst et Aar ad Gangen. Dette lyder mærkelig i vore Dage som modsat er Børnenes Tidsalder. Mon man ikke nu er ved at gaa over Maalet til den modsatte Side?

Jeg var kun 10 Aar gammel, men fra nu af og til min Læretid var overstaet, maatte jeg i det væsentligste klare mig selv. Far holdt vel nok en vis Opsigt med mig og var stadig og til Slutningen min naturlige Værge, men som Aarene gik blev han ikke bedre. Ogsaa hans Fejl benyttede ubetænksomme Mennesker sig til Tider af i haanende Bemærkninger og i mit Paahør, jeg blev rasende og tilgav dem aldrig rigtig, slig en ondsindet Person.

Opdragelse nød jeg ikke ret meget af, eller maaske nærmest slet ingen, man var mere interesseret i, hvad Nytte jeg kunde gøre.

Jeg husker fra min Konfirmationsvinter, Præsten stillede os følgende Spørgsmaal: »Hvad kan give Aarsag til at fristes til Tyveri?« Ingen kunde svare, heller ikke synes jeg nu bagefter, at Spørgsmaalet var for Børn i Konfirmationsalderen, til sidst mente jeg: »Fattigdom«. Svaret gav Anledning til at Præsten bebrejdede mig strengt for mit Svar, forresten til højlydt Fryd for Klassen. Jeg var jo kun Fattigdrengen, hvis Mening man ikke gerne regnede ret meget med, men jeg har siden tit tænkt over denne lille Tildragelse.

For Urenlighed havde jeg hidtil været forskaanet, men i min nye Plads kom jeg til at dele Seng med en 17-aarig Tjenestekarl og en gammel 80-aarig Røgter, begge befængt med Utøj. Ingen bekymrede sig videre herom, og hvordan det stod til med Husets egne Beboere ved jeg ikke,

men jeg husker, at jeg beklagede mig til Husmoderen derover, og som en Selvfølge og uden at ytre sig nærmere, tog hun et Pressejern, varmede det godt og behandlede dermed mit Tøj paa de for Utøjet særlige Gemmesteder. Men naturligvis, alle var sikkert befængt, og da særlig mine Sovekammerater ikke blev rensset, var jeg naturligvis Dagen efter lige vidt. Utøj var ikke ualmindelig dengang paa disse Egne.

Denne gamle Røgter, har ofte siden haft mine Tanker, han havde det alt andet end godt, stakkels gamle Mand. Han stred haardt for at holde sig fri fra Fattiggaarden og anden offentlig Hjælp, talte ogsaa mange Gange til mig i venlige Mindeord om sin afdøde Hustru, medens han dybt beklagede hendes for tidlige Bortgang. I Fællesskab kunde de bedre have taget Kampen op for Tilværelsen mente han. Ikke saa faa Aar senere, han maa da have været op mod 90 Aar gammel, husker jeg ham endnu, stavrende rundt paa en anden større Gaard, ved sine Kreaturer, vel nok stadig kæmpende for at holde sig fri af det offentlige, og sikkert misbrugt for sin Flid.

Den Type gamle trofaste Slidere og Hædersmænd, var man oven i Købet til Tider tilbøjelig til at se over Hovedet, og dog, tit havde en saadan mand ydet mere til Samfundets Behov, end mangen selvbevidst Borger med Patent paa Adgang til en af Samfundets bedre Stillinger. Alligevel, aldrig har jeg hørt, at en saadan gammel trætt Slider er bleven paaskønnet for sin Indsats, mon her ikke til Tider blev gjort ham blodig Uret? Stakkels gamle Mand, Gud ske Lov alt er nu ændret til det bedre.

I alt Arbejde som nogenlunde stod i Forhold til mine Kræfter, maatte jeg naturligvis tage Del, naar jeg var fri for Skolen. Dagen før jeg skulde tilflytte en Sommerplads i Nabosognet, husker jeg, at jeg følte mig noget uretfærdig behandlet. Gaardens Kreaturer var dette Aar paa Grund af Fodermangel tidlig paa Græs, og jeg og en Søn af Gaarden – som forresten var ældre – skulde passe dem. Den sidste Dag i April, som jeg skulde tilflytte min Plads den 1. Maj, blev tildelt Sønnen som særlig Fridag, og jeg maatte saa selv klare Arbejdet. Jeg mente, at vores Forhold ogsaa i Fremtiden ikke var anderledes forskellig, end vi godt fortsat kunde hjælpes ad.

Til min nye Plads var jeg fæstet for ½ Aar, fra 1. Maj til 1. November og skulde derfor have en Løn paa 30 Kroner, een efter Datiden uforholdsmæssig stor Løn. Skolen var jeg saa fritage for, kom der i alle Tilfælde ikke. Paa Gaarden havde vi foruden mig en voksen Pige, ellers ingen Tyende. Søndagsfrihed eller Arbejdstid, kendte jeg som Tjenestdreng ikke noget til, men havde det vistnok efter Tidens Forhold taaleligt. Jeg husker at mine Strømper eller Stomphoser var gaaet til. Forresten brød

ingen sig om hvad jeg havde – blot af Sted. Træskoene var for tunge, eller ogsaa huskede jeg ikke det sidste Gemmested, men saa benyttede jeg bare Fødder, som altid var ved Haanden, og tillige det hurtigste og letteste. Men Renligheden var saa som saa, og jeg gik tit i Seng uden at blive vasket og slet ikke paa Fødderne, ingen bekymrede sig derom. En Tid kunde dette jo nok gaa an, men paa Grund af manglende Vand og Renlighed i det hele, begyndte Fødderne tilsidst at revne i Huden, dette kunde udarte sig ret smertefuld. En skønne Dag gjorde man saa kort Proces, lavede et Kar varmt Vand, tilsatte det godt med Sæbe og Soda, og medens Manden holdt mig fast, bearbejdede Pigen mine Fødder og Ben med en Skurebørste. Vi var ikke altid lige gode Venner og jeg har min Mistanke om, at de dermed forbundne Smerter ikke var hende imod.

Kuren var frygtelig og foregik langtfra lydløs, men Dagen efter var mine Fødder i Orden – og rene.

Ved at færdes i Marken med bare Fødder kunde det ske, at man skar sig paa en skarp Sten, eller ligende, og oftest saas det derfor, at saadan en sølle Dreng kom humpende med det ene Ben paa Tærne eller Hælen. Tilsidst udartede saadan et Saar sig gerne til en ondartet Betændelse, men ogsaa herfor vidste man Raad. Af Sækkelærred blev syet en mindre Pose, men dog saaledes, at der var rigelig Plads til Foden. Ved Sengetid fik jeg saa Besked paa, at sørge for en frisk varm Kokage, og ned i Posen med den, derefter den syge Fod ovenpaa, hvorefter den blev tilbunden paa den øverste Ende og saa op paa Høloftet, hvor Natten blev tilbragt.

Dagen efter var Foden altid i Orden og tillige efter en Afskylning smuk ren, ja man fristedes virkelig til, at give den anden samme Omgang – for et Syns Skyld altsaa, naah! Det var et Par Hjemmeraad fra den Tid, har det Interesse, garanterer jeg for det gode Resultat.

Gaarden var en ældre Gaard, med tilhørende parkagtig Beplantning mod Vest og omgærdet med et Stendige. Saadanne gamle Stendiger var et almindelig Gemmested for Snoge.

Midt paa Gaardspladsen havde vi Møddingen anbragt, og her – som just ikke var sjælden der paa Egnen, havde Reptilerne deres Yngleplads, de skulde nok finde et tørt og halmet Sted, hvor de saa lagde deres sammenhængende Æg (Yngel), jeg kan ikke huske, at de vovede sig inden for Murene her, slikt kunde ellers godt ske og vi kommer senere til et saadant Tilfælde, ingen tog sig imidlertid af dem, fredelig og giftfri som de forøvrigt er. I Førstningen var jeg meget bange, men det er forbavsende hvad man kan vænne sig til.

Her, som de fleste Steder, besøgte vi flittig Markederne. Vestjyden er som nævnt Handelsmand, og Markedspladsen var som Regel ogsaa herfra

Varde. Afstanden var omkring 3 a 3½ Mil, men for at Kreaturerne kunde være i god Form ved Ankomsten, blev det i Almindelighed anset for at være for langt paa een Gang under Henreisen, og jeg fik saa Besked paa, at foretage den halve Del af Turen Dagen før.

Ofte havde jeg en anselig Kobbelt at drage afsted med, indbefattet enkelte fra Naboer og Bekendte. Efter at have tilbragt godt Halvvejen, overnattede vi saa paa en Gaard tilhørende min Husbonds Familie, og næste Morgen drog vi saa igen af Sted ved 4-Tiden, helst skulde vi være paa Markedspladsen ved 8-Tiden. Naade vi saa i Nærheden af Byen, begyndte Prangerne at komme os i Møde, jeg havde Besked paa, hvad de forskellige Høveder kostede. Prisen var vistnok sat lidt rigelig, nogen Handel fik jeg nu heller aldrig i Stand paa den Maade, jeg var jo kun en 10 Aars Dreng. For fremmede Kreaturer modtog jeg gerne en Drikkeskilling i Form af 10 à 20 Øre, man var varsom med Smaapengene.

Henad Aften, gerne ved 5-6 Tiden begyndte Markedet at opløse sig, og alle drog efter Hjemmet til, ikke sjælden var de fra Hjemmet medbragte Kreaturer saa ombyttet med et helt andet Hold, maaske mere trætte og dermed mere uregerlige.

Jeg husker en saadan Hjemtur, jeg var Trækker af et Kobbelt Ungkvæg, mest Stude, som efterhaanden blev mere og mere trætte, og tilsidst demonstrativt, een som alle rolig og som en Selvfølge lagde sig ned, irriterende, rolig, tyggende Drøv, uden Hensyn til Slag eller anden Opmuntning. Bestemt nægtede de at rejse sig igen, ogsaa jeg var naturligvis træt, og dertil bundulykkelig over denne Arbejdsnedlæggelse, og grædende over Situationens Alvor, hvor længe vilde dette her vare?

Jeg alene havde Ansvaret og skulde aflægge Beretning naar vi engang naade hjem. Resigneret lagde jeg mig saa ogsaa ned med en af Studene som Hovedpude, og sov straks ind. Dette her foregik paa en kun lidt befærdet Hedevej, og hvor længe jeg havde sovet ved jeg ikke, men da jeg vaagnede var det helt lyst. Studene var stadig Billedet paa en fredelig Hvilepause og tilsyneladende lige uberørt.

Dette sorgmuntre Interiør paa den ensomme Hedevej med Omgivelser, har jeg tit tænkt mig forevigt i et Maleri f. Eks. kunde det saa hedde: »Trætte hjemvendende Markedsgæster«. Lidt stiv i Benene kom jeg hurtig paa Højkant, og følte mig noget restaureret, ogsaa Dyrene var nu villige, og henad Morgenstunden var vi hjemme igen, uden at nogen blev bekendt med den ufrivillige Hviletur.

Nogle vil maaske føle Medynk, men jeg maa dertil sige, saadanne Ture, selv om man vel nok kendte de medfølgende Strabadser, glædede jeg mig dertil lang Tid i Forvejen, der var Eventyr i dette. Forholdet i Tilværelsen var anderledes og haardere end nu, til Gengæld blev man det

vel ogsaa selv og dermed mere modstandsdygtig, Vejen til at blive et rigtig Mandfolk.

Til næste Aar var jeg fæstet bort til en Gaardmand i Nabsognet, jeg skulde ingen Løn have, men selv tjene Føden for hele Aaret, og saa forøvrigt gaa i Skole om Vinteren – om Sommeren kom jeg der som sædvanlig aldrig – 1. November kom saa min Far, fik de 30 Kroner, som jeg skulde have i Løn, og fulgte mig til min nye Plads. Strømper ejede jeg endnu ikke og Flytningen foregik derfor i bare Fødder, dette var ikke ualmindelig paa denne Aarstid, og vakte derfor ingen Anstød. Vi kendte dengang kun de gode hjemmestrikkede Strømper, og i min Stilling (jeg havde jo ingen Mor til at sørge for den Slags Fornødenheder) var det ikke lige let at fremskaffe dem.

Uden andet rørlig Gods end som jeg kunde medbringe under Armen, naaede vi Rejsens Maal, en almindelig Gaard som ejedes af et Par yngre Folk, med 2 Smaapiger.

Efter en Del Snak om Vind og Vejr, forlod min Far os, og jeg var nu igen paa ubestemt Tid atter alene. En Onkel til mig, der sejlede som Styrmand, og efter mange Aars Fravær havde aflagt Besøg i Hjemmet, havde som Gave foræret mig en af Træ forarbejdet Flitsbue (et Legetøj), men i enhver Henseende uskadelig – var jeg i min fattige Tilværelse meget stolt og glad for, min nye Madmor indledte imidlertid vort Bekendtskab med demonstrativt at tage den fra mig, naar saa engang jeg rejste igen, kunde jeg faa den tilbage – den Dag kom aldrig – (da Tiden kom, erklærede hun, ikke at kunne huske den), her havde vi igen Tid til at tænke paa slige Narrestreger, og dybt krænket græd jeg mig i Søvn den første Nat.

Til Kammer fik jeg anvist et lille rum ved Siden af Hestestalden, brolagt med toppede Brosten, og sit Lys fik Kammeret fra et lille Vindue fastmuret i Ydermuren, frisk Luft var udelukket og slet ikke tilgængelig, en egentlig Seng fandtes ikke, man benyttede Ydervæggen og Skillevæggen til Hestestalden (en tynd aaben Bræddevæg), henholdsvis til Hovedstykke og venstre Side, til højre Side og til Fodstykket havde man saa stillet raa Brædder ovenpaa hinanden, til den passende Højde var naaet, og derefter fyldt op med Lyng fra Bunden, til i Nærheden af en passende Højde og saa til Slut et tyndt Lag Halm som øverste Lag, alt var usselt og smaat, men frøs gjorde jeg aldrig. Her var for øvrigt mit Tilflugtssted i ledige Stunder, som kun var mig smaat tilmaalt. Adgang til eller Samvær med Familien i deres Stuer, havde jeg ikke, ingen bekymrede sig om mig og mine Vilkaar – her skulde blot arbejdes.

Andet fast Tyende fandtes ikke, men til Tider havde vi en Daglejer.

Manden selv var svag, men fredelig og havde helt overladt Styret til Konen, som aldrig tiltalte mig med et venligt Ord, og efterhaanden blev hun mig en Plageaand. Aldrig har jeg set hende øve en god Gerning, og dog ønskede hun gerne at udgive sig for at være en god Kristen, og viste sig med passende Mellemlum i Kirken – Blasfemi!

Følgende – som jeg egentlig ikke har ment at offentliggøre, da det for mig staar som saa groft, at det nærmer sig det utrolige, har man fra flere Sider alligevel ment skulde skrives – her er det:

Ved en given Lejlighed, havde man Besøg af et Par yngre Tilrejsende, Mand og Hustru, vistnok Familie som skulde overnatte. I samme Anledning blev der ydet en særlig flot Opvartning med ekstra Mad, naturligvis uden at jeg fik Del deri, og til sædvanlig Tid gik jeg i Seng, men hvad sker? Efter at have sovet en Tid, blev jeg med ukendte venlige Ord vækket af Konen, og opfordret til at staa op og komme med, jeg skulde skam ogsaa have noget af den gode Ekstramad, jeg skulde rigtignok ogsaa være med, der foresvævede mig ganske vist noget om, at der maatte stikke noget under den ukendte Venlighed, jeg slog mig foreløbig til Taals med, at det maaske var for at bibringe de Fremmede et gunstigt Indtryk af Forholdet os imellem, derefter kom jeg ind og fik serveret i Køkkenet, tilsidst Kaffe med Kage, som ellers var mig ganske ukendt, alt indbefattet. Og den medfølgende Venlighed, gav det næsten Udseendet af, at jeg var et kært Barn af Huset, til sidst blev der for hele Selskabet serveret Kaffe, alle var venlige imod mig, og nu kom det frem, om jeg ikke ogsaa kunde tænke mig at smage paa Punsen, naa – hvorledes jeg reagerede husker jeg ikke, jeg var jo kun et Barn paa 10-11 Aar, man lavede en Puns tilrette, og under almindelig Latter blev jeg budt Skaal! Alt gik saavidt godt, Isen var brudt og vi skulde skam have een til, hvor stort Kvantum man fik mig til at drikke husker jeg ikke, men alle morede sig kongelig, tilsidst mente min Madmor, at det var nødvendig, jeg gik ud i Stalden og serverede en Armfuld Hø for Kreaturerne, her burde ogsaa festes, leende og i Gaasegang fulgte hele Selskabet efter, jeg var naturligvis beruset og derfor til stor Morskab for disse voksne Mennesker – usikker ja! Man hylede af Latter, særlig naar jeg som maatte benytte begge Arme til at bære Hø med, ikke kunde væрге mig, og derfor faldt saa lang jeg var i Kreaturerne Ekskrementer.

Afslutningen husker jeg ikke, men Dagen derpaa var jeg naturligvis syg, noget Tøj til at skifte med savnede jeg, og maatte derfor holde Sengen til det blev nogenlunde tørt, men ih dog – hvor havde man moret sig!

Et andet Tilfælde som nærmest gav sig Udslag i den modsatte Retning. Vi havde Daglejer den Dag, og følgende indtraf ved Middagsbordet, hvad vi ellers spiste husker jeg ikke, men paa Bordet stod et Fad med Pilkar-

tofler til fælles Afbenyttelse, heraf var levnet en Rest paa 2, den ene var sort og udpræget syg, jeg lod den ligge og tog den sunde. Omgaaende fik jeg den syge over paa Tallerkenen i Tilgift og lige saa omgaaende en knaldende Lussing. Straks rejste Daglejren sig truende, men bestemt, dette her vilde han ikke være Vidne til, Drengen havde jo intet gjort og slaa ham paa den Maade i Hovedet var forkastelig, jo! Jeg skulde ikke sidde og rage det bedste til mig, og havde ogsaa andre Fejl. Man mundhuggedes lidt, og senere blev der ikke talt mere om det. Den Slags Revselsler hørte just ikke til Sjældenhederne, tilsidst vænnede man sig til en vis Grad dertil.

Henad Foraaret blev paa Skillerummet mellem Hestene og mit Kammer, over Sengen, anbragt 2 halmflettede Kurve, og deri en Rugehøne i hver, ikke altid lige propert et Selskab, eftersom de besørgede deres Fornødenheder ned i Sengen, naturligvis.

Med Renligheden var det i Forvejen saa som saa og da Sengen næsten aldrig blev ordnet af min Madmor, blev her tilsidst et frygtelig Griseri, de 2 Smaapiger var forbudt at mænge sig med mig, maaske derfor – hvad ved jeg, og ja – jeg kunde fortsætte med en Del, men hvad skal det egentlig til. I min Fantasi og Sammenbidthed lovede jeg mig selv, hun kan blot vente til jeg bliver en Mand, hvad der saa skulde ske, ja, det havde jeg vel ingen klar Forestilling om. Mærkelig nok, mange Aar efter, hun var da en ældre Kone, stod hun pludselig overfor mig, og saa – ja, saa skete der heller ingen Ting.

Min Far vidste vel, at Forholdene var fortvivlede og forsøgte ogsaa at fremskaffe en Bedring ved at tale min Madmor til Rette, men Resultatet blev nærmest bedrøvelig for os begge, min Madmor kendte udmærket Fars uheldige Stilling, og tilbød ham omgaaende: »Mener Du ikke, at Drengen har det godt nok, kan du jo tage ham med omgaaende!«

Hun vidste udmærket, at min Far stod hjælpeløs, han havde selv intet Hjem eller blivende Sted, stakkels Far! Han maatte gaa beskæmmet og haanet bort og jeg fik det efter den Tid ikke bedre, kunde hun i mit Paahør finde Anledning til at tale onde og haanende Ord om ham, gjorde hun det, jeg følte hvor ond hun var, stakkels Kvinde. Men tapper holdt jeg min Tid ud.

Æ Daw æ laang,
O æ Træsker æ taang
æ Melmadder æ smo
O let er der o
Tiele op, o sille i Seng
Stakkels Knejt!
Madam Missens Dreng.

Min Far kom til at udføre et Stykke Arbejde i Byens Kirke, og kunde jeg faa Lejlighed til at besøge ham, gjorde jeg det. Han kunde saa sætte sig hen og fortælle mig smaa Tildragelser fra Livet, altid belærende og tilpas afstemt efter min Fatteevne og Alder, aldrig har jeg ved slig en Saammenkomst eller senere, som man dog kunde tænke sig at ligge for, hørt ham tale et uvenligt Ord om min Mor. Jeg forstod at agte, og agter ham endnu derfor. Aldrig har jeg søgt, eller egentlig modtaget nogen Forklaring om Skyld eller ikke Skyld. Far bar den tungeste Ende af Ulykken og her skal heller ikke dømmes.

Efter saadan lille Sammenkomst kunde han saa her i Kirken bede mig læse et Fadervor for sig, tilsidst lovede jeg ham saa at være flink og saa gørlig som mulig rette min Færd efter Forholdene.

I en udkommen Slægtstavle som ogsaa omtaler ham og hans Virksomhed, skrives følgende: »Hans Chr. Autrup var oprindelig Snedker og Bygmester og nød i sin Ungdom stor Anerkendelse som saadan paa sin Egn, dog var det ikke saa meget denne Side af hans Virksomhed, men derimod hans kunstneriske Evner, og hvorfor han sent vil glemmes.«

I en stor Del af Ribe Amt nu 33 Aar efter hans Død, han blev omkring 80 Aar gammel, har jeg og min Hustru gennemrejst Egnen mellem Varde og Ribe, hvor han virkede, og besøgt Kirkerne f. Eks. Gørding, Aastrup, Faaborg, Aarre, Grimstrup og Nykirke, i dem alle har han udført Arbejder med Anerkendelse og nogle af kunstnerisk Værdi, Maler- og Billedskærerarbejde, jeg talte naturligvis med mange Mennesker og kendetegnende er det, at jeg ikke paa denne otte Dages Rejse traf et Menneske, som ikke kendte ham, om ikke for andet, saa af Omtale og for hans Virke paa Egnen. Nævnes bør ligeledes, at i mange Hjem findes den Dag i Dag Tegninger og Malerier fra hans Haand, nogle af kunstnerisk Værdi.

Efter en Restaurering af bl.a. den smukke Prædikestol i Aastrup Kirke som min Far udførte, blev før Genopsættelsen af denne, indmuret under Stolen en forsejlet Flaske, indeholdende Beretning om, hvornaar og hvad der var foretaget, underskrevet af min Far og daværende Kromand i Aastrup Peder Grunnet (forresten en Svoger til min Far), ligeledes kan nævnes, at han i sine yngre Aar udførte flere Altertavler bl. a. 2 til Danske Samfund i U.S.A. (Thorvaldsens Kristus), ogsaa et i Aastrup Kirke hængende »Series pastorum« er han Mester for. Alle hans kunstneriske Evner, samt Kærlighed til al gammel Kultur, var ham medfødt, Skade! Var han kommen paa sin rette Hylde var han vel bleven Samfundet og sig selv en bedre Mand.

Efter tilendebragt Restauration i Kirken, skulde der foretages Bispevisitation, ogsaa min Far var til Stede, altsaa – Biskoppen samt Kirkeværgerne indfandt sig, besaa de forskellige udførte Arbejder med Tilfredshed,

Brudesang fra 1885, malet af Hans Chr. Autrup. (Billedet er nu hos fru Olga Kirkegård Jensen, Helle plejehjem).

til Slut henvendt til Foreviserne – men hvorledes – idet Bispen pegede paa de forskellige Ting – dette maa have været særlig bekostelig for dem, her i Sognet findes vel næppe en Mand, som har kunnet paatage sig Arbejdet. Man pegede paa Far – der staar Manden!

Min Far var just ikke særlig soigneret og Antrækket var Malertøjet, dertil den permanente Pibe, som jeg altid fandt egnet til Fornylse. Biskoppen saa forbavset paa ham og begyndte at spørge ham ud om hans Forhold, Navn, Bopæl, hvor han var uddannet som Maler og meget andet. Efter Fars Svar rystede han opgivende paa Hovedet, trykkede ham i

Haanden, tog i Lommen og halede en Guld 10-Krone frem som han forærede ham.

Noget lignende Arbejde foretog min Far ved en af Nabokirkerne, Grimstrup eller Nykirke. I dem begge har han udført omfattende Arbejder, det samme som i Aastrup gentog sig. Min Far og Biskoppen mødtes ogsaa her, men desværre, først efter at min Far havde aflagt et Besøg i Kroen og hans Tilstedeværelse forblev her upaagtet, men Biskoppen fik igen Anledning til at ryste paa Hovedet¹.

I den omtalte Kro i Aastrup (Krokonen var min Mors Søster), har jeg lige fra mine første Barneaar, med Mellemrum aflagt Besøg. Uden at man dog derfor tog sig videre af mine Forhold, nød jeg i min Barndom megen Gæstfrihed dér, enkelte Billeder fra Tiden, som man i Forbindelse med Kroen og den dertil hørende Købmandshandel og mindre Landbrug levede Livet, staar særlig tydelig i min Erindring. Alt var naturligvis ligesom i alt andet helt forskellig fra nu. For øvrigt har min Far, som Kroen staar den Dag i Dag, været dens Bygmester.

Lige til venstre for Indgangsdøren havde 2 lange Skænkeborde deres Plads og til højre var saa Købmandshandel begge Dele i rummelige Stuer, ret til højre for Indgangen en Proptrækkermaskine og i samme Side paa selve Dørkarmen var fastgjort en Krog, som forresten sidder der den Dag i Dag. Dertil 4 Ringe fæstet ved en fra Loftet nedhængende Snor og i Længden afpasset saaledes, at den tilpas kunde naa Krogen, der skulde saa en Del Øvelse til for at kaste Ringene paa Krogen, og forskellig var det hvor mange det lykkedes at faa paa ad Gangen, her kunde saa spilles om Genstande. Paa et af Skænkebordene stod den obligate Tobakskasse, en almindelig Trækasse med 2 Rum, den ene til Udkradsning og den anden med almindelig Melangetobak. Enhver som kom ind, havde saa fri Adgang til at benytte sig af Kassens Indhold. Begge Rummenes Indhold var forresten lige eftertragtet. Kom en Kunde ind i Købmandshandelen uden derfor at have Ærinde i Kroen, har jeg alligevel været Vidne til, at han benyttede Tobakskassen, kradsede sin Pibe omhyggelig ud med den der-værende Pibeudkradser og stoppede den lige saa omhyggelig til igen af den friske Tobak, medens han til sidst puttede Piben i Lommen igen til senere Brug, men mon det ikke var at yde den gratis Tobak lidt for megen

¹) Biskoppen må være C. G. Balslev. Arbejdet i Aastrup kirke er omtalt i F.R.A. 1953 s. 306. Samme sted 1983 s 521 omtales H.C.A. som ugift bygmester (ved en trykfejl står der dog Aastrup og ikke Autrup). Om arbejder i egnens kirker kan der forventes en redegørelse i »Danmarks Kirker«. Af H.C.A.'s billeder i egnens hjem findes bl.a. bevaret et mindeblad hos Olga Kirkegård Jensen, Helle plejehjem.

Åstrup kro ca. 1905. Købmandshandelen er til højre for døren i hovedbygningen, krostuen er til venstre for døren. Desuden var kroen postindleveringssted. Herren med hvidt skæg og stok til højre for krodøren er kromanden Peder Grunnet, der var gift med en søster til Jes Atrups mor. (Foto taget af Sørine Andersen, nu i Åstrup sognearkiv).

Interesse, den var jo ogsaa særlig tiltænkt Kroens Gæster, mon ikke ogsaa nærmest beregnet til at ryge paa Stedet?

Nytaarsdag fejrede man næsten altid med et Besøg i Kirken og bortset fra de lige i Nærheden af Kirken boende Sognebørn stillede alle den Dag i Stadskøretøjet. Alt, Heste, Seletøj og Stadsvognen var velpudset, hvem som kom først holdt ind i Kroens Kørestald, var der saa optaget her, nøjedes man med Gaardspladsen og for øvrigt hvor man kunde finde Plads.

Kroen med Omgivelser lignede paa saadan en Dag, en hel Vognpark. Denne første Dag i det nye Aar havde saa enhver Gæst Adgang til Kaffe, om man ønskede det en Puns i Tilgift, nu skal man ikke tro, at Besøget gav Anledning til at blive siddende, alle blev beværtet som en velkommen Bekendt og Gæst, men det vilde være at krænke Gæstfriheden groft, bagefter at forlange mere for Betaling, »Nyorsdaw var en hyw helle Daw« man gav hinanden Haanden, takkede for den gratis Betjening og ønskede hinanden et glædeligt Nytaar, og hver især drog hjem til sit. I det hele taget saa Kromanden nødig, at Sognets Folk under almindelige Forhold gik paavirket derfra. Paa det øverste Skænkebord stod til Stadighed en

Bakke og derpaa en Flaske Brændevin, en Flaske Cognac og en dito med Rom. Forlangtes saa en Kaffe-puns – som var Nationaldrik i Vestjylland dengang – fik man til en saadan Drik serveret en Kop omkring halvfuld af koghed sort Kaffe med tilhørende Sukkerkop, det blev saa Gæstens egen Sag, fra de paa Bordet faststationerede 3 Flasker, at lave en Puns til, efter sin egen Smag. Til Tider havde man vistnok sit Besvær med at finde den rigtige Blanding til den rigtige Smag. Jeg har nu min Mistanke om, at Punsen havde mest Tilbøjelighed til at blive for kold, man kunde jo godt komme til at tilsætte lidt for rigeligt af den kolde Tilsætning, en saadan Genstand kostede 10 Øre, sine Steder forlangte man endda ikke mere end 8 Øre, dertil ikke at forglemme den gratis Tobak og dog – Kromanden døde som en af Egnens rigeste Mænd.

Een å to Gange om Aaret afholdtes der Fest paa Kroen, med efterfølgende Bal, i en dertil egnet mindre Sal. Og saa husker jeg noget lignende i Forbindelse med en Slags Haandværkerfest, tilsluttet Tombola.

Egnens Haandværkere var saaledes Leverandørerne og vistnok i snæver Samarbejde med Kromanden, ved en saadan Lejlighed fik alle til en vis Grad Lov at slaa sig løs og Lukketid kendes ikke, man var sit eget Politi. Heller ikke Markedsdagene, hvoraf jeg husker to om Aaret, i den nærmeste Flække (Holsted), var underkastet Lukketidsbestemmelser, men helst skulde det naturligvis gaa ordentligt til. Kortenspil var ved saadan Lejligheder tilladt og almindeligt spilledes der 3 eller 4 Kort, og man gik ikke af Vejen for ret højt Spil, til Tider kunde det synes, at Spillet Højde ikke stod i Forhold til en Tjenestekarls relativ ringe Indtægt, saa han kunde indlade sig derpaa, i den Udstrækning, som var almindelig.

Efter et Marked i omtalte Flække som altid bragte Besøg i Kroen, havde jeg set mit Snit til Morgenens derpaa, at se ind i Krostuen; en stor Karl i en for Prangere almindelig Kittel, stod midt i Stuen, med Ryggen til, jeg kom straks til at lægge Mærke til den ene af Mandens Støvlehæle hvorunder der hængte en af Datidens blaa 10 Kronesedler. Ved saadanne Lejligheder som her, tog man det ikke saa nøje, men spyttede paa Gulvet, muligvis har en saadan Udgydelse været Bindeled mellem Støvlehælen og den forvildede Seddel, jeg gik nærmere til Manden, for at være helt sikker og sagde saa: »Der hænger en 10 Kroneseddel ved din ene Støvlehæle«, saa hurtig som hans Rus tillod det drejede han sig rundt, idet han samtidig slog et drabeligt Slag ud i Luften, som nær havde taget hele den haardt tiltrængte Balance fra ham. Jeg var ham imidlertid for hurtigt og den mig tiltænkte Lussing gik mig derfor over Hovedet, og da han derefter først opdagede mig i stærk Retræte ved Udgangsdøren, var videre Angreb for sent, og han nøjedes saa med at følge mig med et dumt, sløret

Blik, hvor Seddelen derefter havnede ved jeg ikke, yderligere Tilnærmelse fandt jeg ikke tilraadelig.

Seks halve Stykker Mad kaldtes en Portion Smørrebrød, belagt med Smør og udmærket Paalæg (man maa her vel huske paa, at vi dengang hverken kendte Margarine eller anden Fabriksvare som Mad, alt var her et første Klasses Hjemmeprodukt) kostede 35 Øre pr. Portion, forresten en gængs Pris i hele Vestjylland, forlangtes der en Kop Kaffe med Brød, blev der serveret en særlig stor Kop Kaffe (Kontorkop) og dertil en Tallerkenfuld hjemmebagt Sigtebrød med Smør og mere Kaffe eller Brød blev altid tilbudt, Pris 25 Øre.

Som nævnt saa man ikke gerne at en Mand fra Byen eller Sognet nød saa meget af de vaade Varer, at han blev kendelig paavirket.

Fra et af mine Besøg husker jeg et saadant Tilfælde, som fandt Sted en Søndag Eftermiddag. Jeg tilbragte Tiden hos min Tante som paa Grund af Sygdom var sengeliggende i Sovekammeret. I Skænkestuen var noget Røre, pludselig stillede Kromanden med en lidt misfornøjet Mine: »Hva er der i æ Vej bette Faar?« spurgte min Tante som straks havde opdaget den mørke Sky. Jo, det var »sandle« snart for galt Kristen Andsager sidder dernede i Kroen og har næsten brugt 2 Kroner, man var enig om, at Tilfældet var alvorligt, og absolut maatte der ikke yderligere serveres for Kristen Andsager, men søge at faa ham hjem. (Kristen Andsager var en voksen Mand og dertil en af Sognets rigeste, saa økonomisk kunde det ikke røre ham), men Kromanden ønskede ingen Fylder og egentlig var han skattet derfor.

Og saa har jeg været Vidne til at to eller flere af Sognets Borgere er kommen ind i Kroen og forlangte en Puns. Naar saa alle havde købt en Omgang, som var almindelig Skik, og der blev forlangt mere, svarede Kromanden: »No vil a gi en Kop Kaffe, o saa ska i go hjem te jer Kwoner«, og derved blev det. Et andet Eksempel – jeg var ankommen til Kroen for at tilbringe Juleaften der. Juleaftensdag kom en ældre Mand, han gik forresten under Navnet »Svenske Johan«¹ jeg kendte ham fra min Barndom som en fredelig Mand, men han var ikke fri for lidt Hang til de vaade Varer, han forlangte en Puns, den og een til fik han, men saa var det slut, han protesterede og mente – som forøvrigt tilsyneladende var rigtigt – at han jo hverken var svirende eller paavirket, »nej« svarede Kromanden »men i Awten er et en hyw helle Awten, o foer do mier, ka et gi orsag te et, o de vil a et ha« og dermed trykkede han »Svenske

1. »Svenske Johan« kaldtes også »Tyske Johan«, han var også stenhugger. Var omtalt som en mand der tog sig af alle hjemløse stakler. Omtalt i Torben Klintings bog »En dragon fra 1848«.

Johan« i Haanden, ønskede ham en glædelig Jul og derefter skiltes de som de bedste Venner. Jeg kunde ikke andet som i mit stille Sind give Kromanden Ret.

Til Slut en lille Solstraalefortælling, Kromanden havde selv en nydelig ung Datter og som Tyende en Tjenestepige og en Staldkarl. Det skete saa at Kroen var Samlingssted for noget af Byens ungdom, dog mest udenfor og om Aftenen, Kromanden som da alligevel skulde holde aaben i Kroen, sluttede sig saa gerne sammen med et Par af de nærmeste Naboer, til en billig Slag Kort, man spillede mest »Fied o Mawer«, det kneb med at blive fuldtallig som Makkerskabet fordrede og saa sendte man Bud efter Staldkarlen, han var som Regel ogsaa villig nok, men netop i dette her særlige Tilfælde var nogle unge samlede og hans Nærværelse særlig ønskelig, men han spillede jo Kort med Kromanden og hans Gæster, en direkte Henvendelse var derfor ikke særlig tilraadelig.

Efter nogen Raadslagning valgte man saa, at gaa diplomatisk frem og det lykkedes. Paa Kroen havde man en ældre særlig fredelig Hest som gik under Navnet »Den røde«. Uden for Krostuen, var ligesom ved de fleste gamle Landevejskroer, brolagt med toppede Brosten. Altsaa, vistnok Kromandens egen Datter, forstod at finde paa Raad, den røde blev løst og rolig trukken frem og tilbage foran Vinduerne. Kromanden blev opmærksom herpaa og henvendt til Staldkarlen sagde han: »A trower sandle the den røe æ løs, Niels, do kommer te o go ud o se hva der er i æ wej«.

Niels gik villig, han havde vistnok en Anelse, den Aften maatte man saa se at klare sig med en 3 Mands, for Niels blev alvorlig optaget og kom ikke igen. En gammel forhenværende Tjenestepige som endnu lever var min Meddeler.

Endelig oprandt den 1ste November 1886, samtidig fik jeg den Besked af min Far, at jeg i den kommende Vinter skulde have Ophold hos min gamle Ven og Lærer Søren Nielsen. Han var nu gift og havde bosat sig paa den før omtalte Hedelod. Jeg skulde ikke foretage mig andet end sammen med ham passe min Skolegang – hvilket Paradis!

Betingelserne for mit Ophold har jeg aldrig erfaret, mon Søren Nielsen ikke her har haft en Finger med i Spillet og taget Udgifterne paa sin egen Kappe?

Jeg husker, at jeg sagde Farvel til Folkene paa Gaarden og Manden talte noget om, at jeg burde have haft 1 Krone, men i Øjeblikket havde han ingen. Nu skulde jeg altsaa være saa god at besøge dem til Jul, saa skulde jeg nok faa en. Julen kom og med store Forventninger travede jeg den 2 Mil lange Vej. 1 Krone var en uhyre stor Sum for mig, men man tog treven imod mig og om en Krone var der slet ikke Tale, man lod som

om man havde glemt den, og jeg drog uhyre skuffet den 2 Mil lange Vej tilbage, tilsammen blev det 4 Mil at marchere i et Par jernbeslaaede Træsko, ad den Tids daarlige Veje og med Start fra Hjemmet om Morgenens ved 6 Tiden.

Grunden til at jeg havnede hos Søren Nielsen var sikkert at jeg havde haft det lidt urimeligt haardt i min sidste Plads. Hvem der saa paatog sig den økonomiske Byrde, som var forbunden dermed, har jeg aldrig erfaret, men jeg nød Tilværelsen og i Taknemlighed mindes jeg denne Vinter.

1. Maj 1887 skulde jeg tiltræde en Plads paa en almindelig Gaard i nærmeste Landsby, som Hyrdedreng, saa vidt jeg husker, skulde jeg derfor have en Løn af 12 Kroner plus et Par Strømper, i Forhold til 30 Kroner i samme Periode for 1½ Aar siden var det kun lidt, men Aarsagen kender jeg ikke, her som de andre Steder maatte jeg yde efter Evne. Hvad det kneb haardest med var tilstrækkelig Søvn, som forresten var karrig tilmaalt enhver Tjenestedreng.

Kvantummet af Utøj kan betegnes som Middel, man bør ogsaa erindre min Stilling, komplet overladt til mig selv som jeg var, og manglede maaske de fornødne Klæder til at skifte med, maaske ogsaa den fornødne Ordenssans for at bøde paa Forholdene, jeg var jo kun en 11 Aars Dreng. Man vil maaske dertil sige, at en voksen Husmoder har Pligt til at holde Kontrol med en Dreng i den Alder. Jo, ganske rigtig, men blev en saadan Ordre overholdt som den skulde? man saa anderledes paa Tingene den Gang og jeg var her for at tjene min Føde og Løn og kunde ikke vente den Omsorg for min Person som ydes i Dag.

Hvad der krænkede mig mest, efterhaanden som jeg blev ældre, var som altid min Herkomst, mange viste mig en Slags Ringeagt derfor, og Børnene af min Kreds vilde ikke gerne anerkende mig som deres jævnlig. Blev vi saa Uvenner, fik jeg, skønt jeg ikke var mig nogen af Delene bevidst Titlen »Horeunge« eller »Paa Sognet«, dog udslyngede man helst disse Ord paa Afstand, af Naturen var jeg ret kraftig og havde begyndt at tage mig selv tilrette.

Ved et Stykke Eng som havde sin Beliggenhed et godt Stykke borte fra Gaarden og paa en anden Mark, var anbragt en Vindmølle til Vandpumpning, og paa dens Fløj havde man ophængt en Le. En skønne Dag faldt min Vej der forbi og nu skulde den ophængte Le prøves, men det kneb med at naa den, og den dertil tunge øverste Ende ydede Modvægt, endelig kom den løs, men i den højt rækkende Stilling, tog den hel Magten fra mig og idet jeg søgte, at holde igen, styrtede den til Jorden, og jeg med Fare for at komme i Konflikt med Bladet, ovenpaa. I Skaftet var

anbragt et opretstaaende spidst Søm, beregnet til at fastgøre Strygebladet paa, og idet jeg faldt haardt mod Jorden kom jeg til at sætte min højre Haandflade derpaa, som havde til Følge, at Sømmet røg lige igennem Haanden, Situatioen var frygtelig, i den første halve Mils Omkreds var ikke et Menneske og jeg var fæstnet til Leen ved et rustent Søm gennem Haanden, hurtig var jeg klar over min ulykkelige Stilling, her var ikke noget enten eller. Resolut og under frygtelige Smerter trak jeg Haanden løs. Hylende af Smerter vidste jeg de første 10 Minutter efter, ikke hvad jeg foretog mig, ret hurtig derpaa lagde jeg Mærke til, at Haand og Arm stadig blev tykkere, hurtig naaede jeg hjem paa Gaarden, hvor jeg afgav Rapport. Haanden og Armen saa efterhaanden farlig ud, og et rustent Søm gennem Haanden kunde give Anledning til baade det ene og det andet.

Jeg havde naturligvis ikke haft noget lovlig Ærinde ved Leen og i sin Vredes Udbrud af Manden, erindrer jeg, at han bl.a. ytrede: »Newe Høns foer gjahn enten Knep eller Kjahn« (Jydsk Mundheld). Han var meget vred, vel nok mest over, at jeg i heldigste Tilfælde, foreløbig var uarbejdsdygtig.

Selvfølgelig burde jeg omgaaende have været til læge, men dengang spillede den dermed forbundne Bekostning, den afgørende Rolle, derimod fik jeg Besked paa, at begive mig til en ca. 2 Mil derfra boende klog Mand, og uden at man forsøgte at rense Saaret, eller anlægge en foreløbig Forbinding, eller uden at bekymre sig om, at Manden maaske skulde have noget for sin eventuelle Ulejlighed – maaske traf jeg ham efter den 2 Mil lange Rejse slet ikke hjemme o.s.v. – drog jeg af Sted. Henad Aften naaede jeg hans Bopæl, et mindre Boelssted ude paa Heden. Jeg præsenterede mig og den mishandlede Haand. Han saa misbilligende derpaa og forhørte sig om min Stilling og Forhold, hvorefter det langt fra var blide Ord han levnede min Husbond, og skete herefter noget med Haanden skulde jeg blot henvende mig til ham, han skulde nok støtte mig og tage Affære, en saadan ligegyldig behandling fra en rig Gaardmands Side mod en Dreng i min Stilling kunde ikke fordømmes haardt nok og jeg fik en Besked med hjem, ikke særlig diplomatisk, men heller ikke til at tage fejl af. Naa, Manden var sikkert velmenende nok, jeg har senere ofte tænkt over Tilfældet og har maattet give ham Ret i meget, hans Tjeneste var i alle Henseende uegennyttig.

I Forbindelse med store Smerter og efter hans Anvisning fik jeg Saaret grundig rensed, derefter et Puddersukkeromslag omkring Haanden, samtidig beordrede han, at Armen skulde bæres i Bind over Skulderen i et bestemt Antal Dage. Jeg har nu min Mistanke om, at Ordren var givet saaledes for at afværge at jeg blev sat i Arbejde før Tiden var udløbet,

samtidig skulde min Husbond have den førnævnte Besked, blid var den som sagt ikke, men jeg lovede at overbringe hans Ordre. Man vil maaske mene hvorfor skrev han ikke selv et Brev, – jo vist saa – men dette her foregik i Aaret 1886-87 og Almuen var dengang ikke saa stiv i Skrivekunsten. Mærkelig nok, Haanden kom sig forbavsende hurtig og uden betændelse eller andre Ulemper, men den Dag i Dag bærer jeg tydelig Mærker af hvor Sømmet gik igennem.

Betegnelsen klog Mand efter vor Tids Begreber kan man næppe heller give ham, men nærmere en behjælpelig og forstaaende Mand som ikke var bange for at sige sin Mening overfor den hartkornsbesiddende rige og stoute Gaardmand. Udover fra mig, er det mig ikke bekendt, at han modtog nogen Tak eller anden Paaskønnelse for sin Tidsspilde og direkte Udlæg.

Som han vel ogsaa nok har indset blev jeg hurtig mindet om hvornaar jeg igen kunde bevæge Armen, men jeg havde mine Ordre fra manden, som jeg henviste til og fik saa ogsaa Lov til at holde Armen i Bind til den lovbefalede Tid var udløben, og lidt efter lidt var jeg igen helt all right.

Gaardens Mark var tilsluttet Gaarden med et relativ smal Jordareal som først afsluttede sig hinsides en paa tværs af Marken løbende Bæk eller mindre Aa, paa den modsatte Side op imod en Hedebrink var der fuldt af beboede og ubeboede Rævegrave. Tidlig maatte jeg som nævnt op om Morgen, senest omkring Klokken 4, gik det lidt treven (jeg havde nemlig meget Besvær med at nøjes med den mig tildelte Sovetid), kom min Husbond gerne med en Pøs Vand som han lod dryppe ned i Hovedet paa mig, maaske lidt mere rigelig, eftersom jeg reagerede hurtig nok, han kunde saa mere sig kongelig over mine Gebærder, foraarsaget i Forhold til de ubehagelige Dosisers Størrelse. Jeg maa dog hertil tilføje, at Behandlingen næppe var af Ondskab. Alle Steder i Nabolaget var man paa Benene ved den Tid, selv om det kan siges at 4 eller 5 Timers Søvn, var for lidt til en Dreng i den Alder. Det første var saa gerne, at jeg skulde tilse Ungkreaturerne i den længst borte liggende Udmark, og her, tidlig om Morgen kunde jeg næsten ikke undgaa, at træffe een eller flere af de omstrefjende Ræve, ingen fornærmede dem, til Gengæld kan jeg heller ikke erindre, at de forsyndede sig mod noget af Gaardens Fjerkræ, her eksisterede næsten som en stille Overenskomst, med Tak for Husly.

Traf jeg saadan en gammel Ræv tidlig om Morgen og prøvede at jage efter den, vendte den modvillig Hovedet efter mig, knurrede og viste Tænder, uden derfor at forcere sit Løb, – vi maa vel være her! Den skulde nok selv bestemme Farten, men kom derimod een eller anden voksen

Person, skulde Mikkel nok vide at flytte sig pr. omgaaende – den saa sine Folk an den gamle Ræv.

Jeg husker – kom jeg en Sommermorgen ud i Marken i den morgenfrikke Dug og Mikkel nylig havde passeret Stedet, kunde jeg tydelig spore ham dels i Duggen og dels ved den stramme Lugt som er Ræven egen, i hans efterladte Ekskrementer var der næsten altid Rester af spiste Skarnbasser.

I en Skildring af Rævens Levevis, som er i min Besiddelse hævdes, at kun i Nødstilfælde og naar Sulten tvinger ham tages til Takke med disse Dyr – jeg er ikke helt sikker paa, at dette er rigtig. Mikkel sulter ikke paa den Tid af Aaret. Dens omtalte Grave har hele min Interesse, jeg fandt altid Stedet forbundet med en vis Mystik, og det morede mig, naar jeg uden at blive bemærket, kunde aflure dem deres Færd, særlig en Ræve-moder med sine Unger var et herligt Syn, og jeg var altid paa det rene med hvilke af Gravene der var beboet, ogsaa her kom min Lugtesans mig til Hjælp, en daglig benyttet Grav kunde jeg altid konstatere, ved at stikke Hovedet ned i Indgangsrøret, den stramme Lugt var saa let at konstatere. Jeg har ogsaa en Anelse om, at den lette Adgang til at undersøge deres Forhold til dels beroede på, at jeg var kendt, man tog ikke min Person saa alvorlig – klog som Ræven er.

Ved en Undersøgelse som omtalt, var jeg paa Nippet til at komme galt afsted. Uden at ane nogen Fare, foretog jeg den nævnte Undersøgelse og blev modtaget med en arrig Hvæsen, lynsnar drog jeg Hovedet til mig, thi hurtigt blev jeg klar over, hvad det drejede sig om. At jeg ikke blev bidt i Ansigtet af Hugormen, som det naturligvis var, kunde jeg takke Forsynet for – herefter vidste jeg at gaa mere forsigtig frem.

Som Menneskeføde er Ræven som bekendt ikke anvendelig, men efter at Skindet var fjernet af en skudt Ræv, var det almindelig, for saa vidt som Plads havdes at ophænge Kadaveret i Kostalden, langs med en af Bjælkerne under Loftet. Hvorledes man præparerede den for at undgaa Forraadnelse erindrer jeg ikke, men herefter kunde saa ingen Kalvekastning finde Sted blandt Køerne.

Maaske var det den med Kadaveret forbundne Lugt som saa havde den undergørende Virkning, eller maaske en derved forbunden anden mystisk Evne, jeg ved det ikke, kanske havde man selv ingen fornuftig Forklaring derpaa, en overleveret Overtro.

Den første November skulde jeg atter tiltræde en anden Plads, efterhaanden blev jeg naturligvis ældre og mere anvendelig til Arbejde. Vist nok dette var Aarsag til, at Fæstemaalet nu gjaldt for 1 Aar, om Sommeren regnede man saa med, at jeg kunde tjene for hele Aarets Ophold. Om

Vinteren skulde jeg gaa i den $\frac{1}{4}$ Mil bortliggende Skole som var besøgt fra 9 Formiddag til 4 Eftermiddag, fradraget $\frac{1}{4}$ Times Frikvarter og $1\frac{1}{2}$ Times Middag, om Middagen beregnede min Husbond saa $\frac{3}{4}$ Time til Vejtid, andre $\frac{3}{4}$ Time til Middagsmad og gaa til Haande i Stalden. Legetid var der saaledes ikke Tale om, om Morgenen før Skoletid skulde Stalden gøres ren og Kreaturerne fodres – ligeledes efter Skoletid. Om Aftenen gentog det samme sig, Kreaturerne blev igen fodret, saa skar vi Hakkelse til Hestene, her var vi gerne 2 om Arbejdet, min Husbond lagde Straaet i Maskinen og hjalp mig ind imellem at trække Hakkelsesmaskinen, forresten et ret svært Arbejde, og først ved 8-Tiden var vi færdige. Til Sengetid havde vi saa den almindelige Hjemmesyssel som tidligere nævnt og megen Tid til Lektielæsning blev der ikke, her som andre Steder bekymrede man sig kun lidt derom, Arbejdet var det væsentligste. Fornøjelsen som i Dag kendte vi ikke noget til og savnede det derfor heller ikke. Jeg skylder dog at tilføje, at den første Sommer jeg var her, indførte den ene af Gaardene efter at Høsten var indbjerget en Slags Høstgilde, alle Naboerne med Ungdom blev inviteret en nærmere bestemt Aften til Kaffe og som Regel Æbleskiver i Tilgift, med efterfølgende Bal i Storstuen. Een af Gæsterne kunde som Regel haandtere en Harmonika eller Violin, særlig kritisk var man ikke, dog, alle morede sig udmærket. Efterhaanden efterabede saa hele Landsbyen denne lille fornøjelige Sammenkomst.

Kosten her paa Gaarden var maaske lidt tarveligere end almindelig, men enhver fik hvad han kunde spise, og i alle Forhold delte vi broderlig med Gaardens egne Folk. Som Gaardens øverste herre havde Manden sin Plads for Bordenden, og saavel under Maaltidet som efter kvitterede han højlydt og i Forbindelse med sine egne og Tilhørernes bemærkninger morede han sig kongeligt derved.

En Ølkande med hjemmebrygget Øl, havde til Stadighed sin Plads paa Køkkenbordet. Skete det at der var Ebbe i Kanden havde enhver fri Adgang til Øltønden, videre appetitlig, særlig i tom Tilstand, var Kanden ikke, en grundig Rensning var sjælden, og som sagt alle havde uhindret Adgang, og særlig Børnene undgik ikke altid en lidt for intim Berøring med en mindre proper Næsetip, ingen følte sig dog særlig ilde berørt derved, saaledes var det almindelig de fleste Steder.

Som i lignende gamle Bygninger havde vi aaben Skorsten, som omtalt i den tidligere Gaard.

En Dag havde min Madmor til Middag stegt en Pande Flæsk med tilsat Sovs og Kartofler, som ialt udgjorde en større Pandefuld, der saa skulde nydes i Fællesskab direkte fra Panden, til Middag. Et Øjeblik var hun fraværende og imedens entrede Hunden Skorstenen og fortærede en god Portion af Stegen, medens det øvrige stod ret uberørt tilbage. Hun-

den fik sin Afstraffelse og under Samraad enedes man om, at Maden kunde vel være lige god for det, da Hunden beskeden havde holdt sig ved den ene Side, tilbage var saa, at vi i Fællesskabs maatte undvære hvad Hunden havde ædt, og saaledes blev Middagsmaden reddet.

Nogle af mine Læsere vil maaske om et eller andet danne sig sine egne Tanker, jeg ønsker dertil at bemærke, at intet er skrevet for at ringeagte disse Mennesker. Tiden er nu en hel anden og mange Unge vil derfor slet ikke være i Stand til at aflægge en sand Bedømmelse af, hvordan man levede Livet dengang og under de forhaandenværende Forhold, men Ret-sind og Arbejde var væsentlige Grundpiller, og selv om det kan saa siges, at den daglige Færd til Tider virkede plump, kunde der godt fra saadan et lille Gaardsamfund hentes Træk fra Livet, som vi nu savner og maa undvære.

Vel var min Stilling uheldig og udsat for Misbrug som vel ogsaa forekom.

En skønne Dag drog min Husbond til Varde, i hvilken Anledning husker jeg ikke, men Marked har det næppe været – for her var jeg altid Trækker – men fra Turen medbragte han 1 Pund Margarine (Kunstmør), forresten det første jeg husker at dette Produkt. Alle var spændt, nogen Tale havde der været derom paa Egnen og alle skulde nu smage, for at bedømme Kvaliteten.

Det gik den som i sin Tid »Futmælken«, alle var ogsaa her enige om, at kassere dette som uegnet til Menneskeføde, men en saa fornedrende Skæbne som Futmælken i sin Tid, fik den dog ikke, derimod kom den til at øve en udmærket Anvendelse som Smørelse til en gammel træakslet Vogn, og i lang Tid, saa eller hørte vi ikke noget til Kunstmørret.

Her paa Gaarden havde vi et Par Grisesøer og med Mellemrum skulde saa en af dem føde, og her var det for det meste mig, udstyret med en almindelig Staldlygte, som skulde holde Vagt. En saadan Vagt kunde godt vare ved i 2 à 3 Dage, Fødslen gik saa i Reglen let nok, men Vagten etableredes, for at en kunde være til Stede ved et eventuel Raserianfald hos Soen, som godt kunde forekomme under selve Fødselen og dette kunde saa gaa ud over de smaa Grise, derfra stammer vel nok Fortællingen om Bonden og Drengen. Efter en saadan nattevagt arriverede Bonden om Morgenen, naa, hvordan gaar det min Dreng? Jow Tak, Husbond det gaar udmærket æ Sow haar faat 11 Gris o dem haar en ædt.

Jeg har været Vidne til et saadant Blodbad og ufarligt er det ikke, at være i Nærheden af den fødende og febersyge So. jeg gjorde sikkert god fyldest for mit Ophold her. Min Alder var nu 12-13 Aar og jeg anvendtes, særlig om Efteraaret til at følge hestene efter Plov og Harve, og gjorde saaledes meget Arbejde som man ellers maatte anvende en voksen Mand

til. Som alle andre Steder slagtede, bryggede og bagte vi naturligvis selv, jeg husker, at vi havde en gammel Griseso, som i mange Aar havde været en solid Indtægtskilde for Gaardmanden, men nu var den efterhaanden blevet træt af Dage, og pure nægtede den at formere sin Stand, og saa gik det som det saa ofte gaar, Utak er Verdens Løn, den blev slagtet, ja endog til Menneskeføde blev den vraget, og i Stedet lavede man den til Sæbe. Hvordan Processen foregik kunde jeg i Dag nok lide at vide, jeg har desværre glemt det, men derefter havde vi Sæbe nok til flere Aar til eget Brug. Ganske vist, Sæben var ikke saa eftertragtet som nu, hvor man oven i Købet begynder at skrive om for meget Vandpjaskeri og Sæbeforbrug, i den Retning hylder jeg ubetinget Nutiden.

Frugt i Haverne i disse Tider var som tidligere berørt sjælden hos Vestjyden, men her i Kaalgaarden stod ikke desmindre 2 veludviklede Blommetræer, altid hvert Aar rigelig besat med dejlig Frugt. Selv om det fristede nok saa meget, forgreb jeg mig dog aldrig derpaa. Jeg husker særlig et Tilfælde, ved Aftenstid, jeg havde Besøg af en Dreng fra nabo-gaarden og de 2 Blommetræers Tilstedeværelse havde en magisk Tiltrækning paa ham, men jeg vilde bestemt ikke være med til at overtræde Forbudet, holdt tappert Stand og reddede saaledes Blommerne, men efter at være kommen ind lød den første Tiltale fra min Madmor saaledes: »Naa, Jes! Er der snart flere Blommer?« Insinuationen som hun holdt fast ved, krænkede mig dybt, at man kunde tvivle om min Ærlighed fandt jeg, ærekær som jeg var, frygtelig. Selv om man i Dag vilde betragte et lignende Tilfælde som mindre betydende, kunde jeg ikke rigtig tilgive min Madmor dette, at man troede jeg stjal – een af min gamle afdøde Mors første og urokkelige Grundsætninger, som jeg hellig havde lovet hende at værne om – skulde jeg have svigtet – nej!

En anden lille Tildragelse. – I noget Gaarden tilhørende Mark som var beliggende i en anden Kant af Landsbyen havde vi noget Ungkvæg paa Græs, Enkelthederne husker jeg nu ikke saa nøje, men i Forbindelse med en ældre Kone som boede til Leje i et tidligere Aftægts hus, tilhørende Gaarden, havde min Madmor fundet ud af, at jeg havde undladt – eller glemt – at flytte de omtalte Ungkreaturer, hvilket naturligvis resulterede i, at de efter Forsømmelsen en halv Dag ikke kunde naa det eftertragtede Græs, en saadan Forsømmelse blev strengt bedømt og trods min Nægten modtog jeg en streng Afstraffelse for min formentlige Efterladenhed. Trods min stadige haardnakkede Benægtelse troede man mig altsaa ikke. Forresten tror jeg nok, at her var en ondsindet Handling fra den omtalte ældre Kone Aarsagen, men hvad den end var, Enkelthederne husker jeg ikke, men ved samstemmende Tilfældigheder opdagede min Husbond, at den mig paa hæftede Beskyldning var falsk. Han tog omgaanedes Affære og

jeg vilde nødig være i de to Kvinders Sted ved det følgende Opgør, han viste sig her meget retfærdig, og jeg følte mig stolt og taknemmelig.

Man havde her, som forøvrigt overalt i Verden, Tilbøjelighed til at sætte sig selv paa Plads i Forhold til sin egen Formening, sociale Stilling eller Mammons Rækkevidde, ubetinget dannede saaledes Gaardfolkene en lidt særskilt Klasse indenfor det saakaldte pæne Folk.

Under Omtale af min egen Person har jeg været Vidne til, at en eller anden har hævdet, han er ellers af saadan en pæn Familie. Ja, vist saa, min Familie sad alle inde med en Gaard, mon det ikke lige saa meget var Gaardens Størrelse man var tilbøjelig til at lade være skelsættende. Af Naturen var jeg saarbar og ærekær, og kunde derfor ikke undgaa at føle min formentlige Mindreværd som Fattigdreng og Gaardenes Børn gik saa til Tider ikke af Vejen for at vise mig det i den daglige Omgang.

Jeg husker saaledes, at Børnene fra Gaardene, som de vel gør endnu, inviterede hinanden til smaa Komsammen, f. Eks. Fødselsdag, hertil var min Nærværelse udelukket, den mig derved tildelte Undervurdering ramte mig haardt, men værst var det naar jeg derved som det skete, sluttede Venskab med en Nabodreng, og han saa pludselig ikke kendte mig mere, naar jeg saa fik Lejlighed til at gaa ham paa Klingen, fik jeg gerne den formodede Sandhed: »Min Mor har forbudt det, hun sejer do æ en skidt Knejt« eller maaske et andet Svar af de førnævnte Haansord som skulde karakterisere min menneskelige Værdi, modsat hans og hans Mors egen dydsbetonede Tilværelse. Herigennem lærte jeg at forstaa et og andet som gav Stof til Eftertanke. Jeg knyttede saa Hænderne i retfærdig Harm og tænkte, ja, nu kan I vente! Det skete forresten ogsaa, naar jeg fandt et eller andet forhaanende, at jeg tog mig selv til Rette, men som Regel gik det derved yderligere ud over mig selv.

De før omtalte Snoge havde vi ogsaa her i den gamle Gaard, men her som andre Steder tog man sig ikke videre af dem. Den eneste Ulempe som Dyrene drog med sig, var egentlig den modbydelige Stank som den kan afsondre naar den mener sig i Fare. Det skete her, at den gik ind i Huset, men mon Aarsagen ikke var, at man var meget skødesløs med at holde Dørene lukkede om Natten. En befærdet Vej fandtes ikke i Nærheden og andre Passagerer som Indbyggerne fra landsbyens fire Gaarde saas yderst sjælden, det skete ogsaa at jeg kom i nærmere Berøring med saadan en Snog end jeg ønskede, men i Almindelighed toges der ret ligegyldig paa den Slags Ting og man morede sig saa blot i Anledningen.

Der gik adskillige Rygter som jeg kun med Forbehold kan skrive om, da jeg aldrig selv har været Vidne til disse, til Eksempel vidste mange at fortælle om, at en saadan Snog kunde finde paa at gaa ind i Kostalden og

hænge sig paa en bestemt Kopatte, for at suge Koens Mælk, den benyttede saa altid den samme Patte, som den fik Lov at være ene om. Tilfældet var vistnok forbundet med nogen Overtro, og det betragtes som givet, at en Forhindring førte Ulykke med sig. Endnu taler jeg med Mellemrum med en ældre Mand som paastaar, at have kendt slige tilfælde, ligesom jeg husker fra mine Barneaar, at have hørt berette om en og anden, som betragtede Snogen som noget af en Delikatesse, at Landaalen var lige saa god en Spise som Vandaalen o.s.v. »Velbekom«!

I hele min Barndom har jeg kun været Vidne til eet Tilfælde af Hugormebed, vi havde til Gaarden en Moselod omkring 1½ Mil borte fra Ejendommen. Vi startede saa omkring 2 a 3 Tiden om Morgenen for at være ved Arbejdet ved almindelig Arbejdstid og tog saa en Hvilepause (Middagsøvn) paa ca. 2 Timer gerne fra 12-2. Altsaa efter nydt Middagsmaaltid lagde alle sig i Lyngen, for at nyde den tiltrængte Hvile, midt i det hele sprang Daglejeren (som min Husbond i samme Anledning havde anskaffet sig) op og teede sig ganske forrykt og saa kom det frem, han havde faaet noget i det ene Bukseben. Efter en Undersøgelse konstateredes det, at en Hugorm under Søvnens Stilhed var kravlet op i Buksebenet, men under den efterfølgende Staahej blev den forskrækket og bed Manden 3 Steder i Benet. Resolut parterede man Hugormen med en Tørvespade og lagde en Part paa hver af Saarene, som saa blev fastholdt ved en Forbinding (Overtro), samtidig blev i Hast slængt et Par Lyngknipper i Bunden af Vognen hvorpaa den bidte Mand saa skulde ligge. Øgene forspændtes og saa drog man afsted til nærmeste Læge som boede i Varde, ca. 2 Mil at køre. Køretøjet var primitiv, en almindelig stiv Vogn, med en Agefjæl som Siddeplads, Hestene har næppe været ret meget – maaske slet ikke – uden for Stalden i Vinterens Løb og derfor ikke trænet til en saadan Løbetur, vi andre maatte saa se at finde hjem til Fods. Hvordan ellers Turen til Varde forløb husker jeg ikke, kun at det blev fortalt, at Doktoren havde skældt grumt ud over den foretagne Forbinding og det derved forarsagede Griseri, ligeledes blev berettet om Mandens ynkelige Tilstand og Hævelse før Doktoren naaedes. I alle Tilfælde har Turen vel nok varet ca. 2½ Time og nogen hyggelig Rejse for den saarede Mand har det næppe været, saa bange for en dødelig Udgang som han forøvrigt var. Dette er dog vist sjældent hos et voksent Menneske.

Som ofte nævnt, Tiden har forandret sig saa meget siden den Periode som her omtales, saa de slet ikke er til at vente, at Ungdommen af vor Tid, nøgtern og objektiv skal kunne sortere det gode og onde som Mellemtiden har medbragt, jeg tror det helst skal medleves.

Her havde jeg en intens Arbejdsdag paa 12 a 14 Timer maaske mere, uden Søndag eller andre Hviletider som Søvnens gav, eller andet som

Nutidsbarnet i rigt Maal har Adgang til, uden andre Fornøjelser som fandtes i selve Arbejdet, uden Mellemmaaltider, Slik af nogen Art, eller andet som Børnene i Dag (Barnets Tidsalder) faar Lov til at skade sig selv med, tarvelig var jeg paaklædt, ingen Uldskjorte eller Underbenklæder, knap nok strømper, og dog, fraset naar jeg led Uret eller direkte Mishandling, følte jeg mig i Almindelighed glad og tilfreds.

Jeg havde en ældre Broder som var kommen i Smedelære, og her aflagde jeg saa med Mellemrum Besøg. Efterhaanden fattede jeg saa Lyst til Faget, og ved Lejlighed meddelte jeg min Fader dette, han saa helst jeg blev Maler, da han mente jeg havde Evner i den Retning, naa, foreløbig var jeg kun 13 Aar, men jeg var meget spændt paa Fremtiden, og efterhaanden havde jeg taget min Beslutning – jeg vilde være Smed.

Til den 1. November 1888 skulde jeg tilflytte en anden Plads hos nogle ældre Gaardfolk, ca. ¼ Mil borte, jeg skulde herfra gaa i Skole og en Gang om Ugen til Konfirmationsforberedelse i Vintermaanederne. Hvorfor foretage denne Flytning, har jeg aldrig rigtig forstaaet, særlig da jeg alligevel efter ½ Aars Forløb havnede her igen, men Fæstemaalet havde min Far ordnet og som Løn skulde jeg plus mit Ophold have 15 Kroner for hele Aaret. Gaarden var middel og Beboerne gik for at være økonomisk daarlig stillet. Nogen Besparelse har man vel nok ment var forbunden med Fæstemaalet, en voksen Karl som man hidtil havde haft, var blevet afskediget og jeg skulde saa efter Evne erstatte ham.

Om Vinteren gik jeg saa i Skole hos Søren Nielsen og til Stedets Sognepræst en Gang om Ugen.

Pladsen her paa Gaarden var omtalt som et mindre godt Sted, hvorledes Dommen over min egen Person lød, ved jeg ikke, maaske var den heller ikke særlig god. Foreløbig gik det godt nok, arbejde kunde jeg næsten som en voksen Mand og det betød en Del.

Foruden de to ældre Mennesker var her to voksne Børn, en Søn og en Datter. Sønnen var midt i Tyverne og færdig med sin Soldatertjeneste. Datteren lidt yngre. I alle Tilfælde, den ældre Mand var jeg hurtig Venner med og Venskabet holdt til jeg kom derfra, nu er alle forlængst døde.

Til Gaarden hørte en stor Tørvemose og efter Tidens Forhold produceredes her en Masse Tørv, »Klyn« saaledes nævnede man dem her paa Egnen. Alt gik naturligvis med Haandkraft, rationel Drift som nu, kendtes slet ikke, men Gaarden havde hele Sommeren Beskæftigelse til 2 Daglejere, som dog arbejdede i Akkord. Hvor meget en saadan Mand kunde tjene pr. Dag ved jeg desværre ikke.

Min sidste Skoledag oprandt, ialt var vi 3 Konfirmander i Skolen og jeg kunde ikke undgaa at lægge Mærke til, at Søren Nielsen som ogsaa her

var min Skolelærer, berørtes af den forestaaende Skilsmisse, Følelsesmenneske som han var. Da Tiden kom, holdt han bevæget en lille Tale for os, gav først de to andre Haanden, og en Tak for Tiden som nu var slut, dertil en lykke for Fremtiden. Tilsidst kom han hen til mig, og jeg tør nu nok sige, at jeg tydelig var den, som stod hans Hjerter nærmest, han tog mig længe og varm i Handen, saa mig bevæget og dybt i Øjnene, idet han tilføjede: »Vi to har altid staaet hinanden nærmere som Skolen i Almindelighed bringer Lærer og Elev. Gud give, at det maa gaa dig vel her i Livet Jes.« Jeg græd inderlig og længe, takkede ham for hvad han havde været for mig og saa skiltes vores Veje, vistnok fjernere som ham og hans Elever i Almindelighed, og dog – vi har siden mødtes med Mellemrum og endnu 50 Aar frem i Tiden (1941) mødtes vi aarlig.

Jeg maatte nu mere tage Del i Tørveproduktionen og man forlangte det med den Motivering, at Arbejdet i sig selv ikke var strengere end jeg godt kunde følge Trop, som jeg ogsaa gjorde.

Til Gaarden hørte to russiske Heste og med dem – naar Tiden var inde – kørte Sønnen daglig til Varde, eller Hjerting (et Fiskerleje nordvest for Esbjerg), med 2 Læs koblet efter hinanden, han startede saa ved firetiden om Morgenen og naaede først sent hjem. For disse to Læs Tørv, efter at man havde haft en voksen mand til at skære dem og køre den 2 a 3 Mil lange Vej til Afleveringsstedet, til Slut hjem igen med de tomme Vogne, ialt en Tur paa mindst 5 Mil for 10 Kroner. En uhørt beskeden Sum, men Efterkommerne af i Dag bliver betragtet som velhavende Folk. Tørvene blev næsten alle solgt til Fanøboerne som saa selv sejlede dem hjem til Øen.

En skønne Dag, efter endt Afhøring hos Præsten, meddelte han os, efter næste Mødedag (altid en Onsdag), saa han og hans Hustru os gerne til en Kop Kaffe, dermed var betonet, at vi den Dag skulde medbringe »Foen«, populært udtalte vi det saaledes. Hvad Udtrykket dækker over, eller hvorfra Skikken stammer, har jeg ingen Rede paa. Imidlertid meddelte jeg min Husbond Beskeden, han surmulede og mumlede noget i Skægget, men til sidst mente han dog ikke at have nogen Forpligtelse her og saa var egentlig gode Raad dyre. Min Far vidste jeg ikke hvor opholdt sig og mine egne Midler strakte sig til lig 0, jeg forhørte mig hos andre og fik rede paa hvorledes Ofringen foregik, jeg foretog ogsaa et Laan, hvorefter min likvide Kapital udgjorde 10 Øre, heldigvis i vekslet Stand – 2 Femører. Dem pakkede jeg omhyggeligt ind i et Stykke graat Papir.

Dagen oprandt – paa et langt Bord, hvorfra Præsten holdt sin Afhøring (egnede sig udmærket for Tilfældet), alle Eleverne, ialt var vi 46 Elever dette Aar (1889), et Nabosogn var nemlig uden Præst dengang og de til Konfirmation søgende Børn derfra, gik saa til Forberedelse her i Sognet. Alle Børn bar den Dag Præg af, at noget ekstra skulde foregaa, og var

belæsset med Kurve eller Pakker som f. Eks. en Gaas, And, Høne, Kalkun, en Snes Æg o.s.v. var det almindeligste. Enkelte gav ogsaa Penge, dog ikke alle saa vel indpakket som min Skærv. Jeg var en af de sidste i Flokken og afleverede min lille Pakke saa diskret som muligt og midt i de andres Herligheder, og følte, at den havde jeg klaret udmærket. Havde Præsten faaet for lidt, havde jeg i det hele taget afleveret hele min Ejendom og lidt til, jeg mente ogsaa at have lagt mærke til, at hans Tak og venlige Nik, var mig lige såvel ment som de øvrige.

Systemet var uheldig og gav Anledning til Drøftelse blandt Børnene. Dem, som havde bragt de store Gaver, følte sig kry og var ikke bange for at henvise dertil. Jeg var dog af dem, som ikke blandede mig i Samtalen – og Præsten – jeg haaber, at hans Forhold til Eleverne ikke ændredes af sligt.

Som nævnt, min Stilling som Fattigdreng bar jeg tydelig til Skue i min Klædedragt, og ubarmhertig som Børn kan være, fik jeg ved forskellige Lejligheder det at føle, dog ikke saa gerne paa Tomandschaand.

Af Naturen var jeg kraftig udviklet, og dertil trænet ved haardt Arbejde, saa gik det for vidt, forsvarede jeg mig, i alle Forhold stod jeg jo ene.

Jeg husker et saadant Tilfælde i Konfirmationstiden. Alle havde før Præstens Ankomst indtaget deres Pladser, paa Bænken foran mig – en lang Havebænk med Ryglæn – havde nogle Børn af Gaardmandsfamilier sluttet sig sammen og alle fandt de det saa morsomt, at lade mig være Skive for deres Drillerier, her var det som almindeligvis min Stilling, Forhold og Klædedragt – som jo var yderst fattig – dertil de obligate jernbeslaaede Træsko, medens de fleste andre stillede i Læderfodtøj, som man morede sig over, særlig den ene af Selskabet var svært skaaret for Tungebaandet og forstod at drage hele Stuen med paa min Bekostning, han naaede Resultatet.

Jeg kunde ikke styre mig længere for al den Forsmædelse, greb ham bagfra hvor jeg sad i Kraven og vilde give ham en Afstraffelse, øjeblikkelig kom de andre paa Bænken ham til Hjælp, men Presset mod Ryglænet blev derved for Haardt, og med et Bras gik det itu. I samme Øjeblik traadte Præsten ind ad Døren, gik hen til sin Stol, saa strengt paa Forsamlingen og udrød: »Hvad var det for et Bras?« i Kor: »Det var Jes« et Øjeblik stod han tavs, om mit Forsvar eller Mening om Skyld, blev der ikke spurgt, men derefter fulgte en streng Irettesættelse og som Straf blev paalagt mig, at jeg næste Mødedag skulde medbringe min Katekismus, og kunde jeg den saa ikke udenad, saaledes, at jeg kunde besvare en Afhøring i Flæng og uden Fejl, kunde jeg ikke blive konfirmeret. Særlig de deltagende i Bataljen maalte mig med hoverende Blikke, ligesom jeg paa

Vejen hjem blev trakteret med haanende Tilraab, men det frygteligste var sket, der var Tvivl om jeg kunde blive konfirmeret, megen Tid havde jeg ikke til min Raadighed, efter en streng Dag i Arbejde, trængte jeg til Søvn, det fik være, jeg anskaffede mig et Tællelys og i Stedet for at sove, læste jeg den første Tid om Aftenen i Sengen, og forholdsvis hurtig kunde jeg Bogen paa Remse og i Flæng. Jeg saa derefter lidt mere fortrøstningsfuld hen til den frygtede Mødedag.

Hvorledes mon saadan en sølle Dreng af i Dag har det? Forhaabentlig nyder han i den almindelige Omgang mere Beskyttelse som levnedes ham dengang, almindelig Arbejde, selv om det er lidt streng, tager en sund Dreng ingen Skade af, men vær skaansom og forstaaende med ham, uden Hensyn til Herkomst, eller Forældres sociale Stilling. I mit stille Sind følte jeg mig dybt krænket af Præsten, han var en Gudsforkynder, og dertil klogere som alle andre, han maatte vel forstaa, at der var gjort mig Uret.

Næste Mødedag kom og jeg blev afhørt i et Par Skriftsteder, hvorefter Præsten erklærede sig tilfreds. Jeg følte mig meget skuffet over den overfladiske Afhøring. Dette her stod slet ikke i Forhold til, hvad jeg, maaske hele Klassen, havde ventet. Jeg ønskede, at Præsten skulde vide, at jeg kunde min Katekismus og blev dristig, bad ham derfor om jeg ikke yderligere maatte blive hørt, nej Tak! Om jeg ikke maatte læse hele Bogen udenad og paa Remse, et venlig nej Tak! Havde han saa tilføjet »nej jeg har bestemt, at du nok skal blive konfirmeret« havde jeg været tilfreds og lykkelig, men nu var jeg lige fortvivlet, jeg havde jo ingen som jeg kunde tale med, eller søge Raad hos. Vistnok den sidste Mødedag meddelte Præsten os højtidelig, at han havde bestemt at alle skulde blive konfirmeret.

Hvor følte jeg Livet var dejlig at leve den Dag og paa Hjemvejen.

Den 9. April 1889 skulde vi konfirmeres. Af Tøj var jeg aldrig Ejer af ret meget, og jeg var derfor spændt paa hvordan dette her ville løbe af nu til Konfirmationen, hvor min Klædning gerne skulde være i Orden. Hidtil havde jeg modtaget et og andet fra min Fars Bekendte som saa gerne blev omsyet hos en eller anden ældre Kvinde (Lappekone) som paatog sig den Slags Arbejde for en ringe Betaling, eller ogsaa henvendte en godlidende Gaardmandskone sig direkte til mig og forærede mig et eller andet som man ikke selv fandt Brug for. Gik det saa blot nogenlunde an, drog jeg Foræringen paa, som jeg modtog den, var f. Eks. et Par Benklæder for lange, kunde meget rettes til det bedre, med en Saks.

En højmoderne Pryd i min Paaklædning var i nogle Aar en Diplomatfrakke, som ganske vist først kom lidt under Behandling hos den omtalte Lappekone, Tænk Dem, en saadan Dreng i en slidt og mishandlet Diplo-

matfrakke fra Tidens Vestkystmode. Men naturligvis til min Konfirmation ønskede jeg at skifte Skrædder, og virkelig, en skønne Dag fik jeg anvist en saadan, hvor jeg kunde gaa hen og faa taget Maal af mit Konfirmationstøj, hvor Stoffet kom fra, ved jeg ikke, det havde vistnok set bedre Dage. Fra Skrædderens Søn som jeg var Præstekammerat med, erfarede jeg senere, at hans Far modtog 6 Kroner i Arbejdsløn, en kolossal Sum mente jeg, det skulde nok blive godt, og Klædningen saa virkelig slet ikke saa gal ud, hvorefter jeg følte mig stolt og lykkelig. Et Par Støvler modtog jeg ligeledes (Skafestøvler) som Foræring fra en større Gaard, hvor de havde gjort Tjeneste hos en konfirmeret Dreng. Han var saa vokset fra dem, men de passede mig udmærket.

Endelig oprandt den store Dag. Piger og Drengene stod i hver sin Side af Kirkegulvet, Drengene til højre og alle i stiveste Puds. Pigerne – dog ikke som nu i hvidt – alle var sortklædte.

Min Far og den ældre Mand fra Gaarden var begge mødt, jeg ser dem endnu, begge bebrillet og andægtigt syngende med, grebet af Stundens Alvor. Jeg husker endnu, hvorledes Præsten dvælede ved den vanskelige Periode, som herefter oprandt for hver af de tilstedeværende unge, men for hver af dem som famlende træder ud i Live, staar Far og Mor en naturlig Vagt for sit Barn, derefter henvendte han sig til dem som havde paataget sig Værn i Forældres Sted, og for mig var det som han fæstede Øjnene paa min Husbond, han talte smukt og stemningsbetonet, som rørte mig dybt, saa jeg græd meget.

Jeg tænkte over Tingene og syntes alle Mennesker var saa gode imod mig, havde man ikke her hjulpet min Far at skaffe mig alt det dejlige Tøj og dertil alle de venlige Ord, jeg skulde nok søge at være rigtig flink til Gengæld, alt hvad jeg mente Præsten havde forbrudt imod mig var tilgivet, jeg havde maaske slet ikke forstaaet ham, mærkelig nok.

Efter Højtidelighedens Afslutning drog vi alle hjem paa Gaarden, nu skal man ikke tro, at Fedekalven var slagtet i Dagens Anledning, eller anden Overraskelse lig Tiden af i Dag ventede os, slikt kendtes slet ikke, Kørne skulde ogsaa passes.

Til Middag blev serveret gule Ærter og Flæsk, hvorefter jeg alligevel som en Slags Begunstigelse blev budt Tilladelse til at laane Sønnens Pibe, endda i stoppet Tilstand. Efter Konfirmationen, blev det i Almindelighed betragtet som Tidspunktet, hvorefter det var tilladt den unge Mand at ryge en enkelt Gang, og i øvrigt blev set hen til Tiden som skelsættende med store Forventninger. Og samtidig kunde man ligeledes begynde at mænge sig i de Voksnes Rækker.

Herefter skulde graves Mergel, den tidligere omtalte Greis Mues af Ta-

terslægten, var saa Bundgraver, først blev »æ Ower« (den øverste Muld) fjernet, og derefter anvendt paa et dertil egnet Sted, for at opbevare Mulden og saa hvad ellers fandtes nedenunder, indtil vi naaede den rigtige Mergel, som lod sig kontrollere ved Saltsyre som bragte Mergelen til at koge. Efterhaanden som Greis Mues saa ikke kunde naa at aflevere den opgravede Mergel, til den ovenfor Graven anbragte Lad – to ved Siden af hinanden anbragte Brædder med et Tredie paa Højkant i Gravkanten, anbragt saaledes for at den opgravede Mergel ikke fik Lejlighed til at rutsche tilbage i Hovedet paa ham – blev med passende Mellemrum anbragt nye Lad, et haardt Job var det, at følge med og transportere videre, hvad den stærke mand kunde grave op. Sønnen kunde godt være krænkende og spydig, naar det kneb at følge med. Forøvrigt kunde vi efterhaanden daarlig enes, og det skete ikke sjælden, at jeg fik en korporlig Afstraffelse, derved opstod naturligvis Had og Stædighed hos mig, som i Længden var uholdbar. Faderen derimod var venlig og søgte at afværge det efterfølgende uheldige Forhold, som naturligvis ikke kunde gaa i Længden, og selvfølgelig var det saa mig som kom til at trække det korteste Straa.

Knubs og haarde Ord var det daglige Traktement, dertil havde vi Masser af Tilfælde i det daglige, hvor Arbejdet gav Anledning til Kappelstrid, f. Eks. Mergelspredning, Gødningsspredning, den omtalte Mergelgravning, Tørvegravning og meget mere, jeg evnede selvfølgelig ikke, at staa Maal med den 25-aarige stærke, voksne Mand som jeg tappert prøvede paa, men altid blev jeg miskendt, derimod – sammen med selve Gaardmanden foregik Arbejdet uden Mislyd af nogen Art, altid i en rolig og venlig Tone. Kom Sønnen med haanende eller saarende Tiltale, havde jeg begyndt at give igen af samme Skuffe og fik derved Skyld for at være næsvis – maaske! Men altid var det Svar paa Tiltale og i samme Tone.

En Morgen var vi beskæftiget med at rense Gaardspladsen, hvortil vi mundhuggedes ind imellem. Nogle Dage i Forvejen, havde jeg i Mørkningen i Kostalden været ufrivilligt Vidne til en øm Tete a tete mellem Naboens Datter og Sønnen her, der foregik dog ikke andet end hvad de sker blandt unge Mennesker under almindelige Kæresteforhold, forøvrigt kom senere Ægteskab i Stand mellem de to – Forholdet var dog vist ukendt den Gang, og det er saare rimelig at han ikke ønskede mig som Medvider i et saadant Tilfælde, omgaaende reagerede han voldsomt og bemægtigede sig lynsnart et grimt Redskab og nu var der til mig i en altfor god Mening.

En Tid kneb det at faa tilstrækkelig Hold paa mig, hvilket gjorde ham yderligere rasende, men tilsidst fik han mit Hoved anbragt mellem sine egne Ben, og nu sad jeg som i en Skruestik, og derefter fulgte en frygtelig

Afstraffelse. Dette her skete som sagt tidlig paa Morgenstunden, uden at blive set eller hørt af nogen. Uden Betænkning tog jeg efter Afstraffelsen min Trøje og stak i Løb, hvorhen? Ligemeget, blot væk herfra uden Hensyn til Følger, her vilde jeg ikke blive, alt andet var ligegyldig. jeg var frygtelig tilredt og var ikke mig selv rigtig bevidst hvor slemt det egentlig var, og jeg sagtnede ikke før jeg mente mig fri for eventuel Forfølgelse og kunde tænke lidt rolig over Tingene, hvor var dette frygtelig.

Tilsidst naaede jeg ud paa en større Hede, her havde en eller anden Skytteforening en Skydebane tilsluttet et saakaldt Markørhus, indrettet med et Leje paa Sandsække, beregnet paa Markøren. Her gik jeg ind og smed mig fortvivlet og grædende, jeg var jo kun 14 Aar og anede ikke hvor jeg skulde henvende mig, ingen vilde forstaa eller hjælpe mig, før eller senere vilde jeg blive sulten, dette her skete dog paa en Mandag, saa heldigvis vilde ingen forstyrre mig foreløbig, da Skydningen kun foregik om Søndagen. Men hvad skulde det her blive til, og hvor var min Far. Min Forbrydelse mente jeg ikke var saa slem endda, vel havde jeg maa-ske nok været næsvis, men ogsaa lidt Uret, forøvrigt var det vel ikke Sønnen jeg tjente hos. Jeg spekulerede frem og tilbage, kunde jeg ikke søge Arbejde paa egen Haand? Jeg var dog hurtig klar over, at den gik ikke, jeg kunde saa risikere at bringe mig selv tilbage til Gaarden, og det maatte ikke ske. Pludselig gik et Lys op for mig, min Bror var som før nævnt i Smedelære og her havde Smeden tilbudt mig, at jeg kunde komme i Lære hos ham, naar jeg var konfirmeret.

Herefter følte jeg mig mere beroliget og faldt knap efter i en dyb og beroligende Søvn, hvoraf jeg først vaagnede ud paa Natten. Koldt var det heldigvis ikke, og hærdet som jeg var, frøs jeg ikke, men hvad var det her? Jeg følte mig øm og stiv over hele Kroppen, og kunde ikke røre endsige rejse mig selv, og paa Brystet var jeg frygtelig øm, jeg fik de øverste Klædningsstykker fjernet saa meget, at Brystet var blottet og kunde nu se, at jeg var blodunderløben og hævet, deraf den frygtelige Ømhed. Her var ikke andet at gøre end at blive liggende, og det blodunderløbne Bryst forstod jeg ikke, her var jeg jo ikke blevet slaaet, mente jeg.

Senere i Livet har jeg i Udlandet set et lignende Tilfælde, der havde Politiet, i Stedet for som her, en Knippel (en kort Rebtamp) som Vaaben og dermed mishandlet en Mand paa Ryggen, hvorefter der fremkom samme Symptomer paa Brystet.

Jeg var frygtelig mishandlet, her hvor jeg laa var midt paa Heden, med ca. $\frac{3}{4}$ Mil til nærmeste Bosted, i 3 Dage og Nætter kunde jeg ikke fjerne mig fra Stedet og fik saaledes hverken Mad eller Drikke. Jeg var klar over, at i Længden gik dette her ikke og Natten efter Trediedagen be-

stemte jeg mig til efter Mørkets Frembrud at forsøge, at naa ned til et lille Vandløb, som jeg vidste skulde findes 3 a 400 Alen herfra.

Jeg ønskede ikke at blive set her i min ynkelige Tilstand, jeg mente ogsaa, at det lod sig gøre at gaa derned for at slukke min Tørst, men o Skræk jeg kunde endnu slet ikke rejse mig, og blev bange, jeg var klar over, at Situationen kunde blive alvorlig, og dels skubbende mig fra Knold til Knold og dels kravlende paa alle fire, naaede jeg det livgivende Vand. Jeg mindes hvor forbavsende det friske Vand kvikkede mig op, og kunde mærke, hvorledes jeg med hver Mundfuld sugede Livskraften i mig, og jeg kunde virkelig gaa tilbage til min Hybel.

Den rasende Revser kunde prise sig lykkelig at Tiden ikke var af i Dag. I mange Aar efter naar jeg besøgte Søren Nielsen var der gerne Bud fra ham, om jeg ikke vilde besøge ham, naar jeg kom paa Egnen. Først i 1935 - 45 Aar senere - kørte jeg og min Hustru tilfældig forbi Gaarden, vi enedes saa om at holde ind. Gaarden stod nøjagtig som da jeg forlod den hin ulykkelige Morgenstund. Vi gik en kendt Vej til en Dør fra Gaardspladsen og bankede paa, ud kom en ung Pige. Jeg spurgte efter Manden, om han var hjemme. Jo, nu skulde hun kalde, Knap efter kom han, en ældre Mand, jeg nævnede mit Navn, han saa stift paa mig og udbød »Na-æ Var det dig jeg slog?« Vi skulde endelig komme ind og der var næsten ingen Grænser for hans Gæstfrihed, hans Hustru var død. I Samtalens Løb forsøgte han at komme ind paa Fortiden, men jeg lod ham underforstaaet vide, at Fortiden helst skulde lades ude. I mit stille Sind ønskede jeg det helst saaledes, ogsaa af Hensyn til Manden selv.

Efter megen Gæstfrihed forlod vi ham, men maatte dog først love at gentage Besøget. Hans Hustru var som nævnt død og ikke længe efter døde ogsaa han.

Herude paa Heden hvor jeg opholdt mig i Markørhuset var ca. $\frac{3}{4}$ Mil til nærmeste Landsby, i Kirken havde min Far et Par Vintre forud udført et større Stykke Arbejde, og i den Periode haft sit Ophold hos en Gaardmand som jeg fra den Tid godt kendte. Jeg besluttede saa at prøve paa om jeg kunde naa derhen. Trods min usle Tilstand lykkedes det, jeg fortalte ham hvad der var passeret, og man tog venlig og forstaaende imod mig. Hvor min Far opholdt sig vidste man dog ikke, dernæst bad man mig blotte Overkroppen og Endepartiet, hvorefter jeg blev plejet og rensset, og det var derefter ikke blide Ord man havde til Sønnen. Selv om jeg endnu ikke kunde bevæge mig saa meget, følte jeg mig betydelig restaureret, men man forsøgte ikke at paavirke mig til at vende tilbage til Gaarden, derimod holdt jeg fast paa at komme i Smedelære, at dette var forbunden med en Bekostning som man nu om Dage maa regne stærkt med, tænkte jeg ikke paa.

Et Par Dage efter var jeg saa nogenlunde rask og drog af Sted, for at tilbyde mig i Lære hos Smeden. Omtrent midtvejs skulde jeg passere en Landevejskro, her blev pludselig en Dør revet op, og ud kom Sønnen fra Gaarden styrrende, han kaldte paa mig, jeg skulde komme ind til min Far, han var her. Ham ønskede jeg netop at tale med, han havde været syg og var sengeliggende, og her blev jeg saa vist ind til ham.

Uden at henvende et Ord til den anden Part, eller uden at ytre nogen Tvivl om min Fremstilling, eller anden Kommentar, men kun henvendt til ham sagde han i en bestemt Tone: »Jeg har aldrig haft Vrøvl med den Dreng,« hvad der ellers var drøftet forud de to imellem har jeg ikke erfaret.

Et Møde som saa senere skulde finde Sted paa Gaarden blev derefter aftalt og senere fulgtes saa Far og jeg tilbage, hvor jeg kom fra, og nu blev det ordnet saaledes, at jeg foreløbig skulde blive her paa Gaarden.

Netop som vi drøftede dette kom, – ikke min Husbond derfra hvor jeg havde modtaget den haarde Afstraffelse – men den forrige, og ridende paa en Hest, han havde hørt, at jeg havde forladt min Plads og nu kom han, og tilbød mig at tage tilbage til ham Resten af Aarets ca. 5 Maanedre, han vilde saa i Løn betale 75 Kroner – en efter Tiden ret stor Løn. Min Far var, kunde jeg se, stolt over Tilbudet, dette var en Anerkendelse i min Favør.

Jeg vilde gerne i Lære, Far var derimod fristet af Tilbudet, ville jeg tage imod dette, skulde jeg faa et Sæt Tøj for nogle af Pengene (Tøjet repræsenterede en Sum af ca. 20 Kr.), og jeg lod mig raade. Tøjet fik jeg dog aldrig og heller ikke senere i min Læretid modtog jeg nogen som helst Støtte og var herefter helt overladt til mig selv.

En Sammenkomst angaaende det afbrudte Fæstemaal, som var aftalt i Kroen, hvor jeg havde fundet min Far sengeliggende, skulde ogsaa realiseres.

Min Far drog saa over til en Naboby, for at anmode en derboende ældre Svoger af ham om at være Meddeltager i Mødet, og en aftalt Dag mødtes vi saa alle paa Gaarden, og blev i al Venlighed inviteret paa Kaffe med en Kaffe-punch i Tilgift til de ældre, og derind imellem blev Problemet drøftet.

Alt mit afbrudte Fæstemaal vedrørende var mundtlig Aftale, som den Gang var almindelig og jeg var naturligvis underkastet den vistnok ikke særlig populære Tyendelov af Chr. d. 5., hvorefter ethvert Tyende havde sig at rette, med Underkastelse af Hustugt. Her var man i al Almindelighed enige nok, men nu begyndte Sønnen, at gøre sin Mening gældende. Men paa een Gang slog min Far i Bordet, han vilde ikke diskutere med ham. Vel var jeg underkastet Hustugt hos den ældre Gaardmand som

havde fæstet mig, men jeg var ikke Prygleblok for Husets Tyende (Sønnen) efter eget Skøn, og slet ikke en Mishandling, som var bleven mig tildelt. Her var forresten ikke videre at tale om og min Far tilbød sig villig til at lade Sagen afgøre ad Rettens Vej.

Det sidste var man vist bange for og Husets 2 Damer (Moder og Datter) kom udefra med tydelige Tegn paa at de havde lyttet og saa lidt forskrækket ud. Gaardmanden bad nu Sønnen forlade Stuen, hvorefter han i en rolig Tone lod min Far vide, at det vilde være vanskeligt at finde en anden Plads til mig nu midt i Sæsonen, særlig efter at jeg var kommen herfra i Utide, min forrige Husbond havde ogsaa klaget over mig.

Omgaaende og sikkert stolt paa mine Vegne lod min Far han vide, hvorledes Forholdet var, jeg kunde flytte tilbage hvornaar jeg vilde og derfor modtage en Løn for Resten af Aaret paa 75 Kroner. Gaardmanden havde selv henvendt sig.

Efter dette nederlag foreslog saa Gaardmanden, at jeg kunde blive her paa de gamle Betingelser. Omgaaende erklærede jeg hertil, at jeg bestemt ikke vilde blive, og dermed mente min Far, at al Diskussion om den Sag var slut, han vilde ikke paalægge mig nogen Tvang, og jeg kunde slet ikke tænke mig at fortsætte her, hvor jeg hurtig igen vilde glide ind i de samme utaaelige Forhold, hvorimod, selv om jeg vidste, det vilde blive strengt, der hvor jeg flyttede hen, var den daglige Omgang menneskelig, og dertil, efter den sidste Omgang, følte jeg mig ikke forpligtiget og saa drog jeg tilbage til min forrige Plads, hvor jeg skulde forblive til den 1. November 1889.

Her blev gravet Mergel som kørtes bort med 2 Spand Heste i daglig Drift, hvoraf jeg saa skulde køre det ene Spand.

Fra en Gaardmand i en Naboby, som forresten var Svoger til Manden her paa Gaarden, havde vi en anden Dreng, som skulde passe Kreaturerne, men om Søndagen maatte han være fri, og drog saa hjem til sine Forældre, og da Mergelgravningen den Dag laa stille, blev jeg beordret til at overtage hans Bestilling. Paa den Maade fik jeg ingen Frihed, og jeg følte mig ogsaa med nogen Ret utilfreds dermed, oven i Købet ansaa jeg dette at vogte Kvæg for en ringeagtig bestilling, naar jeg de øvrige Dage skulde køre heste og Vogn, et Arbejde som jeg mente hørte de voksne til og saa mere op til, men ogsaa dette kom jeg naturligvis over.

Sent paa Sommeren var vi færdige med Mergelarbejdet, og derefter blev jeg sat til at pløje Efteraarspløjning, og efterhaanden blev det saa 1. November og saa var Tiden inde, hvor jeg skulde overtage den omtalte Lærlingeplads, dog ikke hos den før omtalte, men hos en anden Smedemester i et Nabosogn.

Lære- og Svendeaarene

Uden min Fars Mellekomst aftalte vi en Læretid paa 4 Aar og da Smedeværkstedet hørte sammen med en almindelig Bondegaard gik jeg ind paa at være villig til at hjælpe til ved Gaardens Drift i særlige Tilfælde. Naturligvis en ret uheldig Bestemmelse som nemt kunde give Anledning til Misbrug af Lærlingen. Løn gaves ikke, udover, at jeg efter udstaaet Læretid havde Krav paa et saakaldt Sæt Svendetøj (almindelig Klædning), men i min Fritid skulde jeg saa have Lov til at forarbejde Træsko-beslag til Videreforhandling og for egen Regning. Dog var det ikke tilladt at benytte nyt Jern og f. Eks. Træskoringe, som var min Hovedartikel, skulde jeg smede ud af gamle hestesko og lignende, et ret slidsomt Arbejde, og det var mere sjældent, at jeg kunde sælge noget videre paa Værkstedet, skønt Prisen kun var lille, 12 Øre for et Sæt. Meget kunde derfor ikke indtjenes, men efterhaanden som jeg blev mere øvet, indsaar jeg dog alligevel, at jeg godt kunde producere mere end det var mulig at sælge herfra, jeg fandt senere paa Raad.

Skønt min Fritid kun var knap tilmaalt, Arbejdstiden var om Vinteren beregnet fra Begyndelsen til Ophør i Værkstedet fra Kl. 5 Morgen til Kl. 8 Aften, iberegnet 1 Times Middag og $\frac{1}{2}$ Times Frokost – $13\frac{1}{2}$ Time intens Arbejdstid. Om Sommeren var der egentlig ingen Arbejdstid, det var ret almindelig, at Bønderne først kom til Smeden efter at de var færdige i Marken og det siger sig selv, at Arbejdstiden under slige Forhold til Tider kunde blive urimelig lang. Dog, Svendene reagerede aldrig, – vi havde næsten til stadighed en saadan Medhjælp – og jeg kan her ikke lade være at bemærke den Dydighed, især den ene – udfoldede i sit Haandværk. Hvor jeg end har færdedes i Livet, har jeg været i Kontakt med adskillige af Fagets Udøvere, og jeg kan i samme Forbindelse ikke undlade at tænke tilbage paa disse gamle haandværkere af en nu forsvunden Tid, og sammenligne ham med ham af i Dag, stærk præget af Industriens Mekanisering, som han nu er, ofte anbragt ved en Maskine, hvor han staar Dag efter Dag og foretager de samme Greb, ogsaa i Antal, om igen og om igen, med Uret hængende foran sig, for at Tiden, og det færdige Kvantum, stadig staar Maal med hinanden, i Forhold til den beregnede Timeløn.

Dag ud og Dag ind, stadig det samme, eller maaske ved det for Masseproduktion indførte Samlerbaand. Naturligvis gives der ogsaa andre Grene af Faget, men alle er de Haandværkere af Tiden, han kan saa efter

en 8 Timers Arbejdsdag, som er forløbet trist og monoton, gaa hjem til sin Familie, sløv og træt, hvorimod den førnævnte, af Skaberglæde og efter en relativ streng Dag, knap kunde løsrive sig fra sit Arbejde til Hvile og Spisetiderne.

Hele hans Individualitet har her været med i det veludførte Stykke Arbejde, som maaske blive staaende nogle Dage i Værkstedet, før det afhentes, og daglig glæder Udøveren sig over det smukke, veludførte Stykke Haandværk. Her var Skaberglæde og Initiativ, bortset fra den lange Arbejdstid, foretrækker jeg hans Stilling.

Her paa Gaarden havde vi et Hold Svenskere, (ældre Folk vil endnu kunne huske dem som omvandrede Forhandlere af Spaankurve). I Almindelighed var det store og kraftige karle, og det var et utroligt Antal Kurve en saadan Mand kunde indlede sin Handel med, paa Afstand saa man slet ikke noget til ham, kun de hvide Kurve saas paa en mystisk Maade bevæge sig hen ad Vejen. Hjemme paa Gaarden havde man saa lejet et Værelse til Værksted, hvor 2 a 3 af Flokken holdt Fabrikationen gaende. Opholdsværelset med Nattekvarter var meget primitivt og mangelfuldt udstyret. Jeg husker disse Svenskere i nogle Aar, men en skønne Dag blev der udstedt Forbud imod deres Ophold her i Landet, vistnok i Forbindelse med Loven om ulovlig Omløben med Varer, og saa drog alle hjem til Fosterlandet. Ved samme Lejlighed blev jeg Arvtager til et Par saa godt som nye Molskindsbenklæder, som blev mig til uvurderlig Nytte i længere Tid, uopslidelige som de næsten var. Jeg husker dem endnu i 1892, en ualmindelig streng Vinter, disse Benklæder og en blaa Flonels-skjorte udgjorde hele min Paaklædning, men frøs gjorde jeg ikke, blot jeg havde rigeligt med Arbejde, og det var der som Regel ingen Mangel paa.

Jeg husker engang ved Vintertid, jeg var ikke helt Venner med min Læremester. I Stedet for en korporlig Afstraffelse, som jeg langt hellere havde taget imod, satte han mig til at rette gamle, brugte Hesteskosøm i 20 Graders Kulde. Nu lægges der vist ikke saa megen Vægt paa Sømmene, men dengang tog man Tingene mere nøje med. Det frøs den Vinterdag (1892) meget haardt og Varme i Værkstedet kendte vi jo ikke noget til, stak man saa Haanden i Sømbunken, frøs dem, som man berørte, straks fast til Huden, og med en Flonels-skjorte og de førnævnte Benklæder som eneste Beklædningsgenstande frøs jeg meget, næsten uudholdelig, idet jeg var afskaaret fra at arbejde mig til Varme. Gas eller elektrisk Lys kendtes naturligvis ikke. Vi havde nok en Petroleumshængelampe, men Morgen og Aften blev Arbejdet saaledes tilrettelagt, at vi havde Smedearbejde ved Essen i Mørketimerne.

Her paa Værkstedet blev forarbejdet meget Værktøj til Jord- og Mose-

arbejde, som blev Smedet ud under Hamrene og da vi dengang ikke havde Pasjern eller mekaniske Hamre som nu, var det et strengt Arbejde, ogsaa udførte vi meget Vognarbejde (Luksusvogne), som man nu i Bilernes Tid, kun kender meget lidt til, det skete ogsaa, at vi smedede Vognfjedre til 4 á 5 Sæt Vogne ad Gangen og man sørgede saa for at have alt tilrettelagt før Udhamringen (strække Fjerplader) som saa ligeledes foregik i Mørketimerne, andet Lys end det Essen og det gloende Jern gav, fandtes ikke.

Her var det saa Lærlingens Arbejde at trække Bælgen, holde Varme (der var gerne 3 Plader i Ilden ad Gangen) som ikke taalte for meget Varme, og slaa med Forhammeren. Der blev ikke spurgt om det ene eller det andet, og blødsøden var Smedene ikke, der skulde bestilles noget, og jeg kunde godt tænke mig den unge Mand af Tiden, der mener, at det er i Dag, det foregaar, aflægge en Prøve, (blot fra Morgen til Frokost) derefter var der Appetit til Davren.

Et Aars Tid delte jeg her Seng med en lidt yngre Søn af min Lærermester, egentlig Utøj havde vi ikke, men Makkerskabet var alligevel ikke særlig propert, eftersom han havde Besvær med at ligge tør om Natten, dette var ubehageligt og affødte en modbydelig Stank i det lille Rum.

En skønne Dag fik vi fra Landevejen en ældre Svend, som jeg saa i Stedet skulde være Sovekammerat med, og jeg var glad ved Byttet. Han var dygtig og meget berejst, jeg husker saaledes, at han ogsaa havde opholdt sig 9 Aar i Amerika, og trods hans Hang til vaade Varer, saa jeg op til ham og vi var hurtig Venner. Ganske vist maatte jeg holde hans Tøj og Læderfodtøj i Orden – sligt var almindelig. Kom han saa en Aften lidt bedugget hjem blev jeg forresten ogsaa kommanderet ud af Sengen, for at gaa ham til Haande, vel nok endnu en Levning fra den forgangne Laugstid, men man gjorde klogest i at parrere Ordre.

Min Garderobe saa efterhaanden ikke saa lidt medtaget ud, da jeg som sagt godt kunde fremstille mere Træskobeslag i min Fritid som det var muligt at sælge her fra Værkstedet, tog jeg yderligere fat, saa jeg fik oparbejdet et helt lille Lager.

En Søndag Eftermiddag, tog jeg saa hele Partiet, puttede det i en Sæk, smed den over Nakken og gik ud til Bønderne og falbød dem, fik dem ogsaa solgt. Dette gav Blod paa Tanden og Forhaabning om en haardt tiltrængt forøget Fortjeneste, men her kom en Mand i Vejen med en Slæde, som man siger. Min Lærermester havde godt nok lagt Mærke til den forøgede Aktivitet og da jeg jo havde Adgang til gratis Kul, vilde der selvsagt gaa mere til, derfor blev jeg forbudt at smede Søndag Formiddag. Skønt der aldrig var klaget over min Rengøring af Værkstedet om Søndagen, blev det nu forlangt, at hertil skulde hele Formiddagen gaa med.

Det hjalp saaledes ikke som før, at staa tidligere op, for at blive færdig dermed før. Jeg var rasende over denne Smaalighed, kunde jeg ikke faa Lov at tjene til de nødvendige Klædningsstykker, var Situationen fortvivlet. Aldrig havde jeg med sur Mine tiltraadt en Opfordring om et Job ved Gaardens Drift, og jeg følte mig forurettet ved denne Smaalighed fra Smedens Side.

En skønne Dag, efter at jeg i nogle Dage havde trukket Tærskemaskinen for Gaarden, kaldte den ældre Svend paa mig til en Samtale under 4 Øjne, den lød: »Jes! Ved du hvad jeg vil raade dig til?«

»Nej« det kunde jeg ikke vide hvad han mente med.

»Har du nogen Kontrakt med din Mester?«

Svaret var benægtende. »Saa vil jeg raade dig til at stikke af herfra« Jeg saa forbavset paa ham, stikke af herfra – men hvorhen?

Jo, jeg kunde blot tage til Esbjerg og melde mig hos en navngiven Mester, som han havde arbejdet hos, jeg skulde saa hilse fra ham, de to var Venner, og tilbyde mig som Forbundter samt forlange en Løn paa 3 Kroner ugentlig. Jeg studsede over dette her, 3 Kroner om Ugen var for mig kolossal mange Penge og dertil en 10 timers Arbejdsdag, vel nok tillige en eventyrlig kort Arbejdstid. Her skulde hurtig blive noget til Tøj, men til Rejsen havde jeg jo ingen Penge. Jo, dem skulde jeg nok faa hos ham. I et Par Dage gik jeg og var stærkt fristet, og saa gled jeg – vel nok et lidt vovet Foretagende, hvis nu Smeden erklærede, ikke at have Brug for mig, og mit Smule Tøj var ladet i Stikken.

Jeg meldte mig saa efter den opgivne Adresse. Her kunde jeg begynde med det samme, om mine Forhold blev jeg vel nok forhørt, foreløbig slog Smedemesteren sig dog til Taals med den Besked jeg afleverede, som forøvrigt ogsaa var sand nok, men lidt mærkelig har den vel lydt.

Jeg skulde saa begynde omgaaende. Om jeg ingen Tøj havde? Nej. Det har jeg ikke, alt fik saa gaa som det kunde. Foreløbig blev jeg der i 8 Dage, og blev saa spurgt om jeg ikke vilde tage ud og hente Tøjet, men jeg var ikke glad for denne Ekspedition. I Fællesskab med den ene af Svendene blev det saa bestemt, at der skulde lejes et let Køretøj til førstkomende Søndag og vi skulde saa i Fællesskab som en Slags Fornøjelsestur, køre ud og hente Herlighederne.

Der var 2 Agestole i Vognen, den bagerste indeholdende en saakaldt Læddike, en Slags Kasse i Bunden af Agestolen, af en mindre Kufferts Størrelse, her kunde vi have mit Tøj, mente Smeden.

Efter at han og Svenden havde besøgt de mellemliggende Kroer, ialt 3, naaede vi Bestemmelsesstedet. Det var som sagt Søndag, og vi kørte ind i den lukkede Gaard, op foran Indgangsdøren, hvor et drabeligt Knald med Pisen blev afleveret.

Ud kom min forrige Læremester, man hilste paa hinanden og vores Ærinde blev afleveret. Foreløbig blev først min Mester og Svenden budt indenfor, men han erklærede straks efter, at Tøj fik vi ikke noget af, jeg kunde blive i min Plads, jeg var ikke myndig, og selv om jeg ingen Kontrakt havde, gav det mig ingen Ret til at disponere, dette var selvfølgelig rigtig, men at jeg blev nægtet Adgang til at skaffe mig de nødvendigeste Klæder, og at jeg her, hvor jeg nu var modtog en Løn paa 3 Kroner ugentlig – nok til at klæde mig for – førte han naturligvis ikke paa Tale. Man diskuterede frem og tilbage, medens der blev serveret Kaffe tilsat en Kaffeponch til hver af de voksne.

Herefter blev man enige om i Fællesskab, at bese Haven og tilhørende Plantage, men først fik dog min nye Mester Lejlighed til at gøre mig opmærksom paa, at i Mellemtiden skulde jeg se, at faa Tøjet flyttet ud i Læddiken, under den omtalte Agestol.

Alt i Haven var Genstand for megen Ros og Interesse, og vistnok med Vilje varede det en god Stund, før Tilbagekomsten blev tiltraadt.

I Mellemtiden havde jeg saa, assisteret af den førnævnte ældre Svend, som blev Anledning til min Flugt, mit Tøj i god Behold under Agestolen.

Da man endelig vendte tilbage diskuterende Tøjspørgsmaalet, som min forrige Mester stejlt holdt paa, ikke at ville udlevere, blev Hesten spændt for og alle 3 steg vi til Vogns, efter først endnu en Gang at have henvendt til min gamle Mester, der stod bred og myndig med en Feltherremine, ved Indgangsdøren: »Jeg synes nu alligevel du skulde lade den sølle Dreng faa sit Tøj, du har jo dog ingen Brug derfor«, men sagde, idet han slog ud med Haanden: »A haar savt Nej, o dæ mæ Basta«.

Jeg sad ovenpaa Tøjet, og det kneb haardt, at holde mig alvorlig. Jeg tror alligevel han fortrød sin Karrighed imod mig. Det var vanskelig at faa en Lærling i disse Tider, jeg havde staaet ca. 2½ Aar i Lære, kunde paatage mig Arbejde paa Gaarden som nogen voksen Karl og var saaledes Smeden til stor Nytte.

Vi kørte saa videre, hvorefter Smeden og Svenden tilkastede hinanden forstaaende Øjekast, hermed mentes vel nok, den klarede vi rigtig.

Mange Aar senere kom jeg ind paa et Værksted nede i Holsten og her stod Hansen, som havde hjulpet mig til dette Skifte. Jeg kunde se paa ham, at Mødet glædede ham, han havde begyndt sit Arbejde her for nogle Dage siden, og var tilsyneladende endnu den frie farende Svend, et godt Menneske, som næsten alle af den Tids »Landevejens Børn«.

Paa mine Rejser omkring i Europa, har jeg delt Vilkaar og Rejsen med mange af Typen fra forskellige Egne og Lande, men saa godt som aldrig, har jeg mødt en uærlig Sjæl deriblandt, den gensidige Tillid var altid til Stede, som vel ogsaa var en Betingelse, er aldrig bleven svigtet, derimod

ofte under andre Forhold, særlig i det saakaldte velordnede Samfund, hvor vedkommendes sociale Stilling burde yde fyldestgørende Garanti for en redelig Vandel.

Min første Læremester var en alsidig Mand, en god Type af den gamle Haandværker. Ved Siden af sit egentlige Fag, paatog han sig blandet Blikkenslagerarbejde, og da Mejerierne omkring midt i Firserne kom frem, kastede han sig ivrig over Forarbejdning af Mælkejunger, og erhvervede sig hurtig en forbavsende Færdighed i Fremstillingen, indtil Fabrikkerne fik rigtig fat i Fabrikationen, saa maatte han give op og kunde ikke rigtig følge med i Konkurrencen. Ligeledes havde han selv fremstillet sig en Drejebænk til Fabrikation af Trægenstande, og det var forbavsende, saa smukke Ting han dermed kunde skabe.

Jeg husker ham ogsaa som en søgt Tandlæge, men maa naturligvis tilføje, anden Tandbehandling end udtrækning af defekte Tænder, kendte han saa godt som intet til, og behandlingen var langtfra smertefri.

Hans Værktøj var en hjemmesmedet, dertil egnet Tang som sammen med andre, lidt mærkelige Instrumenter, havde sin Plads paa et Brædt, fastgjort paa ydervæggen, naturligvis uden Indelukke og saaledes udsat for Rust og anden Urenhed fra det snavsede Værksted. For Tilfældet havde han saa en almindelig Stol staaende til Patienterne, og jeg fik Ordre til at støtte vedkommende, og samtidig var det en Aftale, at jeg skulde holde ham godt fast i Stolen.

Under højlydte Smertenshyl lykkedes Operationen næsten altid. Dernæst var min Læremester tillige en søgt Mand som Aarelader og kunde nok rose sig af en større Kreds af faste Kunder, som ofte kom langvejs fra, og til regelbundne faste Tider, man hævdede selv, at kunne mærke, naar man trængte til en Aareladning. Her blev saa anvendt en ekstra Stol, en til Patienten at sidde paa og en til at anbringe et Fad paa til Opsamling af Blodet, dertil kom en Stok til at støtte den fremstrakte Haand paa. Fra sin Instrumentsamling paa Væggen, tog saa Smeden det rustne Ladejern, naturligvis ogsaa af eget Fabrikat, tørrede det engang op og ned af det snavsede Skødeskind, og mente vel dermed, at have opfyldt alle Hygiejensens Love – naa, jeg maa sige, aldrig har jeg hørt noget i modsat Retning, alt gik saare godt. Med et Slag paa Jernet blev der aabnet for Blodaaren, og naar han efter eget Skøn mente, nu kunde det være nok, tog han et Blad af sin Skraa og dækkede Saaret med, hvorefter han erklærede sig færdig. Som Regel var Patienten efter Behandlingen synlig bleg, men i alle Tilfælde var Behandlingen gratis med en Kaffepunch i Tilgift – nu er en slig Behandling forbudt og betragtes som Kvaksalveri.

Min Læretids Afslutning saa jeg hen til med store Forventninger, og det var længe før Tiden afgjort, at saa gik Rejsen til Fods og syd paa. Her var man ikke som nu afhængig af en vis Sum Penge til Rejsens Omkostninger, hele Verden stod aaben for den unge Haandværker, saaledes var ogsaa min Forestilling, og til Adgang over Grænsen fordredes kun en Paategning i Vandrebogen, som udstedtes gratis af Politiet og var obligatorisk for enhver Haandværker, hvorefter man her i Landet i enhver Købstad blev visiteret, som man kom frem. Betingelsen var dog gerne, at man skulde være i Besiddelse af Rejsepenge, en mindre Sum paa mindst 2 Kroner. Bede andre Mennesker om Støtte, var jo ikke tilladt, mod dette Forbud blev syndet en Del, ligeledes med Rejsepengene. Ikke sjælden har jeg været Vidne til, at den samme 2 Kroner vandrede frem og tilbage fra Herberge til Politistationen, saalænge der var Rejsende til Viderebesørgelse, men selv Politiet saa igennem Fingrene med meget. Rejseri forbundet med Løsgængerer som nu, kendte vi ikke noget til, og det var kun Haandværkere som rejste, alle underkastede ordnede Forhold.

For at ekvipere mig noget vilde jeg først have Arbejde en kort Tid her i Landet dette fandtes den Gang nemt, og senere skulde saa Rejsen gaa den planlagte Vej, ad Tyskland til. Fra Esbjerg drog jeg først ad Landevejen til Varde, her fandtes et af landets ældste herberger¹. Indehaverne var et gammelt tysk Ægtepar, Manden af Fag Sømsmed, og i Provinsen den sidste Udøver af Faget, men nu var de gamle, og Haandværket var nedlagt, men Værkstedet stod endnu som han havde forladt det Dagen før, over Døren prangede ogsaa et gammelt Skilt, paamalet »M. Ekmann, Sømsmed«. Skiltet skal senere være havnet i Varde Bymuseum. Ved Siden af Værkstedet fandtes Soveværelset, gammeldags og med Halm i Sengene, men alt gav et tiltalende og propert Indtryk. Ved Sengetid fulgte saa gamle Ekmann, rustet med et Talglys sine Svende over Gaarden til Sengene, og hver en Svend maatte nu fremvise sin Skjorte og lade sig kontrollere, at han ikke havde Følgesvende. Efter Tur kom man saa frem med sin Skjorte i Haanden, og fik overrakt Talglyset, med streng Paabud om at lyse godt. Var saa alt i Orden, fik man først Adgang til de straaede Senge. »Har du den Lus, kommer du ikke i mine Senge« og den uheldige Gæst blev saa anvist et Halmleje paa Loftet, til Gengæld var Prisen her nedsat til 10 Øre pr. Nat. Til sidst kunde han dog vist daarlig holde saa effektiv Kontrol, som han selv ønskede, Synet svigtede. I Tyskland var en lignende Kontrol obligatorisk. Dagen efter kaldte Ekmann paa mig:

1. I tællingen 1880 står Carl Ekkerman anført som værtshusholder, 50 år, født i Mecklenburg. 1890 står han som værtshusholder og »Sømsmedemester« boende Nikolajkirkestræde 113. Endnu 1901 bor han der som værtshusholder.

»Du Smed, jeg kan godt skaffe dig Arbejde, men jeg siger det som det er, der er ikke til at være, der er altid Arbejde, og jeg har egentlig lovet mig selv, ikke at sende ham nogen Svend, dermed ved du Besked og kan gøre, som du vil.« Jeg fik Adressen og da jeg skulde samme Vej, tænkte jeg egentlig ikke videre derover før jeg naaede dertil næste Dag. Her var et udmærket Værksted, og da jeg jo ikke havde tænkt at blive der evig, modtog jeg Arbejdet.

Byen var Ølgod, hos Smedemester Hans Knudsen². Ham saavel som hans Hustru med deres 7 Børn blev jeg Venner med for Livet. 5 Gange ialt i min Vandretid har jeg arbejdet hos ham og stadig, til Døden skilte os ad, (Fru Knudsen døde 1914, Hr. Knudsen et Par Aar før) har jeg staaet i Kontakt med dem. Aldrig har jeg truffen en ung Kvinde røgte sin Opgave som hun. Fru Knudsen var Stedmoder til de 6 af Børnene og jeg ved, at de alle mindes hende med den Kærlighed, Taknemlighed og Forstaaelse som hun fortjener. Skønt Familien var ret velstaaende, kom alle Børn efter Tur ud at tjene om Sommeren (vogte Kvæg), men den Dag i Dag, sidder de alle i gode Stillinger, fremskaffet ved egen Dygtighed, ogsaa maa tilføjes, at jeg næsten aldrig har truffen en Haandværker, der mestrede sit Fag som Knudsen, men han fordrede, som en gammel Smedemester forleden udbrød, da jeg fortalte ham, at jeg havde arbejdet der flere Gange – idet han saa vist paa mig – han vilde skam have noget bestilt. Naa, ja, men samtidig var her ogsaa noget at lære for en ung Mand.

Efter nogle Maaneders Tid havde jeg faaet anskaffet mig den nødvendige Takkelage, man kunde den Gang anskaffe sig et Sæt skræddersyet Tøj for ca. 25 à 30 Kroner. Naturligvis var Lønnen saa heller ikke som nu, men omkring 7 Kroner ugentlig med helt fri Station, og dertil var man mere nøjsom end nu om Dage. En Pakke Tobak til 10 Øre om Ugen naar man forstod at spare, var de væsentligste Udgifter, og det nødvendige Tøj fik jeg hurtig anskaffet.

Jeg drog saa paa den planlagte Rejse syd paa – Penge paa Lommen regnede jeg ikke saa meget med, jeg syntes det var mere rask at klare sig foruden, derimod var det i Tyskland nødvendigt, at man kendte der til sit Haandværk hørende »Sunft« eller »Sprechwort«, sikkert ogsaa endnu en Levning fra Laugstiden, desuden fordredes for Smedene en Ransel, snøret af Skødeskindet og paa reglementær Vis, stoppet ind mellem Remmene skulde saa Beslaghammeren anbringes.

2. Iflg. tællingen Ølgod 1880 er Knudsen da smedsvend, 24 år og ugift, født i Holsted. han nedsætter sig som selvstændig smed i byen og bliver gift med Bartholine Nissen. 1890 er der foruden børn tyende, svend og lærling.

Ved Indtrædelse i et fremmed Værksted med Randselen anbragt paa venstre Skulder, traadte man frem foran Ambolten med venstre Haand, drog højre Haand i Honnørstilling til Kasketten og afleverede følgende: »Mitt Gunst dass ist einschauen zum Ehren dess Handwerksmeister und Gesellen«. Smeden ligeledes i Honnørstilling: »Wohlkommen Schmit«.

Efter Modtagelsen af Geskænk siger Svenden, stadig i Honnørstilling: »Schön dank für Geschenk, nach Handwerksgebrauch, Glück auf«. Smeden svarer »Glück zu«.

Ankommen til Ribe fik jeg udstedt min Vandrebog, viseret over Grænsen. Jeg overnattede i Byen og Dagen efter, jeg var endnu ikke fyldt 21 Aar, drog jeg syngende ud af Byen. Barneaarene og Læretiden havde været strenge, nu følte jeg mig glad og fri som Fuglen, og saa drog jeg da 1894 med 12 Øre i Lommen over Grænsen ved Vester Vedsted (den gamle Landegrænse), en lille Mil syd for Ribe. En umulig Sum vil man maaske mene, men man kom frem paa anden Maade dengang, en ung rejsende Haandværker tog man som Regel venlig imod paa Værkstederne i Tyskland, særlig en Udlænding nød en vis beskyttelse her. I den Retning var Tyskerne dejlige at rejse ud til, en Fremmed blev altid taget under Armen. Der var Eventyr og Poesi i dette her, og jeg følte mig lykkelig, Livet var herlig, hele Verden var min og jeg skyldte ingen Regnskab for min Færd.

Jeg naaede til Hamborg og var lidt paf over den store og stærkt trafikerede By, hvorfor jeg hurtigt søgte videre. Jeg agtede mig syd paa til Harburg og husker, at jeg tiltalte en Politimand (almindelig Gadebetjent) og bad om Vej, søgte saa at gøre mig forstaaelig saa godt som mulig. Han saa smilende paa mig og svarede derefter paa fejlfri Dansk, og var yderst omhyggelig for at faa mig paa den rigtige Vej, først fik vi naturligvis en Sludder, han var fra Nordslesvig, fortalte mig ogsaa, hvad Egn han var fra, men jeg har nu glemt dette, til Gengæld maatte jeg saa berette om mine Ønskers Maal og med et Lykke paa Rejsen i Tilgift, forlod jeg ham og naaede Harburg hen ad Aften. Under Turen hertil var jeg meget duperet af den store Elbro, hidtil havde jeg jo kun færdes under smaa Forhold. Dagen efter begyndte jeg saa Turen gennem Lüneburg Hede. Paa hele denne Strækning fra Harburg til Celle regnede man med 3 Dagsrejser og jeg traf egentlig kun et Hus under Vejs.

Jeg naaede dette i meget sulten Tilstand og mente nok, her kunde jeg gaa ind og bede dem sælge mig et Stykke Brød, ganske vist, dette var Begyndelsen paa min Udfoldelse som rejsende Svend og jeg ønskede at gaa forsigtig frem, bede om noget for Betaling, kunde vel ingen gøre mig noget for, men mente dog i mit stille Sind, heller ikke at blive afkrævet

for nogen Betaling, Penge var jo ikke min stærke Side. Jeg bankede paa, men ingen svarede, maaske nok lidt fræk, tog jeg i Døren, den gik villig op til Forstuen, og jeg gik ind og bankede paa den modsatte Dør, stadig ingen Svar, jeg kastede et Blik ind i Stuen, og fra en Dør paa den anden Side, kunde jeg høre en sagte Tale, stod lidt raadvild, men gik saa derhen og bankede paa, men der var stadig ingen der svarede, lidt forsigtig og efter en Pause aabnede jeg alligevel Døren, men hurtig var jeg klar over Situationen, her laa en gammel døende Kvinde, en Præst talte stille til hende, medens en yngre Mand vinkede kraftig afværgende til mig og jeg forlod hurtig og skamfuld Huset.

Ca. ½ Mil til højre for Landevejen, ligger den lille Flække, Snewerding, der tog jeg hen og fik Natteherberge. Her fandtes vel nok en Gendarm, men han holdt netop den Dag sit Bryllup. Blandt de tilstedeværende Rejsende var dette vel bekendt, og havde til Følge, at Byen blev grundig undersøgt.

Ca. et Par Mil før Hannover ligger den lille By Celle, her blev jeg tilbudt Arbejde hos en mindre Mester. Værkstedet var ikke meget værd, og Smeden for den Sags Skyld heller ikke. Uden Aftale om Lønnen begyndte jeg, og blev der et Par Uger uden at det lykkedes mig, at opnaa nogen Aftale med ham om dette vitale Spørgsmaal.

Til sidst blev jeg utaalmodig og forlangte den ønskede Ordning, han var uvillig og til sidst lagde jeg Værktøjet og erklærede: »Nu vil jeg ikke mere fortsætte paa den Maade« Han farede op som en Troid i en Æske og løb hen imod mig med hævet Hammer som om jeg skulde knuses med et Slag, der skete dog ikke noget, men jeg vaskede mig, og forlangte Afregning, eller jeg gik til Politiet. Denne fik jeg, selv om det var for lidt, var jeg dog klar over, at herved var ikke stort at gøre. Forholdene her var ogsaa kun fattige.

Jeg vidste Besked med, at den danske Dronning Caroline Mathilde var død og begravet her i Celle, og forhørte mig flere Steder, men ingen vidste nogen Besked med dette. Til sidst fandt jeg hendes Mindesmærke i et lille Anlæg, hun staar her paa en ret tarvelig Sokkel, som præget af dyb Sorg, med sine Smaaabørn (vistnok 3) tillidsfuldt lænet imod sig. Dansk Dronning fra 1751-75 og hendes Historie fortæller, at hun døde her i Celle, hvor hun boede i 3 Aar og var meget afholdt, hendes Tragedie erfares nemt ved at slaa op i ethvert Leksikon.

Ad Landevejen gik jeg nu videre til Hannover, her i denne smukke og tiltalende By vilde jeg gerne arbejde, ligeledes hævdes, at her tales Tysklands smukkeste Tysk, og jeg kunde nok trænge til at udvide mine Sprogkundskaber.

Paa en eller anden Maade havde jeg faaet opsporet, at paa en Loko-

motivfabrik i Linden (Eggersdorff & Co.) – Linden er en selvstændig By, sammenbygget med Hannover som Frederiksberg med København – var ansat en dansk Værkmester, jeg fik ogsaa hans private Bopæl opgivet, og en Søndag Formiddag tog jeg saa Mod til mig og opsøgte ham i Hjemmet. Her var ingen Arbejde, ellers var han flink, og spurgte mig ud om et og andet. En tilstedeværende yngre Slægtning, blandede sig i Samtalen og han var vistnok senere Aarsag til, at jeg alligevel blev antaget, min Paa-gaenhed havde hjulpet mig.

Fabrikken var stor og moderne, i Almindelighed eftertragtet som et godt Arbejdssted. jeg var glad, her kunde jeg have blevet saa længe, som jeg vilde, men som Tiden gik, fik jeg andre Planer, og slog mig sammen med to andre rejselystne og drog videre syd paa.

Her i Hannover havde vi en Klub af Skandinavisk Forening, med Mødeaften hver Lørdag, vi havde vores eget Lokale, var dertil alle unge Mennesker i Tyverne med Mod paa Livet, og enhver fik næsten Lov til at udfolde sig som han vilde, naturligvis med en mindre Begrænsning.

Kom Værten eller en Tjener var Sproget jo dansk og for alle undtagen Medlemmerne uforstaaeligt, jeg husker at Værten bar det pudsige Navn »Ziegenbein« (Gedeben).

En Dag stillede en fremmed Droschekusk i Foreningen, han havde i et Anlæg fundet en hængt Mand, som han saa havde skaaret ned og senere henvendt sig til Politiet. Her havde man i Mandens Lommer fundet et Par Breve skrevet paa det danske Sprog, hvorefter man saa henvendte sig til os. Det fremgik af hans Papirer, at han var Ovnsætter af Fag, samt hjemmehørende i en fynsk By, hvorfor vi satte os i Forbindelse med hans Familie, fik ogsaa et venligt Svar, men Manden var død, og man ønskede ikke nærmere gjort ved Sagen. Den omtalte Droschekusk kørte saa for os Begravelsesdagen, først til Kapellet for Selvmordere, hvor han laa, derfra til Kirkegaarden, og dermed var Staklens sidste Rejse endt. Penge fandtes ikke paa ham, men dog et forholdsvis nyt Ur, dette og en Lok af hans Haar sendte vi hjem til hans Paarørende. Aldrig glemmer jeg Synet af Ligkappellets Gæster, her laa 5 Selvmordere Side om Side, deriblandt en ung Nonne.

Dette var den første Etape af min Rejse. Med Sparsommelighed kunde man ogsaa godt klare sig paa den Maade, det frie Liv kunde maaske nok friste til at tage let paa et eller andet Forhold, som man nu ser lidt anderledes paa, men i Almindelighed foregik det altsammen ret harmløst, dog den Dag kom, da jeg sagde til mig selv, hertil men ikke videre, nu kan det være nok. Det skete vel, at en svag Sjæl blev hængende og ikke kunde løsrive sig fra den tillokkende Tilværelse, fik maaske ogsaa Hang til de vaade Varer og Slutrejsen kunde saa ende ret sørgelig. Haanet og mi-

skendt af alle ubetænksomme Mennesker. Jeg kendte udmærket Faren og ønskede naturligvis ikke en lignende Udgang, derom senere. Ydermere havde jeg indmeldt mig i »Tysk Metalarbejderforbund« som udbetalte 30 Mark om Aaret i Rejseunderstøttelse, beregnet med 2 Pfennig pr. løbende Kilometer, men i 2 Rater med 6 Maaneders Mellemrum.

Her i Hannover havde jeg haft et lykkeligt Ungdomsjaar, og mindes det endnu med Vemod.

Nogle Aar senere besøgte jeg vel igen Byen, men alt var nu forandret, bl.a. havde alle store Fabriker slaaet sig sammen om fælles Arbejdsanvisning, og en personlig Henvendelse var udelukket, saaledes havde man forresten, efterhaanden indrettet sig over det meste af Tyskland. Først paa Sommeren 1895 gik Turen atter syd paa.

Blandt de rejsende Haandværkere var det store Maal gerne Schweitz saaledes ogsaa her, og sammen drog vi saa ad Landevejen over »Hameln« Cassel, Frankfurt a/M, Darmstadt til Mannheim. Jeg husker ved Indgangen til Darmstadt, blev vi anraabt fra den modsatte Side af Gaden. En ung Mand havde hørt os tale Dansk, og var meget glad ved Mødet. Vi udvekslede Hilsner og gensidige Spørgsmaal, gik ogsaa ind paa en Restaurant og drak et Glas Øl paa Landsmandsskabet og gamle Danmarks Velgaaende. Han var Mejerist, men foretog sin Rejse som en Slags Turist. Da vi naaede Mannheim havde vi tilbagelagt en Tur paa omkring ca. 350 Kilometer. Paa den kendte store »Soda- og Anilinfabrik« i Ludwigshafen fik jeg Arbejde som Reparatør, Forholdene her var ret omfattende og Fabrikken beskæftigede dengang ca. 7000 Arbejdere.

Efter en lang Arbejdsperiode i Hannover burde jeg vel nok endnu have været ved Muffen, men nu havde jeg faaet Arbejde, og denne lykkelige begivenhed skulde ogsaa fejres, og Slutresultatet var herefter, at jeg blev skyldig et mindre Beløb, hvorfor Værten villig tog min Randsel i Pant. Min Gæld var ubetydelig, og repræsenterede ikke 10 Mark. Efter 8 Dages Forløb vilde jo den første Ugeløn falde, mente jeg, men dette gik anderledes. Den første Ugeløn blev staaende i Fabrikken, og derefter udbetaltes Løn hver 14. Dage. Saaledes var jeg meget uheldig og maatte arbejde i 3 Uger før jeg fik Penge.

Endelig oprandt Dagen for Udbetalingen, og jeg tog først over for at afvikle Gælden. Værten var venlig nok, og klappede mig paa Skulderen, hvorefter jeg forklarede ham, hvordan det var gaaet mig, han talte ellers ikke om noget, hvorefter vi skiltes som de bedste Venner. Dette skete en Lørdag Aften, og vel vidende, at der var Møde i Skandinavisk Forening, tog jeg derhen og traf ogsaa flere Landsmænd. Senere paa Aftenen skulde saa Mødet afholdes. Formanden indledte som sædvanlig, gjorde sig først

færdig med de løbende Sager, hvorefter han fremtog en Skrivelse, forhørte sig først om mit Navn, om jeg var til Stede. Jo, jeg meldte mig, han læste saa Skrivelsen op, som var sendt ham fra den omtalte Vært paa Herberget. Jeg havde opholdt mig her hos ham, han nævnte Datoerne og stiftet den angivne Gæld, og siden ikke vist mig. Af Hensyn til de mange Skandinavier som aarlig passerede Herberget, og det gode Forhold ham og mine Landsmænd imellem, som endnu ikke var blevet svigtet, henstillede han nu til Foreningen, og dens Bestyrelse, at foretage sig det fornødne.

Nogen hel Spøg var det nu ikke dengang, at blive fremstillet i Gabe-stokken gennem Foreningens Blad, og jeg lod ham omgaaende vide, at Beløbet var betalt ved første Lejlighed, og samme Aften, men havde naturligvis ingen Kvittring, eller andet Bevis, og jeg blev ikke troet. Brevet havde han lige modtaget og forsøgte, godt skaaret for Tungebaandet som han var, at give sin og Brevets Fremstilling Sandhedspræg, og fordømte det skete meget haardt. Han fik ogsaa Støtte fra enkelte af de Tilstedeværende, og rasende forlod jeg Stedet, og lovede samtidig mig selv, at det skulde vare en god Stund, før jeg igen satte mine Ben i Foreningen. Jeg følte, at her var gjort mig Uret.

Et Aarstid efter – jeg opholdt mig dengang i Schweitz, traf jeg en Landsmand som netop kom fra Mannheim, jeg spurgte til et og andet i Samtalens Løb ogsaa Formanden. Han var rejst – medtagende hele Foreningens Kasse og var efterlyst, mere vidste han ikke. Egentlig forbavset blev jeg ikke, men kunde ikke lade være at tænke paa hans mesterlig fingerede Retsind.

I Ludwighshafen kom jeg aldrig til at føle mig rigtig tilpas, jeg var der som Reparator, og Arbejdet var meget snavset. Blandt Haandværkerne var det god Latin dengang, man skulde ikke være bange for at skifte saa længe man var ung, dermed uddannede man sig i sit Fag, maaske ogsaa dette styrkede mig, for efter nogle Maaneders Forløb søgte jeg over til Mannheim paa en almindelig Maskinfabrik, Mohr & Federhaff, og efter et lille Aarstid stiledede jeg videre efter det ønskede Maal, Schweitz, og tog foreløbig Vejen over Heidelberg, Karlsruhe til Strassburg, bekendt først og fremmest for sin smukke Domkirke »Münster«. Byen havde dengang ca. 165.000 Indbyggere, og er som bekendt Hovedstad i Elsass-Lothringen. Byen er vel nærmest fransk præget, ligesom dette Sprog var mest anvendt. Overalt ser man Kvinderne drage Byen rundt som Sælgersker fra en Trækvogn eller lignende og med en Hund som Trækdyr, ligeledes holdtes Storvask ved Floden (Rhinen). Tøjet besad dog ikke den blændende Hvidhed som under vore hjemlige Breddegrader. Paa Vej gennem Byen tog jeg ind paa en Restaurant og bestilte mig en Kop Kaffe med

Brød, hvorefter der blev serveret en stor Spølkumme med Maltkaffe, og saa tynd, at man kunde se Bunden af Koppen i skænket Tilstand, dertil en Spiseske og et Rundstykke som det var kommen fra Bageren og uden Smør. Rundstykket blev derefter i passende Bidder anbragt i Kaffen og saa spiste jeg Kaffe. Forkælet var jeg jo ikke, og har altid haft let ved at underkaste mig de stedlige Forhold.

Her var ogsaa en kommunal Arbejdsanvisning og vel nok mere af Nysgerrighed, drog jeg senere derhen. Ved Indgangen kom en Mand hæslæsende, jeg var vel ikke Smed? Jo, jeg var, og om jeg vilde have Arbejde, jo. Jeg forstod han søgte at komme udenom Honorar til Anvisningen, og gik ind paa Ideen. Om jeg var villig til at rejse til et bestemt Klokkeslet, ogsaa dette gik jeg med til, var forsaauidt ligeglad hvor Rejsen gik hen, den maatte jo i alle Tilfælde være gratis. Forholdene kunde jeg jo bedømme ved Vejs Ende, tænkte jeg i mit stille Sind.

Han fulgte mig til Banegaarden, købte mig en Billet, og var saaledes Vidne til, at jeg kom med det rigtige Tog. Byen jeg skulde til hed Vasselheim og var beliggende i Vogeserne, tæt op ad den franske Grænse.

Hos mine Medrejsende, som mest bestod af Kvinder i deres smukke Nationaldragter, og belæsset med Kurve indeholdende Varer fra Markedet i Strassburg, søgte jeg at indlede Samtale for at skaffe mig Oplysning om Forholdene i Byen Vasselheim, hvor jeg agtede mig hen, men ingen kunde tilsyneladende forstaa Tysk, og rystede blot paa Hovedet.

Ved en af de første Stationer var en yngre, bedre klædt Mand kommen ind i Kupeen, han saa nok ud til at være mere med, og havde lagt Mærke til mit forgæves Forsøg paa, at indlede Samtale, og henvendt til mig: »Hvad er De egentlig for en Landsmand?«

Jeg fortalte ham det og viste ham mit Pas, skrevet paa Fransk og Tysk. »A-ha« Han blev interesseret og fortalte de andre Medrejsende derom, fortalte oven i Købet om Sønderjylland, og sammenlignede Danskernes Stilling med Elsass-Lothringen, og mærkelig nok, nu kunne alle i Kupeen tale Tysk, og den ene var nu mere behjælpelig end den anden. Da vi naaede Vasselheim, havde jeg sogar indtaget en efter Stedets Forhold udmærket Frokost, og gjorde min Entre rygende paa en god Cigar, alle havde været yderst venlige og delt deres medbragte Mad med mig.

Byen var en lille Bjergkøbstad, højst paa et Par Tusind Indbyggere, snavset og med Kokager paa Gaderne som det ikke saa ud til, blev fjernet hver Dag. Den formentlige Fabrik, fik jeg derefter opsøgt, Forholdene var mere end tarvelig, og jeg kunde slet ikke tænke mig, at slaa mig ned her, og forhørte mig ikke engang om Lønnen.

I Udkanten af Byen fandt jeg et lille Værtshus, passende for natten og tog derind. Lidt tidlig paa Morgenstunden stod jeg op, og mente nok jeg

kunde finde Vejen efter Strassburg, men ukendt med Bjeglandskab som jeg var, tog jeg fejl, og havnede oppe i Bjergene hvor ingen Landevej fortsatte. Flere Gange naaede jeg vel at finde en stor, bred Landevej under mig, men komme derned var umulig. Her var Masser af Frugt, særlig Vindruer. Skønt jeg kendte Faren og vidste disse blev beskyttet med et ladt Gevær, saa jeg alligevel mit Snit til ubemærket at liste mig ind i en saadan Vinmark, jeg kunde ikke staa for Fristelsen, sulten som jeg var, og uden Hensyn til Maven som nok vilde reagere voldsom. Efter Mørkets Frembrud fandt jeg igen tilbage til Byen og ud paa den slagne Landevej og efter et udmærket Herberge hos »Madam Græsmejer« gik Turen tilbage til Strassburg, og dermed var dette lille Eventyr forbi. Hvorefter jeg igen fortsatte syd paa, over Slettestat, Colmar og Mühlhausen til Basel i Schweiz.

Jeg havde slaaet mig sammen med 2 Schweitzere og vi naaede alle Basel med Maverne i en miserabel Uorden. (Vindruerne). I Basel fik jeg Arbejde paa et mindre Værksted. Schweiz er et eftertragtet Land smuk og herlig at færdes i, men man taaler kun daarlig Udlændinge, og en almindelig fælles Benævnelse for disse var »Schwaab« (et Skældsord for enhver man mente var Udlænding). Forresten har Schweiz meget tilfælles med Norge i den Retning, fælles er vel ogsaa, at de ledende Stillinger mest er besat af Udlændinge, dog sjælden Italienerne.

Min Vandrebog skulde viseres hos den danske Konsul i Zürich og jeg fik den tilbage med Tilføjelsen: »gratis paa Grund af uformuende Omstændigheder«, Skade at jeg ikke mere er i Besiddelse af den gamle Bog.

Efter 1898 da den østrigske Prinsesse Elisabeth blev myrdet i Genf, blev Indrejsen strengere, og der forlangtes nu et Hjemstavnbevis for at faa Tilladelse til at opholde sig i Landet. Indtil en saadan kunde fremskaffes, fik man saa gennem den danske Konsul udstedt et saakaldt Opholdsbevis, men kun gældende for 14 Dage. Morderen var en Kommunist ved Navn Luccihine, han passede hende op ved en Landgang fra Genfersøen og stak hende ned ved at jage en Syl i Hjertet paa hende, et ret meningsløst Mord, hun var meget populær og godgørende. Her i Basel blev jeg til hen paa Sommeren 1896 og gik derefter sammen med en tilfældig Bekendt paa Rejse gennem Nordschweitz, kom til Slut til Sankt Gallen, og senere til Zürich, der kom vi bl.a. ind paa et større Kleinsmedeværksted, hvor man havde Brug for en Kleinsmed, jeg foreslog saa min Medrejsende, som var oplært i Faget, Arbejdet, jeg var jo ikke Kleinsmed (Bauschlosser) og saadan blev det. I Fællesskab lejede vi saa et Værelse, men i det lange Løb kunde det ikke gaa, jeg fandt ingen Arbejde, og ønskede ikke denne March paa Stedet, og en skønne Dag drog jeg videre. Vi skulde saa staa i Brevveksling og han vilde i Tidens Løb forsøge at

skaffe mig Arbejde paa samme Værksted. Særlig glad ved disse udsigter var jeg ikke, eftersom hans Branche ikke var mit egentlige Fag.

Jeg drog saa af Sted og valgte Turen omkring Zürichersøen, over Horgen og syd om Søen op gennem Kanton Glarus til Sankt Gallen. Jeg havde sluttet Rejseselskab med en ældre Østerriger, af Fag var han Kobbersmed og lidt for glad ved Snapsen, som resulterede i et for ofte »Grüss Gott«, Hils Gud, et almindelig Erstatning for Goddag, blev hans Entre belønnet efter Ønske, leverede han et »Forgelless Gott«, Gud gengælde det. Hvorledes hans Sprogblomster virkede sammen med hans Tilstand paa Folk, skal jeg lade være usagt, men samtidig saa han dybt sørgmodig paa Folk, og saa komisk, at jeg havde Besvær ved at holde mig alvorlig. Under Turen naaede vi en mindre Flække, og da han tidligere under Togtet havde erhvervet sig nogle Pølser, kaldet »Landjægere« (en Nationalspise i Schweitz), mente han nu kunde jeg skaffe Brød, hvorefter der skulde holdes Festmaaltid. Jeg indvilligede heri og valgte et lille Enetages Hus med 2 Lejligheder, og efter almindelig Slagorden henvendte jeg mig paa 1. Sal, bankede forsigtig paa Køkkendøren, ud kom en ung Kvinde, hun saa paa mig, uden at svare, gik saa tilbage og kaldte, hvorefter en Gendarm i fuld Krigsmaling traadte frem, han forlangte Papirer, og dermed mente jeg var min Skæbne beseglet. Nej, jeg skulde blot følge med paa Stationen for at faa mine Papirer og andre Forhold konstateret, maaske var det slet ikke saa slemt alligevel, og sammen gjorde vi saa vores Entre paa en mindre Politistation, hvor vi blev modtaget af en Herredsfoged eller lignende Embedsmand, forresten en ælde Mand bebrillet og med et mægtig Fuldskæg, en vældig Donnertale fulgte Modtagelsen, hvad jeg bildte mig ind, om jeg troede, at man her i Byen kunde gøre sin Entre med at gaa fra Hus til Hus og betle.

Jeg protesterede og hævdede, kun at have besøgt det samme Sted og bedt om et Stykke Brød, Naa-a. Han forhørte sig hos Gendarmen, som nok mente, dette kunde være rigtig, og den gamle Bulderbasse saa straks mere medgørlig paa Sagen. Hvor jeg nu agtede mig hen, jeg nævnede St. Gallen, hvad vil De der? Jo, for en fjorten Dages Tid siden var jeg lovet Arbejde i Byen, hos hvem? Jeg nævnede Navnet paa et Værksted, som jeg dengang havde besøgt. Ja, der havde virkelig været Tale om en Stilling, men ganske vist senere. Jeg maa dog indrømme at Øjeblikket var mest beregnet paa at redde mig ud af min nuværende Klemherke. I Mellemtiden arriverede igen Gendarmen, medbringende min Lidelsesfælle, han skældte grum ud og trakterede med Skældsord af den groveste Slags, hvilket havde til Følge, at han omgaaende røg i Kachotten. I disse Tider kendte man kun lidt til Telefon, og jeg blev lidt ængstelig skuffet, da jeg

saa den gamle begyndte at søge i Telefonbogen, og derefter gaa ind i et tilstødende Værelse og ringe op. Lidt efter kom han tilbage, tilsyneladende meget vred og ophidset. Jeg betragtede dermed Slaget som tabt, men forsøgte endnu engang med hele min Overbevisnings Varme, at tale min Sag, og virkelig, endnu engang gik han ind og ringede op. Hvad der blev drøftet ved jeg ikke, men han kom synlig bedre stemt tilbage, holdt endnu en streng Tale til mig, og endte med at sige: »Er De sulten, kan De blot sige det, jeg vil saa skaffe Dem et Brød.« Jo, jeg var naturligvis sulten, igen ringede han og knap efter blev bragt et stort rundt Hvedebrød som det bruges deromkring, stort nok, saa man kunde bespise et større Selskab dermed, og jeg kunde daarlig bære det under Armen, i dyb Taknemmelighed vilde jeg forlade Arenaen, men han bad mig vente et Øjeblik, greb sin guldtressede Kasket samt en Stok og vilde følge mig. Nedkommen gik Turen til et større Værksted, her gik vi ind, kaldte saa de derværende unge Mennesker sammen, han præsenterede mig og holdt følgende lille Tale: »Denne unge Mand, er kommen rejsende hertil, han brugte en paa Tysk almindelig Vending »Direchte von die Mutter« og er indbragt her til Stationen for Betleri, han har gjort Rejsen fra København og hertil, men da han hævder, at der er Mulighed for, at han kan faa Arbejde i St. Gallen, har jeg ladet Naade gaa for Ret og givet ham fri, jeg ønsker saaledes ikke at være ham til Ulykke«. Herefter holdt han i velvalgte Ord et lille Foredrag, ogsaa beregnet paa de andre unge Mennesker, hvis Skæbne han mente godt kunde føre ud i lignende Situationer. Hans jævne Ord gav os alle sikkert noget at tænke paa, i alle Tilfælde var jeg stærk berørt, og i dyb Taknemlighed, gav jeg ham Haanden, takkede ham og hilste af, lovede ham ogsaa, selv at vogte min Færd.

Endnu staar han lyslevende for mig, denne gamle velmenende Mand. Ad Landevejen drog jeg saa afsted med mit erhvervede Kæmpebrød under Armen og vakte vist noget Opsigt dermed.

Ankommen til St. Gallen tog jeg ind paa Herberg »Zu Heimath«, og her holdt vi Fællesspisning paa Brødet.

I St. Gallen eller Zürich fik jeg ingen Arbejde, hvorfor jeg valgte Vejen til Schaffhausen, hvor jeg gik over Grænsen ind i Tyskland, over Reutlingen til Ugrach i Schwartzwald, en lille By omkring 5000 Indbyggere. Her fik jeg tilbudt Arbejde men kun for en kortere Periode, beregnet paa en Bestilling som Mesteren havde modtaget og jeg tog imod det. Egnen og forresten hele Turen fra den schweitziske Grænse, var rig paa gamle Borgruiner, alle forlenet med en vidunderlig Skønhed »Hohentwiel« »Hohenzollern« »Hochenurach« »Lichtenstein« med flere, alle med Undtagelse af »Hohenzollern«, var de beliggende paa en Tinde.

Særlig »Hohentweil« med en enestaende Udsigt over Bodensøen i

Schweitz, tonede fra Landevejen pludselig frem i sin fulde Majestæt, og var det saa mulig, blev de alle besteget, og havde man Øjnene og Fantasi i Orden, kunde saadan en Tur, selv om den altid var længere end beregnet, give stort Udbytte og Stof til Eftertanke.

Jeg husker saaledes Slottet Hohenzollern, jeg havde bragt i Erfaring, hvor omtrent det skulde passeres og var meget spændt, særlig da det den Dag var taaget, og saaledes videre Udsyn mangelfuld, men pludselig tonede det frem af Taagen som et helt Evnetyrslot, vidunderlig smuk at skue i sin Majestæt.

I Schweiz havde jeg truffet en ældre Haandværker, Maler af Profession ved navn Axel Landgren, ældre Navere fra Tiden deromkring husker ham endnu. Hans Evner var sjældne, jeg husker endnu enkelte af ham udførte Arbejder, blandt andet paa en mindre Restauration, hvor Skandinaverne holdt til, vi kaldte det hos »Mutter i Seilergraben«, her havde Landgren udført en Loftsdekoration. Den Skønhed, som hvilede over dette Arbejde og Motiv, har betaget mig mange Gange, og dog var han, efter hvad der blev berettet, langt fra helt appelsinfri under udførelsen af sin Kunst, og i mangt og meget har jeg ikke kunnet undlade, at sammenligne ham med min Far.

Sidste Gang jeg saa ham, var i en af de sydtyske Byer, som min sidste Skildring omtaler, og jeg kunde ikke lade være at mindes de samme Ord, som den gamle Præst udtalte ved Fars Begravelse: »Sørgelig, der var dog saa rige Evner«.

Hvad der ogsaa betegner Byen, er den historisk kendte »Uhracher Wasserfall«, Vandet samler sig her fra Bjergene og styrter sig pludselig udover i et uhyre dybt Fald, Vandmassen er kun relativ, men giver et smukt Skue, naar den af Vinden solbeskinnet spreder sig, og Motivet er meget bekendt. Da Arbejdet var færdig, drog jeg videre efter Ulm, bekendt som Hovedstad i Würtemberg. Her stiftede jeg Bekendtskab med en ældre Dansker, af Fag var ogsaa han Kobbersmed, og vi skulde samme Vej, men efter at have tilbagelagt 15 Kilometer naaede vi den lille By Vöringen, og der fik jeg Arbejde. Her i Vöringen (Bezirk Illeetissen) paa et temmelig stort Kobbervalseværk og Traadtrækkeri, fik jeg tilbudt Arbejde og tog naturligvis derimod med Glæde. Paa Herberget i Ulm havde jeg desværre erhvervet mig Følgesvende og egentlig lovet mig selv ved første lejlighed at lade mig indlægge til Rensning, sligt var dengang ikke ualmindelig i Tyskland og besværliggjordes saaledes kun ved at Nats Ophold paa Hospitalet. Nu blev der ikke Tid dertil, og jeg maatte saa foreløbig se at klare mig, til jeg fik tjent lidt Penge. Jeg skaffede mig Logi hos nogle Folk i Nærheden af Fabrikken. Tilsynelandende var alt vel ikke just førsteklases, men det var jeg heller ikke, jeg husker saaledes, at jeg efter

rigtig Herbergmanerer klædte mig nøgen af om Natten, af Hensyn til Sengene, her var overalt lerstampede Gulve, men egentlig snavset syntes jeg nu ikke der var, som var blevet fortalt.

Paa Fabrikken havde man kort Tid i Forvejen ogsaa antaget en Svend fra Landevejen, her mente jeg, at kunne finde Forstaaelse og henvendte mig til ham og betroede ham min Tilstand, om han ikke indtil videre kunde laane mig noget rent Undertøj, nej, han hævdede ikke at have noget at undvære, naa, herved var intet at gøre.

Et Par Dage senere kom min Værkmester til mig med følgende, han nævnede mig ved Fornavn: »Hør Jes, det er ikke et godt Sted, du har valgt at bo.« Jeg klagede egentlig ikke, om jeg ikke vilde hen og bo hos ham, han ejede et lille Hus med tilhørende Værelse, som for Øjeblikket stod ledig, efter at en voksen Datter var rejst hjemmefra, dette kunde passe bedre for mig, og ønskede jeg det, kunde jeg senere meddele ham det, det stod saa til Tjeneste. Jeg overvejede Sagen og mente saa nok det alligevel skulde gaa, og flyttede derhen, men det varede kun 2 Dage, saa kom Schrem igen (han hed saaledes) »Hør Jes, du har jo Lus!« Ja, jeg forsøgte ikke at benægte det, men undskyldte mig med, at jeg nok mente at have kunnet skaane Sengene, da jeg klædte mig nøgen af hver Aften. Ja, jeg skulde heller ikke være ked af det, hans Hustru havde intet opdaget, og han havde i sine unge Dage selv færdedes paa Landevejene og vidste, hvad der kunde ske.

Men jeg havde henvendt mig til Vimmer og bedt ham hjælpe mig, som han dog havde nægtet, i Stedet havde han nu, efter at jeg var flyttet, fortalt ham min Tilstand, og nu kunde han vente, hvorfor han fordømte ham i haarde Ord. Jeg skulde ikke bryde mig mere om det, nu skulde han sørge for, at jeg fik saa meget Forskud paa min Løn, saa jeg kunde købe mig noget rent Tøj og mit snavsede skulde saa bringes ned til hans Hustru, hun skulde nok rense det, saa ingen anden blev indblandet i den Sag. Det sidste protesterede jeg imod, men saadan blev det, og Vimmer ofrede jeg efter dette ikke mange venlige Tanker. Her paa Fabrikken kunde jeg have blevet saa længe jeg vilde, men dette her var en decideret Landsby, streng katolsk og efter mine Begreber med en højst primitiv indstillet Befolkning, og slaa Rod her, kunde jeg ikke tænke mig. Hvad her særlig forbavsede mig var, at Hundekød blev betragtet som en særlig Lækkerbidsken, derimod blev Hestekød foragtet, som vi her miskender Hundene.

Som nævnt var man her strengt katolsk indstillet, og det var ret almindelig, at Kirken blev besøgt 3 Gange daglig af Kvinderne, og var man ikke af samme Trosopfattelse, var man egentlig slet ikke velset og blev betragtet som en Paria (Kasteløs). Ligeledes var enhver Korsvej eller Ind-

gang til en Landsby markeret ved et Krucifiks. Eller var der engang paa Stedet sket en eller anden Ulykke, Forbrydelse eller lignende, var dette markeret ved en lille Mindetavle, paaskrevet hvad og hvornaar dette var sket og tilsidst et: »Bitte für ihn« (Bed for ham) Alt dette kunde maaske i sig selv indeholde en vis Skønhed. Men sad man en Aften paa et Værts-hus, som var stærkt repræsenteret paa disse Egne, maaske ogsaa Gæsterne mer eller mindre paavirkede og Kirkeklokkerne pludselig tog til at ringe Solen ned og Værten med en Tordensstemme som ikke var til at tage fejl af, forkyndte: »Mein Herrn, jetz wird gebetet«, og saa alle Tilstedeværende, uden Hensyn til Tilstanden, som i Dyb Andagt sænkede Hovederne i Bøn, har jeg til Tider haft mine Tvivl om Ægtheden. Ligeledes ved at passere et af de førnævnte Kendetegn Krucifiks el.l. slog man i dyb Alvor Korsets Tegn foran sig. Engang hvor Vedkommende samtidig samtidig var kendelig beruset, haanede jeg ham i ungdommelig Letsind derfor, han tilgav mig det aldrig rigtig. Et Prospekt, husker jeg ligeledes fra Tiden, man ser et Værts-hus med Gæsterne udenfor og i vild haandgemæng, midt i Affæren arriverer Værten, stor og bred i Dørn, tiltalende de kæmpende saaledes: »Mein Herrn, nun hören Sie auf mitt Raufen, es wird gebetet«. Satiren var træffende.

En skønne Gang var Byens Ungdom i Vøhringen samlet til Fest, tilsluttet Bal, ogsaa jeg og den omtalte Vimmer var mødt og morede os sammen med de andre, drak vistnok ogsaa et Glas Øl i Fællesskab. Da vi til Slut skulde samme Vej, fulgtes vi ad, ikke langt fra hvor jeg boede, kom vi i trætte og jeg bebrejdede ham hans Handlemaade, da jeg tiltraadte min Plads paa Fabrikken. Pludselig og uden at jeg anede Uraad, anfaldt han mig, men jeg var ham overlegen i fysisk Styrke, og fik ham overmandet, jeg lod ham vide, at nu var det mig en let Sag, at give ham den Afstraffelse han saa rigeligt havde fortjent, han bad imidlertid mindeligt for sig, og blev mærkværdig modstandsløs. Jeg rejste mig og hurtig som en Kat var han paa Benene og løb hen til min Værkmesters Sovekammervindue raabende: »Vilhelm, Vilhelm Jes hatt mich überfallen« Jeg gik roligt bagefter og op paa mit Kammer paa 1. Sal og begyndte at klæde mig af, da jeg fik begyndt paa Benklæderne, opdagede jeg, at venstre Ben var fyldt med størknet Blod, straks var jeg klar over, at mens han tilsyneladende virkede modstandsløs havde han faaet fat i Kniven og brugt den. Jeg havde ikke mærket noget og vidste saaledes ikke hvor slemt ilfældet var, men gik nedenunder og bankede forsigtig paa Sovekammerdøren. Før jeg kunde forklare mig hvad der var sket, udbrød Schrem: »Hvad er der i Vejen, Jes? Han har da vel ikke stukket dig med Kniv, slikt kunde jeg tiltænke ham.« »Jo-o.« Jeg bad ham følge med op, han vilde omgaaende hente Læge, men jeg ønskede paa ingen Maade

noget Røre om Sagen, blot han vilde hjælpe mig at undersøge og rense Saarene, han var mere end villig og meget behjælpelig.

Heldigvis viste Skaden sig ikke at være saa stor endda. Schrem betroede mig senere, at han havde været bange for, at Lungerne skulde være berørt, som ogsaa godt kunde tænkes. Ialt havde jeg faaet 5 Knivstik, som jeg den Dag i Dag bærer Mærker af, ogsaa min Frakke var ødelagt. Efter omhyggelig Rensning, blev Saarene belagt med Hefteplaster, hvorefter jeg fik Ordre til at forholde mig rolig et Øjeblik, han kom straks. Da han kom tilbage sagde han, ja, heroppe maatte jeg ikke blive liggende alene, jeg kunde forbløde, og derefter blev jeg beordret ned i det fælles Sovekammer, jeg tænkte her findes maaske en Divan eller lignende, men nej. Som Sovested for de ældre blev anvendt en Dobbeltseng og umiddelbart opad, en almindelig Seng, hvor en Datter, dengang 15-16 Aar havde sit Leje, hun blev nu anbragt op ad Forældrene og jeg blev saa anvist en anden Plads ved Siden af Emma, men jeg protesterede, dette kunde jeg ikke tage imod, men der fandtes ingen anden Udvej og jeg maatte tilsidst være følgagtig, men sov dog ikke videre den Nat, jeg følte mig noget genert over Situationen. Jeg ved godt, at det efter vore hjemlige Forhold lyder mærkelig, men saadan gik det, og hvis man mener, at en mindre god Moral eller anden Primitivitet spillede ind, maa jeg protestere, netop denne Familie, stod fuld paa Højde med vore hjemlige Forhold, men naturligvis, de var hjertensgode, ellers havde de vel heller ikke i den Grad sat sig i Forældres Sted som skildret.

Efter omkring 7 Maaneders Forløb var jeg færdig til at drage videre og sagde min Plads op. Jeg husker, at jeg bad Konen sy mig en Lomme-taske til mine Papirer, her til var hun villig nok, og jeg tog Plads i Nærheden, men kunde ikke undgaa at bemærke, hvorledes hun i Stilhed fældede store Taarer paa sit Sytøj. Endnu snart 50 Aar efter, gemmer jeg den gamle Taske, nu lever disse gode Mennesker næppe mere, men mange venlige Tanker er siden i Aarenes Løb vandret de ca. 1000 Kilometer syd paa.

I Foraaret 1897 havde jeg saa bestemt mig til at drage efter München til, jeg holdt op paa Fabriken og tog om Morgenen med Toget ind til Ulm for at melde mine Papirer fra. Paa Vej til Stationen husker jeg, at jeg paa Afstand saa 2 Haandværkssvende passere landevejen, jeg tænkte ikke videre derpaa, men ankommen til Ulm og paa Vej over Donaubroen, saa jeg igen de 2 komme imod mig. Pludselig begyndte den ene at vinke genkendende til mig og efterhaanden som vi kom hinanden nærmere var Genkendelsen gensidig, vi havde i Schweiz knyttet varmt Venskab. Han arbejdede dengang i Altstaden ved Zürich som Stolemager og jeg husker,

han der var beskæftiget med en ny Præsidentstol som den Gang blev udført paa dette Værksted, forresten hed han Deela og var hjemmehørende i Kolding. Han var i Mellemtiden gaaet syd over Alperne i Schweitz til Italien. Det var svært at klare sig der under disse Forhold dengang, og de endte da ogsaa med, at han blev taget af Politiet og ført tilbage, hvor han kom fra, og videre over den tyske Grænse, og nu var han altsaa her, ikke saa lidt havareret. Hans Kollega, som forresten ogsaa var dansk, var han mindre godt tilfreds med. Hans økonomiske Forhold stod slet ikke i Forhold til Deelas, men han var meget paapassende og der faldt ikke Krummer fra den riges Bord, og et Rejseelskab paa den Maade gik som Regel daarlig. Saaledes tog han med Glæde imod Tilbudet om at slaa sig sammen med mig. Jeg havde naturligvis ogsaa lidt Penge og ved første Lejlighed blev sørget for noget Mad, hvorefter vi sammen drog tilbage til Vøringen, men naturligvis med Toget, og Dagen efter drog vi saa ad Landevejen efter München til, en Rejse paa ca. 135 Km.

Undervejs havde min Rejsekollega, lidet modstandsdygtig som han var, efter den haarde Tur i Italien og over de schweitsiske Alper erhvervet sig en slem Forkølelse, og naturligvis ogsaa smittet mig, men heldigvis var vi begge i Sygekasse, og et Sygehus her i München kaldet »links der Isar«. Isar er som bekendt en Flod, som har sit Løb gennem Byen München. Der fandtes 2 saadanne Sygehuse, henholdsvis med Tilnavnet links og rechts der Isar.

Vi vilde nødig forlade hinanden og enedes saa om en lille Slagplan. Først blev hele vores likvide Kapital omsat i Spise- og Drikkevarer, jeg husker, at hele den kulinariske Overdaadighed bestod i en saakaldt Ret »Melspeise« som blev serveret i »Kaffeklappen« som forresten ogsaa om Vinteren fungerede som Varmestue, Pris 12 Pf. pr. Portion. Derefter fandt vi en Bænk i et lille Anlæg foran Indgangen til Hospitalet »links der Isar«. Deela, som var mest medtaget skulle saa først forsøge at blive indlagt, kom han ikke ud igen, saa kom Turen til mig. Ham saa jeg ikke mere, og nu skulde det forsøges, om jeg havde samme Held, det gik udmærket, men netop her paa Hospitalet havde man ingen Plads, men jeg kunde blive overflyttet til Søsterhospitalet i den anden Ende af Byen kaldet »rechts der Isar«. Og dette skete. Indlagt skrev jeg omgaaende til det førnævnte Hospital hvor jeg mente Deela var indlagt, men efter nogle Dages Forløb fik jeg Kortet tilbage, Adressaten fandtes ikke paa Hospitalet. Hvor var Deela? Da jeg ikke var saa medtaget som han, sørgede jeg for, at blive udskrevet saa hurtigt som muligt og afsøgte derefter de forskellige herberger, hvor jeg kunde tænke mig, der var Mulighed for, han vilde søge hen, men uden Resultat, han var som sunken i Jorden, og jeg maatte fortsætte min dunkle Vej alene.

Et Par Aar senere, traf jeg ham en Juleaften paa Gaden i Kolding. Han var dengang i München blevet kørt til samme Hospital som jeg og saaledes havde vi faktisk ligget i Stue ved Siden af hinanden, og ligesom jeg havde vi søgt hinanden paa samme Hospital, »rechts der Isar«. Før han naaede ud af Bajern, var han saa igen blevet taget af Politiet, men tilsidst havnet i Berlin, hvor han havde arbejdet et Aarstid. I Dag (1943) driver han en solid Snedkerforretning i København.

Altsaa, jeg drog Nord paa, arbejdede en kort Tid paa en Vognfabrik ved »Gota« Thüringen, og havnede tilsidst 1897 igen hos Hans Knudsen i Ølgod ved Varde, og senere i 1899 i København. Efter at den store Lockout dette Aar var udbrudt, fik jeg Henvendelse fra Fagforbundet, om jeg kunde tænke mig, at rejse til Tyskland medtagende nogle unge, ugifte Svende, og være dem til Støtte, indtil Arbejde kunde opnaas, da det gjaldt om, at man herhjemme belastede Strejkekassen saa lidt som mulig, en Del Unge havde nok Rejselyst, men var lidt bange for Sprogvanskelighederne. jeg følte mig vistnok lidt bæret af Tilbudet, i alle Tilfælde var jeg straks villig.

Saavidt jeg husker, var vi ialt 5 og alle Smede, naturligvis skulde de nybakte først have Arbejde og dette kunde til Tider paa Grund af Sproget volde Besværligheder, men ankommen til Schönebeck a. d. Elbe, var vi endnu 3 Mand tilbage, og alle fik Arbejde paa samme Fabrik, dermed havde jeg udført mit Hverv. En ung Mand, som senere skrev til mig, skaffede jeg forresten ogsaa Arbejde i Nabobyen, Stassfurt, og vi sluttede efterhaanden nærmere Venskab og drog saa senere sammen syd paa. Han er den Dag i Dag Værkmester paa en større Fabrik i London. Men fra München tog vi denne Gang en anden Vej, over Innsbruck i Østrig gennem Tyrol og kom ud til Bodensøen ved St. Bregenz og derfra til St. Margrethen og ind i Schweiz. Jeg arbejdede blandt andet i Sliren ved Zürich og i Byen Baden.

En lille Tragedie som jeg oplevede her skal jeg lige berette. Her paa Fabriken foretog man en Ombygning som mest blev udført af Italienerne. Firmaet var Øderlin & Co. bygget i Tilslutning til Floden Limath og her ud imod var i en eller anden Anledning foretaget en Aabning i Murværket. Og her styrtede pludselig en Italiener ned og forsvandt i Floden. Hans Kammerat vilde læne sig ud og se, hvor han mon blev af, og for at holde sig fast greb han fat i en forbigående Ledning, men tog sig ikke i Agt, Ledningen var strømførende og omgaaende gik han samme Vej som Kammeraten. Strømmen var saa rivende, at al Redningsforsøg var haabeløs.

Lørdag Aften samledes vi Danske ofte i Zürich og havnede saa gerne

paa bestemte Steder, deriblandt ogsaa en Restauration ved Navn »Zwingli«, var ofte beæret med vores Besøg. Her blev ved en bestemt Lejlighed serveret Vin, ogsaa et Produkt af den første Vin paa Aaret, kaldet »Gluhwein«, og dette havde til Følge, at alle blev mer eller mindre beruset og efter at en Kakkellovn, som forresten var skrøbelig nok, var væltet, blev alle befordret ud paa Gaden, hvor 2 Par fortsatte for sig selv et Opgør i hver sin Rendesten. Det varede dog ikke ret længe før et Vindue blev lukket op, og i en arrig Tone blev bedt om Nattero. Heldigvis var jeg ikke direkte Deltager, men Tilskuer, naa Formaninger og Tilraab havde naturligtvis ikke den ønskede Virkning, det indædte Had skulde have sin Udløsning. Nu var ogsaa en stor, tilsyneladende stærk Mand kommen til Vinduet, og nu skulde han hurtigt faa ordnet den Sag, og tog omgaaende Affære og kom ogsaa ned paa Gaden, kun iført Skjorte og Benklæder, nu skulde der snart ske noget, men først skete dog det katastrofale. Døren smækkede i igen, og da han ingen Nøgle havde, var han lukket ude i sin mangelfulde Paaklædning, og saa skete det frygtelige, en anden Fredsstifter (en Dame) jeg tror ikke engang det var Mand og Hustru, men Beboere af to forskellige Lejligheder, fremtraadte bevæbnet med et vist Møbel, tog omhyggelig Sigte paa de 2 kæmpende Ynglinge, og kastede lods. I de samme kom et Vindstød, og Møblets Indhold havnede prompte i Hovedet paa den vrede Mand. Tableau! I det samme kom 3 Gendarmere i fuld Speed. Jeg var ikke direkte Deltager i Bataljen, men mente nok det var bedst at forsvinde, men det skulde jeg ikke have gjort, de kæmpende lod man være og satte efter mig, de var enige om, at det var mig, der var Synderen.

Langs med Floden Limath som har sit Udløb i Zürichersøen, gaar en bred Gade kaldet Limathqwai, og hertil i ret korte Styr fører flere Smaagader, her i en af disse faldt jeg saa lang jeg var med de 3 unge Ordenshaandhævere over mig, og derefter gik Turen omgaaende til Kachotten, hvor man a la Standret idømte mig en klækkelig Bøde, og da jeg havde Penge paa Lommen, gjorde man sig selv betalt deraf.

Dagen derpaa gik jeg ind i et kendt Værtshus, her sad 2 af Slagsbrødrene og nød tilsyneladende i god Forstaaelse Morgenkaffen. Dog klarede den ene sig med kun et Ærme i sin Jakke. – Dette var Vinen.

Som Afslutning paa min Udenlandsrejse, valgte jeg en Tur op ad Rhinen, da jeg havde gjort Rejsen til Fods fra Mannheim til Schweiz, købte jeg en Billet til denne By og drog derefter til Fods, over Coblenz – Köln – Düsseldorf – Crefeld – Duisburg – Ruhrort – til Bruchhausen ved den hollandske Grænse. Her i »Gewerbschaft zum Deutschen Kaiser« et stort Bjerg- og Valseværk, fik jeg Arbejde. Over og under Jorden var her beskæftiget henimod 10.000 Mennesker. Jeg fik Arbejde paa et af Fabrik-

kens mindre Værksteder, og alle som tiltraadte Fabrikken maatte underskrive i en mægtig Protokol og det var iøjnefaldende, at i det mægtige Opslag som laa fremme (her kom og gik daglig mange) var ikke een iblandt, som havde mægtet at skrive sit eget Navn, alle som een var Underskriverne Analfabeter. Ganske vist var Arbejderne i Bjergværket og Valseværket, hovedsagelig Polakker – Italienerne – Belgiere – Russere o.s.v., højst havde man drevet det til et ubehjælpsomt Forbogstav, et vist Antal X eller lignende og det var ligefrem et komisk Syn at betragte Kontrollen da jeg skrev under, han spurgte naturligvis først om jeg kunde skrive, jeg var lige ved at spørge, kan De? Derefter blev han en halv Gang til saa høj i Sædet og betragtede mig med store blanke Øjne, som om jeg var en hel Troldmand.

Jeg kom her ud for det samme, som i sin Tid i Ludwigshafen, der gik 3 Uger før jeg fik Penge og Forholdene var her endda mere tilspidset, dette gav en streng 3 Ugers Tilværelse, ligeledes var det næsten ikke til at skaffe sig Værelse, der blev her arbejdet saavel over som under Jorden, og det var langt fra ualmindelig, at Sengen som man benyttede om Natten ogsaa var belagt om Dagen, som Regel med en Bjergmand, og naaede saaledes aldrig at blive kold. Lidt Kredit havde jeg forskaffet mig og den ventede Lønningsdag oprandt, men da jeg kom hjem, parat til at betale havde jeg tabt mine Penge omkring 100 Kroner, det var mange Penge dengang, i min Stilling.

Aldrig før eller senere har jeg været i en lignende Situation, og selv om jeg vilde forsøge at forklare mig, kunde jeg ikke regne med at blive troet. Sammen med en Kammerat forsøgte jeg nu at gaa Vejen tilbage til Udbetalingsstedet, selv om det tilsyneladende var haabløs.

Det mindre Værksted som jeg arbejdede paa, laa godt tilbage i Fabrikken, her i dens umiddelbare Nærhed blev bygget en ny Skorsten og deromkring paa Byggepladsen laa en Del Mursten, paa en af disse, som om den var lagt der med Vilje, laa min Portemonnæ, og jeg var lykkelig. Den Aften blev spist et solidt Maaltid, det havde været 3 strenge Uger at komme igennem.

Jeg længtes hjem, og da jeg syntes, at nu skulde det være slut drog jeg efter Nordtyskland, arbejdede paa et almindelig Smedeværksted i Bønningstett ved Hamburg og i 1901 betraadte jeg igen Danmarks Jord og havde egentlig mest Lyst til at falde til Ro, men 1901 var et daarligt Aar og særlig i København, hvor jeg opholdt mig, kunde jeg ikke være heldig, og for at klare mig bedre, tog jeg saa Landevejen herhjemme, først over Roskilde og Kalundborg, her traf jeg en ældre Blikkenslager, og vi slog os

sammen, tog over Fyen og op ad Jyllands Vestkyst. Lidt Hang til Snaps havde han, og kunde daarlig gøre en længere Rejse uden at være belemret med sin Klukflaske, jeg husker saaledes, ved en af Vestkystbyerne, han regnede med, at vi ikke traf flere Købmænd og gik ind til en saadan for at faa fyldt sin Flaske, jeg tror det lod sig gøre den Gang for 11 Øre, knap efter kom han igen glædesstraalende og med en Del løse Penge i Haanden.

Da jeg kendte hans økonomiske Forhold saa jeg spørgende paa ham, ja, det havde været saa gruelig en flink Købmand, jeg saa endnu spørgende paa ham. Jo, da han var kommen ind i Butikken saa han ingen Mennesker, men paa Disken laa en almindelig Sølvtokrone, og ved Siden af havde han sat sin Flaske, og en ung Mand, som kom springende gav ham tilbage paa Tokronen. Naa, helt fair var dette vel nok ikke, men vi drog videre – og hel ædru gik Schäfer ikke i Seng den Aften.

Vi naaede Lemvig, her slap Rejsekammeratens Penge op og betle turde han ikke, han var over 40 Aar og havde aldrig været i Konflikt med Politiet, nu var gode Raad dyre, jeg havde dengang kun mine Dagpenge og kunde saaledes ikke hjælpe ham, liggende Fæ blev der ikke samlet paa. jeg vidste at Stationsbyen som er beliggende sydvest for den egentlige By hørte under Harboøre og var som Regel fri for Politi og da særlig om Aftenen. Jeg foreslog ham at gaa derop, næ, han holdt ikke af dette, jeg indvilligede saa i at gaa med og til passende Tid startede vi.

Midt i Stationens Husrækker laa en Restauration, vi gik derind. I selve Restaurationen sad 2 Mænd og spillede Kort, og den ene som sikkert var Værten smed en 25 Øre hen ad Gulvet til os, at Serveringen virkede lidt haanlig, er en Sag for sig, og vi gik videre, til det næste Hus, det som laa lidt tilbagetrukket og skulde saa ogsaa forsøges, kunde vi være lige saa heldig her, var Natten reddet, et Natophold var billigt i disse Tider, men det gik anderledes, her var ingen hjemme, i alle Tilfælde blev der ikke lukket op og da vi igen kom tilbage til Hovedvejen stod en uniformeret Betjent og tog mod os, hvad vi bestilte? Jo, vi vilde spørge om Vej, men der var vist ingen hjemme, i alle Tilfælde blev ikke lukket op, nej, vi havde betlet, vi havde lige været inde i Værtshuset ved Siden af, han var den ene af de to Kortspillende Herrer fra den Gang. Vi stod ude paa Hovedvejen og et Øjeblik var jeg paa Spring parat til at stikke af, det var mørk Aften og jeg var let til Bens, det skulde være mig en let Sag at stikke af. Jeg tænkte lynsnar over situationen, men kunde saa ikke lade Schäfer i Stikken, jeg vidste, at han ikke kunde følge med, og jeg gik med. Min Skyld betragtede jeg ogsaa som lig Nul. Vi havde kun drevet det til et Besøg i Værtshuset og ene og alene var jeg gaaet med for at støtte Rejsekammeraten, hvad det betød for Betjentens Prestige ved jeg ikke.

Familien Autrup, efteråret 1910. Jes Autrup med sønnen Ejnar, f. 1908, Jes Autrups mor, Ani Magdalene, og Jes Autrups hustru Bodil Alfrida Kirstine. (Foto i familiens eje).

Jeg var nærmest ubekymret og skyldte ingen Regnskab for mine Handlinger. Schäfer derimod var Søn af en gammel kendt Forretningsdrivende i en af Østkystbyerne, han var grædefærdig og bad mindelig for sin gamle Fader, at han ikke maatte erfare noget om dette her. Omgaaende røg vi paa Hovedet i Arresten og der gik ca. 14 Dage før vores Forhold var undersøgt, hvorefter vi blev idømt en mindre Straf ingen af os havde før været i Konflikt med Politiet, men det værste var egentlig tilbage. For at gaa fri herfra skulde jeg selv skaffe mig Arbejde, ogsaa Rejsepenge til Stedet, ellers blev jeg sendt hjem hvor jeg var hjemmehørende paa Tvangspas. Ved at skrive til Hans Knudsen og Stolemager Deela forskaffede jeg mig rigelig af begge Dele og dermed var min sidste store Rejse endt.

For det første havde vi naturligvis været bunduheldige og for det andet stod vores Forseelse slet ikke i Forhold til Straffen. Den Dag i Dag staar det for mig som at den kortspillende Betjent nærmest maa skamme sig, ham var det – og ikke os – som var Straf skyldig og meget lidt kendt med Livet og dets Foreteelser har han sikkert været.

I 1907 giftede jeg mig med en ung Pige, lige saa fattig som jeg selv, og et Aarstid senere søgte jeg Stilling ved D.S.B.'s Centralværksteder i Kø-

benhavn og fik den. I Fællesskab tog vi Opgaven op, og vores Livsaften nyder vi i den lille By Strib ved Lillebælt, ogsaa paa det økonomiske Omraade naaede vi vore Ønskers Maal og kan glæde os over vore Børns gode Stillinger i Samfundets Tjeneste.

Ovenstaaende Skildring er nedskrevet som jeg har oplevet den, angaaende tekniske og Formfejl beder jeg om Undskyldning og beder en eventuel Læser huske paa, at Forfatteren er en gammel Haandværker med kun relativ ringe boglig Uddannelse.

J. Autrup

Bilag 1. Lærer Søren Nielsen, Omme

Søren Nielsen¹ er født den 19/7 1854 ved Varde, fik almindelig Landsby-skoleuddannelse, som man nød det dengang paa Heden. Mig synes det til Tider at Forskellen paa Kundskaberne i Konfirmationsalderen fra dengang til nu, ofte er relativ ringe, han blev konfirmeret i Grene Kirke ved Grindsted 1868. Samme Aar blev en Vinterlærerplads i Hesselho Skole, Starup Sogn ledig. Foruden Søren Nielsen var der 2 Ansøgere til Embedet, den ene en gammel Vinterlærer paa 70 Aar som forresten havde været Vinterlærer det meste af sit Liv der paa Egnen, samt en almindelig Tjenestekarl som senere blev Missionær, alle 3 Ansøgere fik Besked paa at møde paa Skolen til Prøve en nærmere bestemt Dag. Som Eksaminator mødte Pastor Pedersen fra Aastrup. Eksamensopgaverne var følgende: Regning, Skrivning og Samtale med Børnene. Regnestykket var saalydende: Naar et Pund koster 5 Mark og 5 Sk., hvad koster da 17 Cnt og 1 Pund?

Regnestykket var tænkt som Hovedregning, men voldte det Besvær for Eksaminanderne, kunde der tillades en Tavle. Den gamle Lærer, Mads Thomsen, kunde ikke regne med Brøk og var meget bedrøvet, men Formanden trøstede ham med disse Ord: »Du skal ikke være ked af det, gamle Mads, gaa du nu hjem og glød dig ved hvad du har naaet at udrette« dermed forlod han Eksamen. Tjenestekarlen fik Regnestykket forkert og dermed var Søren Nielsen antaget som den eneste kvalificerede Ansøger. Skoletiden gjaldt for 3 Maaneder, December, Januar og Februar, saa man har vel ikke ment, at Børnene trængte til mere, og i disse 3 Maaneder skulde saa Søren Nielsen have 20 Rigsdaler i Løn, og for Kost og Logi betalte han saa 12 Rigsdaler 3 Sk., 16 Aar gammel var Søren Nielsen altsaa Vinterlærer i Hesselho Skole, hvor han forblev i 2 Vintre, derefter skiftede han til Kvie Skole, Ansager Sogn, hvor han ogsaa forblev i 2 Vintre. Sommeren 1872 tog han Kursus paa Staby Højskole, derefter søgte han en ledig Plads i Vesterbæk Skole, Øse Sogn og fik den, her forblev han i 6 Aar, hvorefter han igen skiftede og kom til sin Fødeby

1. Søren Nielsen er født i Nordenskov, Øse sogn den 19/7 1854 som søn af Johanne Marie Sørensen. Han er død den 17/7 1946 på de gamles hjem i Brørup og begravet på Johanneskirken kirkegård. Han betegnes da som fhv. vinterlærer og husmand, og enkemand efter Ane Kathrine Hansine Christensen, født Obiling, Sdr. Bork 19/1 1864. Parret boede H. P. Andersensvej 5, Brørup, hvor konen døde 17/1 1943. (Billede side 28).

Stenderup, Ansager Sogn og forblev her i fire Vintre, ind imellem disse Pladser aftjente Søren Nielsen sin Værnepligt i Fredericia, Aarstallet husker jeg nu ikke, men sidst i Tyverne har han altsaa været, da han i 1882 kom til vores Skole, og her begyndte Bekendtskabet.

Om Sommeren tjente Søren Nielsen som almindelig Tjenestekarl og han mener selv, at han derved gennemsnitlig tjente 125 Kr. for en Sommer. I den sidst tilflyttede skole på vor mark modtog han som Vinterløn 14 Tdr. Byg efter Kapiteltakst, og betalte for Kost og Logi i 6 Maaneder 70 Kr., eller knap 12 Kr. pr. Maaned, han forblev her i 5 Vintre, hvorefter han flyttede til Nabobyen, i et lidt bedre Embede, giftede sig og købte et lille Hus samt et Areal tilhørende Hede. I sin nye Stilling, hvor han forblev i 17 Vintre fik han 300 Kroner for vinterhalvaaret, eller 50 Kroner pr. Maaned dog minus egen Forplejning, men vellidt var Søren Nielsen af smaa som store. Næsten hver Dag i Middagsstunden kunde man se ham paa Vej til en af Beboerne i Skoledistriktet, hvor han var inviteret til Middagsmad. Hans eget Hjem laa $\frac{1}{2}$ Mil fra Skolen, og Søren Nielsen saa man gerne hos sig. I 17 Aar var han saaledes en paa Egnen afholdt Lærer.

Efter et Livs Arbejde i Samfundets Tjeneste, i omkring 35 Aar og godt 50 Aar gammel, maatte han trods alt vige Pladsen for en nyere Tid, uden Krav paa økonomisk Støtte af nogen Art, han var jo ikke Seminarist, dog maa tilføjes, at han senere fra Amt og Skolefond velvilligt fik bevilget en mindre Pension.

Med Støtte af hans udmærkede Hustru, opdrog de en sund og dygtig Børneflokk, og af den omtalte Hedelod, skabtes i Fællesskab en veldreven lille Ejendom. Hvad om Sommeren vil man spørge? Søren Nielsen gik ved Siden af at passe sin lille Ejendom og Skolen paa Daglejerarbejde hos Egnens Gaardejere.

Skolegang om Sommeren havde vi ikke, man havde Brug for Børnene til Arbejde i Marken, og officielt skulde Degnen vistnok med Mellemløn holde en Slags Prøve, men dels udeblev Børnene eller maaske Degnen, en enkelt Gang sendte han sin ganske unge Søn, som forøvrigt slet ikke havde nogen Eksamen, eller anden Uddannelse.

Søren Nielsen og Hustru tilbringer nu deres Otium hos en Svigersøn og Datter i Brørup.

DIS-Danmark

1 2 6 8 0 2

ISBN 87-87490-277